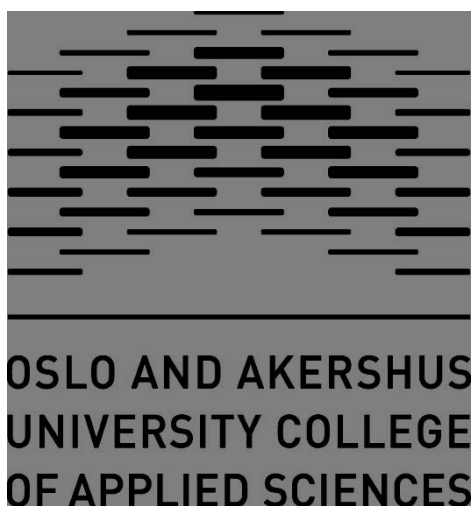

Diskursive ressursar i rusarbeid – ein analyse av praksisforteljingar

Lillian Bruland Selseng

Avhandling ph.d sosialt arbeid og sosialpolitikk
Fakultet for samfunnsvitenskap
Høgskolen i Oslo og Akershus

Høst 2017

CC-BY-SA Høgskolen i Oslo og Akershus

Avhandling 2017 nr 15

ISSN 1893-0476

ISBN 978-82-8364-072-4

HiOA,
Læringscenter og bibliotek,
Skriftserien
St. Olavs plass 4,
0130 Oslo,
Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:
Postboks 4, St. Olavs plass
0130 Oslo

Adresse hjemmeside: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Nettbokhandel>

For elektronisk bestilling klikk Bestille bøker

Opplag trykkes etter behov, aldri utsolgt

Trykket hos Allkopi
Trykket på Multilaser 80 g hvit

FØREORD

Det har vore ei glede og eit privilegium å vere stipendiat og få høve til å fordjupe seg i det spanande forskingstemaet om korleis rusproblem og rusarbeid er forankra i kulturell kontekst . Det er mange som fortener takk for at avhandlinga kom i hamn, og for at arbeidsprosessen har blitt ein lærerik og meningsfull prosess for meg.

Eg vil først takke dykk med rusproblem som eg har møtt i livet mitt og gjennom arbeidet mitt. Alt de har lært meg om livet og om rus har vore avgjerande for interessa mi for å utforske rusproblem og rusarbeid. Hjarteleg takk til leiarar og tilsette ved dei tre NAV-kontora som sjenerøst har gitt av tida si og delt erfaringar og tankar med meg. Eg håper at eg ved å setje nokre problemstillingar og tema på dagsordenen kan gi dykk noko tilbake.

Eg vil gjerne takke Høgskulen i Sogn og Fjordane, no Høgskulen på Vestlandet, som gav meg finansiering og som heile vegen har støtta og vist stor tiltru til prosjektet. Takk til Gunnar Yttri som var dekan ved Avdeling for samfunnsfag då eg byrja denne reisa, han trudde på meg og «sparka meg i gang». Tusen takk til leiarane mine Anne-Grethe Naustdal, Unni Aasen og Svanhildur Gudmundsdottir som har lagt til rette for gode arbeidstilhøve.

Ei stor takk til biblioteket ved høgskulen for framifrå hjelp og ein raus og tolmodig utlånspraksis. Ei varm takk til kollegaene mine ved Avdeling for samfunnsfag for det støttande og inspirerande arbeidsmiljøet de har gitt meg. At det har vore så kjekt å vere på jobb, har hatt stor verdi for meg. Ei spesiell takk til Inger Johanne Solheim, til diskursgruppa og til medstipendiatane mine; Tone Jørgensen, Kari Bergset, Monika Alvestad Reime, Hilde Hofslundsengen, Tuba Ardic og Ragnhild Fugletveit. Samhaldet og faglege og ikkje-faglege samtalar på kontoret, fritida og konferansar og kurs har vore svært inspirerande, lærerike og trivelege.

Oddbjørg Skjær Ulvik har vore hovudrettleiaren min, læremeisteren min og eit godt førebilete i arbeidet. Kunnskapen og klokskapen, sjenerøsiteten og varmen hennar har vore avgjerande for både forskingsprosjektet og mi eiga utvikling. Tusen hjarteleg takk! Vidare vil eg rette ei stor takk til Ulrike Spring, som har vore medrettleiar. Hennar innsikt i diskursteori, erfaringar med vitskapleg publisering og grundige tilbakemeldingar har vore svært lærerike og hjelpsame.

Eg vil også rette ei stor takk til alle dykk andre som har medverka i avhandlingsarbeidet med verdifulle tilbakemeldingar og samtalar undervegs. Ei særleg takk til Sverre Nesvåg, Michael

Seltzer, DANASWAC-miljøet, David Moore og opponentane i tidsskrifta – takk for verdifulle kommentarar til tekstar. Takk til Marita Liabø, Gunnar Onarheim og Christine Brocks for god hjelp med språket og til Arthur Grindhaug for nyttig hjelp i ferdigstillinga av avhandlinga.

Til slutt vil eg takke familie og vener for all oppmuntring og støtte. Tusen hjarteleg takk til uvurderlege besteforeldre og til Berit og Anna for all praktisk hjelp de har stilt opp med når logistikken har blitt utfordra. Ei uendeleg stor takk til mannen min, Magne, og barna våre, Elias, Bertine og Mathilde. Vi har fått mindre tid saman enn eg likar den siste tida, men tida i lag med dykk har gitt gode pausar frå skrivinga. Tusen takk for at de forstår og gjer det mogleg for meg å bruke tid på arbeidet, og for at de gjer livet mitt rikt. Tusen takk, Magne, for tolmodet ditt, og for alt du har fiksa på heimebane. Støtta di har vore heilt avgjerande.

Sogndal, oktober 2017

Lillian Bruland Selseng

SAMANDRAG

Korleis profesjonsutøvarar forstår rusproblem, har avgjerande betydning for korleis hjelpetilbodet til personar med rusproblem blir utforma. Denne avhandlinga rettar merksemda mot korleis profesjonsutøvarar sine forståingar av rusproblem og rusarbeid er forankra i kulturell kontekst. Med utgangspunkt i eit diskursteoretisk perspektiv undersøker eg samspelet mellom kultur og profesjonsutøving ut frå følgjande overordna problemstilling:

Kva diskursive ressursar tek rådgjevarane i bruk når dei i praksisforteljingar gir meining til rusproblem og til rusarbeid, og kva klientposisjonar, hjelparposisjonar og former for rusarbeid blir produserte gjennom dei diskursive ressursane som blir analyserte fram?

Studien er basert på totalt 41 forteljingsfokuserte intervju med 23 NAV-tilsette. Dei intervjuja rådgjevarane arbeider på tre ulike NAV-kontor, og alle har på ulike måtar røynt frå arbeid med brukarar med rusproblem.

Praksisforteljingane som er produserte i intervjuja er analyserte ved hjelp av analytiske omgrep eigna til å utforske sambandet mellom individ og kultur. Analysane gjer synleg kulturelle, dynamiske og naturaliserte forhold ved korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt betydning. Studien gir innblikk i nokre av dei kulturelt situerte meiningssamanhengane profesjonsutøvarane tek i bruk, og syner korleis desse meiningssamanhengane får implikasjonar for kva posisjonar klientane blir tilbodne, for korleis profesjonsutøvarar forstår sin eigen posisjon, og for korleis praksis blir forklart og legitimert.

Resultata av analysen blir presenterte i tre artikkelar. I den første artikkelen spør eg korleis diskursar om rusproblem knyter seg til diskursar om alder, og kva subjektposisjonar dette dynamiske samspelet produserer. Analysen viser korleis bruken av diskursar om alder bidreg til korleis profesjonsutøvarane prioriterer og differensierer mellom brukarar, gir rusproblem og rusarbeid bestemte meiningssinnhald, konstituerer fenomen som ansvar og sårbarheit og gjer tilgjengeleg bestemte hjelpar- og brukarposisjonar.

Den andre artikkelen utforskar kva fortolkingsrepertoar rådgjevarane snakkar innanfor når dei fortel om endring og mangel på endring i praksisforteljingane, og kva hjelparposisjonar som er tilgjengelege i dei fortolkingsrepertoara som blir analyserte fram. I artikkelen utforskar vi korleis *endring* blir forstått, korleis nemninga blir fylt med innhald i profesjonsutøvarane sin tale. Artikkelen viser korleis forståingar av endring innverkar på hjelparens oppleving av

suksess og ansvar, for korleis rådgjevarane snakkar fram rusproblemet og for korleis profesjonsutøvarane posisjonerer hjelparar og klientar.

I den tredje artikkelen utforskar eg kva mønsterforteljingar om personar med rusproblem som blir tekne i bruk når rådgjevarane fortel om praksis, korleis desse mønsterforteljingane bidreg til å gi rusproblem og rusarbeid bestemte meiningsinnhald, og kva plot og karakterar mønsterforteljingane produserer. I artikkelen presenterer eg fire generaliserte forteljingar om klientar med rusproblem med tilhøyrande plot, kodar og karakterar, og eg viser korleis desse forteljingane bidreg til å gi mening til hendingar og handlingar hjelparen erfarer, til å produsere klientidentitetar og til å forklare og legitimere praksis.

Analysane i avhandlinga gir samla sett innsikt i måtar profesjonsutøvarar tek i bruk kulturelt situerte diskursive ressursar på. Analysane demonstrerer korleis oppfatningar av rusproblem og rusarbeid kontinuerleg blir presenterte og forhandla om på fleirtydige, dynamiske og personlege måtar, samstundes som mening blir skapt i høve til kva som blir sett som gyldig og legitimt i den kulturelle og institusjonelle konteksten rådgjevarane inngår i. Avhandlinga gir også innsikt i korleis naturaliserte og innforståtte kulturelle oppfatningar er med på å gi rusproblem og rusarbeid betyding.

Ved å analysere rusarbeid og rusproblem på måtar som viser og overskrider naturaliserte og innforståtte forståingar, gir avhandlinga eit refleksjonsgrunnlag som kan medverke til setje etablerte forståingar under vidare utforsking og forhandling. Ved at studien nyttar analytiske tilnærmingar som er lite representerte i forskinga på sosialt arbeid i Noreg, gir også avhandlinga metodologiske bidrag til korleis forholdet mellom profesjonsutøving og kultur kan utforskast.

Avhandlinga gir kunnskap som er relevant for forskarar, studentar, politikarar, leiarar, profesjonsutøvarar og andre som har interesse for rusproblem og rusarbeid. Avhandlinga er også relevant for dei som er interesserte i korleis diskursteoretiske perspektiv kan brukast i empiriske studiar.

ABSTRACT

Welfare workers' definitions and understandings of substance use problems have vital consequences for how those experiencing substance use problems are assessed and for the structure and delivery of welfare services. This dissertation focuses on how the professionals' understandings and conceptualisations of substance use problems and of substance use work are culturally embedded. Informed by a discourse-theoretical approach I explore the mutual and dynamic interaction between the individual and culture based on the following general research question:

Which discursive resources do the counsellors use when they, in practice narratives, give meaning to substance use problems and substance use work, and which client positions, helper positions and types of substance use work are produced accordingly?

The study is based on 41 teller-focused interviews with 23 counsellors employed at three different NAV offices. The counsellors have various experiences with substance use related work.

The practice narratives produced in the 41 interviews are analysed by applying analytic concepts suitable for exploring the connection between the individual and culture. The analysis illustrates cultural, dynamic and naturalised conditions for how substance use and substance use work are constructed. The study gives an insight into some of the cultural resources the professionals draw on to make sense of their work experiences, and demonstrates how the cultural resources that come into play have implications on what positions the clients are offered, on how the professionals understand their own position and on how they account for and justify their practice.

The results of the analysis are presented in three articles. In the first article I ask: How do discourses on substance use problems relate to discourses regarding age, and which subject positions are produced by this dynamic intersection? The analysis reveals how the use of discourses on age contributes to prioritising and differentiating between clients, constituting substance use problems and substance use work, constituting related issues such as responsibility and vulnerability and making specific helper and user positions available.

The second article deals with the following research question: Which interpretative repertoires are used by counsellors to narrate change and absence of change among their clients, and how do they position themselves accordingly? The article unwraps the concept of *change* and

provides insights into the variation and movement in how change is given meaning in the counsellors stories. The article also shows how understandings of change influence the helper's experience of success and responsibility, how the counsellors talk about substance use problems and how the professionals position helpers and clients.

The third article explores the following questions: Which formula stories regarding people with substance use problem are used in the interviews? How do the formula stories contribute to giving substance use problems and substance use work particular meaning, and what plots and characters do these stories produce? In this article I present four generalised stories about clients who have substance abuse problems, with corresponding plots, codes and characters, and I show how these stories are part of a cultural context through which the counsellors make sense of their experiences, produce client identities and explain and legitimise practices.

All in all the dissertation analyses provide an insight into ways in which the professionals draw on culturally situated discursive resources. The analyses demonstrate how understandings of substance use problems and substance use work are continuously presented and negotiated in ambiguous, dynamic and personal manners, while at the same time meaning is created according to what is seen as valid and legitimate in the cultural and institutional context which the counsellors are a part of.

The dissertation also provides insight into how naturalised cultural resources contribute to giving meaning to substance use problems and substance use work. By analysing the meaning making of substance use problems and substance use work in ways that display and go beyond naturalized and established understandings, the dissertation provides a basis for reflection, which may benefit further examination and negotiation of established understandings. Because the study adopts analytic approaches that are only marginally represented in research on social work in Norway, the dissertation also provides a methodological contribution to how the connection between professional work and culture may be explored.

The dissertation provides knowledge relevant to researchers, students, politicians, leaders, professionals and others who share an interest in substance use problems and substance use work. The dissertation is also relevant for anyone interested in how discourse theory perspectives may be employed in empirical studies.

INNHALD

KAPITTEL 1. INNLEIING	1
1.1 Ein indre individ/samfunnsforhold	2
1.2 Rusfeltet som diskursivt felt	4
1.3 Forskingsspørsmål	8
1.4 Rusproblem og rusarbeid i Noreg – ein historisk gjennomgang	10
1.4.1 Frå folkerørsla til statleg handling	10
1.4.2 Frå sosialfaglege tiltak til folkehelse og skadereduksjon	13
1.4.3 Sosialfagleg rusarbeid blir marginalisert	14
1.5 Rusproblem og rusarbeid i Noreg i dag – omfang og organisering.....	16
1.5.1 Utfordringar og behov på rusfeltet	18
1.5.2 Organisering	19
1.5.3 NAV	20
KAPITTEL 2. RUSPROBLEM OG RUSARBEID STUDERT SOM DISKURSIVE FELT.....	25
2.1 Utviklingstendensar i vilkåra for sosialfagleg praksis	25
2.2 Rusproblem som sosialt og kulturelt konstituert.....	28
KAPITTEL 3. TEORETISK RAMMEVERK	31
3.1 Eit sosialkonstruksjonistisk vitenskapssyn	31
3.2 Relasjonen mellom teori og empiri	33
3.3 Eit diskurspsykologisk perspektiv på rusproblem og rusarbeid	35
3.4 Diskursive ressursar både som konstruerte og som konstruerande.....	37
3.5 Eit interseksjonelt perspektiv på rusproblem og rusarbeid	38
3.6 Diskurs/fortolkingsrepertoar	40
3.7 Sosiale kategoriar	42
3.8 Posisjonar og posisjonering	44
3.9 Mønsterforteljningar	45
KAPITTEL 4. METODOLOGISKE REFLEKSJONAR OG KONKRETE VEGVAL	49
4.1 Val av metodisk tilnærming – individuelle intervju gir konkrete praksisforteljningar	49
4.2 Fokusering av fenomenfelt – Rusarbeid i NAV	51
4.2.1 Landsbygdpraksisar	52
4.2.2 Rådgjevarar	53
4.3 Utval og arbeidssituasjon	54
4.4 Forteljingsfokusererte intervju	55
4.5 Transkripsjon	59

4.6	Analyseprosess	59
4.6.1	Prioritering av analytiske tema	61
4.7	Forskaren som medprodusent	62
4.8	Presentasjon av analyseresultat og empirisk materiale.....	67
4.9	Vurdering av kvalitet i studien	68
4.9.1	Forskningsprosjektets relevans.....	69
4.9.2	Om prosjektet er troverdig	73
4.9.3	Potensial for generalisering	73
4.10	Etiske forhold.....	74
4.10.1	Etiske forhold ved gjennomføringa av intervjua.....	74
4.10.2	Etiske forhold ved presentasjonen av avhandlinga	75
KAPITTEL 5. RESULTAT		77
5.1	«Focus on the young ones»: Discourses on substance abuse and age.....	77
5.2	«Talking about change – positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change»	78
5.3	«Formula stories of the ‘the substance-using client’: Addicted, unreliable, deteriorating and stigmatized»	80
KAPITTEL 6. DISKUSJON OG AVSLUTNING		83
6.1	Meiningar som kollektive og dynamiske i staden for individbaserte og faste.....	85
6.2	NAV-arbeidet – eit konkretiserings- og prioriteringsarbeid.....	87
6.3	Diskursar om tid	89
6.4	Det manglande språket	91
6.5	Implikasjonar for praksis.....	92
6.6	Implikasjonar for vidare forskning	94
6.6.1	Ei utforsking av rusproblem og tilhøyrande sosiale kategoriar som dynamiske og kontekstuelle fenomen	94
6.6.2	Mot ei meir kunnskapsbasert organisering og utforming av det lokale rusarbeidet.....	95
6.6.3	Ei inkludering av kontekst og prosess i studiar av rusarbeid	97
6.6.4	Mot meir kultursensitive tilnærmingar i sosialt arbeid	98

Liste over vedlegg

Vedlegg 1

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysningar

Vedlegg 2

Førespurnad til tilsette om å delta i forskingsprosjekt

Vedlegg 3

Samtykkeerklæring for tilsette

Vedlegg 4

Intervjuguide

Artiklar

Artikkel 1

Selseng, L. B. (2015). "Focus on the young ones": Discourses on substance abuse and age. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(3), 277-293.

Artikkel 2

Selseng, L. B., & Ulvik, O. S. (2016). Talking about change – Positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change. *Qualitative Social Work*. Prepublished September 19, 2016. DOI:1473325016660187.

Artikkel 3

Selseng, L. B. (2017). Formula stories of the «substance-using client”: Addicted, unreliable, deteriorating and stigmatized. *Contemporary Drug Problems*. Vol. 44 (2), 87-104

Kapittel 1. Innleiing

Forskning på sosialt arbeid har i Noreg godt etablerte tradisjonar for å undersøkje og reflektere over nokre sentrale dimensjoner ved profesjonsutøving, som forholdet mellom profesjonsutøving og den einkilde profesjonsutøvars kompetanse, personlegdom og erfaringar (til dømes Damsgaard, 2010; Levin, 2004; Røkenes & Hanssen, 2012) og forholdet mellom statleg styring og profesjonsutøving (Ellingsen et. al, 2015; Hutchinson; 2007; Levin, 2004). Éin dimensjon som er vesentleg mindre undersøkt er forholdet mellom kultur og profesjonsutøving. Denne avhandlinga søkjer å skape større merksemd og kunnskap om sosialt arbeid som ein kulturell praksis ved å presentere analysar som løftar fram korleis profesjonsutøvarars meiningsskaping er forankra i kulturell kontekst. Med kultur forstå eg «et bestemt system av menings-sammenhenger, et univers av mening som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet» (Solheim, 1990). Dette kulturomgrepet kan nyttast om kultur på ulike nivå; lokalt, institusjonelt og større samfunnskulturar. Det sentrale i denne forståinga av kultur er at fokuset er retta mot at kultur er prosessuelt, at kultur er meiningssystem¹ og at deltakarane i kulturen, deriblant profesjonsutøvarar, deltek i ein kontinuerleg kollektiv meiningsskapande aktivitet. Kultur er skapt av menneske, samstundes som det er noko menneske tek i bruk i utforminga av seg sjølv og andre. Kultur og individ står såleis i ein gjensidig interaksjonsprosess kor kultur gjer bestemte meiningssamanhengar tilgjengelege, samstundes som deltakarane gjennom samhandling kontinuerleg stadfester, utfordrar og endrar dei tilgjengelege meiningssamanhengane. Slik er kultur i stadig forhandling og situert til ein historisk og sosial kontekst. Denne studien tilbyr ei vinkling på profesjonsutøving som gir innblikk i nokre av sambanda mellom profesjonsutøving og kultur. Språket inneheld delte meiningssamanhengar som vi nyttar for å forstå oss sjølve og andre, problema vi står overfor og løysingane vi ser. Når vi snakkar om fenomen, tek vi såleis i bruk delte meiningssamanhengar som er gjort tilgjengelege for oss gjennom språket (Burman & Parker, 2016). Ved å studere korleis ei gruppe rådgjevarar i NAV² som eg har intervjuar, snakkar om arbeidet sitt, og ved hjelp av analytiske omgrep eigna til å analysere fram sambandet mellom individ og kultur, har eg analysert fram korleis deira subjektive meiningsskaping er forankra i kulturell kontekst. Eg har ikkje studert praksis, men praksis-

¹ For å få språkleg variasjon nyttar eg stundom *meiningssystem* som synonym for *kultur*.

² Opphavleg var NAV brukt som eit akronym for Ny Arbeids- og Velferdsforvaltning. Etter kvart blei namnet omgjort til eit eigennamn for dei lokale kontora. Skriftleg omtalar forskarar kontoret som anten «NAV» eller «Nav». Språkrådet tilrår «Nav». I avhandlinga skriv eg «NAV» fordi NAV sjølv skriv det slik.

forteljingar. Det vil seie at eg har studert korleis profesjonsutøvarane snakkar fram sin praksis – kva dei erfarer, korleis dei forstår det dei erfarer og korleis dei gir mening til handlingane sine.

1.1 Ein indre individ/samfunnsforhold

Avhandlinga er inspirert av diskursteori, og då særskilt diskurspsykologi. Ein sentral premiss i studien er at meningsdanning er ein sosial prosess. Det vil seie at forståingane og opplevingane til profesjonsutøvarane ikkje blir sett som resultat av individuelle karakteristikkar, men blir sett og studert som forma og uttrykt gjennom dei kulturelt forankra språklege uttrykka som profesjonsutøvarane tek i bruk. Som Bruner (1990 s. 11) uttrykker det:

The symbolic systems that individuals used in constructing meaning were systems that were already in place, already "there," deeply entrenched in culture and language. They constituted a very special kind of communal tool kit whose tools, once used, made the user a reflection of the community.

Samstundes legg eg i studien vekt på mennesket sitt handlingsrom og påverknadskraft (Wetherell, 2005). Kva for bestemte meningsinnhald fenomen blir gitt, er knytt til kva omgrep, kategoriar, bilete og forteljingar som sirkulerer i samfunnet og til korleis desse blir teke i bruk. I analytisk terminologi er dette *diskursive ressursar* (Wetherell, 2003, 2005) vi tek i bruk for å gi mening til det vi erfarer. Dei diskursive ressursane som sirkulerer determinerer ikkje den einskilde si meningssskaping, men er tilgjengelege meningsreiskapar som den einskilde kan ta i bruk, ignorere, nyansere eller utfordre. Diskursive ressursar tilbyr meningssamanhengar som den einskilde kan stadfeste, nyansere eller utfordre. Tilhøvet mellom individet og diskursive ressursar er såleis gjensidig og dynamisk (Wetherell, 2005). Når vi les aviser, skjønnlitteratur, politiske dokument og fagbøker, ser film, høyrer musikk og samhandlar med familie, venner, klientar og kollegaer, får vi tilgang til diskursive ressursar. Samstundes er vi gjennom måtane vi snakkar og handlar på, deltakarar i den kontinuerlege produksjonen av dei diskursive ressursane som sirkulerer i samfunnet. Gjennom måtane vi snakkar om rusproblem og rusarbeid på, stadfester, avviser eller nyanserer vi meningsinnhaldet i dei diskursive ressursane som er tilgjengelege. Slik blir dei diskursive ressursane kontinuerleg konstituerte gjennom måten dei blir tekne i bruk på. Omgrepet *diskursive ressursar* blir nytta som ein fellesnemnar om måtane

kultur blir formidla gjennom språket på (Wetherell 2003, 2005³). Diskursive ressursar er meiningsreiskapar som gir grunnlag for og retning til subjekta si meiningsdanning. Den einskilde av oss er «a reflexive actor embedded in relationally and inter-subjectively organized flows of practices, partly subject to pre-existing discursive resources, but endlessly mobilizing and reworking these» (Wetherell, 2005, s. 170). Då diskursive ressursar sirkulerer overalt i samfunnet er det mange ulike arenaer eg kunne valt å utforske bruken av diskursive ressursar i, som til dømes politiske dokument, journalar, massemedia og fagtidsskrifter. I studien har eg valt å rette merksemda mot profesjonsutøvarnivået. Profesjonsutøvarnivået er særst interessant å studere både fordi vi har lite kunnskap om korleis profesjonsutøvarar er brukarar av diskursive ressursar og fordi deira bruk av diskursive ressursar har omfattande sosiale konsekvensar. Empirisk har eg gjennomført individuelle intervju med profesjonsutøvarar som fortel om sitt arbeid. Analytisk utforskar eg korleis deira subjektive meiningsskaping er forankra i kulturell kontekst. Det vil seie at eg er interessert i korleis refleksjonane og dei subjektivt skapte meiniane deira er knytte til dei diskursive ressursane dei tek i bruk. Mitt analytiske fokus er dermed ikkje på dei individuelle karakteristikkane individa har; eg rettar heller merksemda mot korleis rådgjevarane er aktørar i eit diskursivt felt. Omgrepa *diskurs/fortolkingsrepertoar*, *sosiale kategoriar* og *mønsterforteljingar* blir nytta i studien for variantar av diskursive ressursar som rådgjevarane trekker på i intervju. Medan diskursive ressursar er eit omfattande og generelt omgrep, er omgrepa *diskurs/fortolkingsrepertoar*, *sosiale kategoriar* og *mønsterforteljingar* meir eigna til konkrete analysar. Desse analytiske omgrepa er vovne inn i kvarandre, der diskurs er det mest overordna og det av desse omgrepa som er mest anvendt innanfor diskursteoretiske studiar. Michel Foucault, som er ein sentral bidragsytar til diskursomgrepet, presenterer diskurs som:

a group of statements which provide a language for talking about – a way of representing the knowledge about – a particular topic at a particular historical moment ... Discourse is about the production of knowledge through language. But ... since all social practices entail *meaning*, and meanings shape and influence what we do – our conduct – all practices have a discursive aspect.” (Hall, 1992 s. 291).

³ Wetherell nytter nemningane *discursive resources* og *cultural resources* om kvarandre. Eg bruker *kulturelle ressursar* som eit vidare omgrep enn *diskursive ressursar*. Diskursive ressursar er ein del av dei kulturelle ressursane som er tilgjengelege i eit samfunn. For språkleg variasjon nyttar eg av og til meiningsreiskap som synonym for diskursive ressursar.

Omgrepet *diskurs* rettar merksemd mot korleis betydningar er situerte og korleis dei er kollektivt forankra. Når vi erfarer, forstår og uttrykkjer noko, gjer vi det gjennom kollektivt utvikla diskursar. Å vite noko er såleis å vite gjennom ein eller fleire diskursar (Ulvik, 2007). Diskursomgrepet er vagt og mangetydig, noko som gir omgrepet analytisk spenst, og som har ført til ulike bruksmåtar og spesifiseringar i ulike forskingstradisjonar. I denne studien blir sambandet mellom mennesket og diskurs vektlagt. I punkt 3.5 gjer eg nærare greie for korleis eg nyttar omgrepet *diskurs* i denne studien.

1.2 Rusfeltet som diskursivt felt

Det diskursive feltet som blir studert, det vil seie feltet eg studerer forholdet mellom *kultur* og *profesjonsutøvar* på, er rusfeltet. Korleis ein svarer på spørsmål som «Kva er rusproblem?», «Kva er rusarbeid?» og «Kva er endring?», er knytt til kva diskursive ressursar ein tek i bruk. Profesjonsutøvarar som arbeider med klientar med rusproblem må kontinuerleg, og ofte implisitt, svare på slike spørsmål. Dei må gi meining til problema dei møter i arbeidskvardagen sin, og dei må søkje å utforme eit gyldig og godt hjelpetilbod. Med utgangspunkt i intervju-materialet undersøker eg kva diskursive ressursar profesjonsutøvarane tek i bruk i når dei fortel om praksis, og korleis bruken av desse diskursive ressursane får relevans for korleis klienten og profesjonsutøvararen blir posisjonerte, og for korleis klientarbeid blir forstått. Avhandlinga rettar merksemda mot meiningsdanningar knytt til rusbruk som blir presentert som problematisk, det vil seie som eit *rusproblem*. *Rusproblem*⁴ viser til rusbruk som er kulturelt definert som uakseptabel og problematisk (Nesvåg, 2005). I studien min er rusproblem ikkje gitt eit bestemt substansielt innhald, men er ei nemning som fyllest med innhald. Nemninga *rusproblem* peikar altså ikkje mot ein viss type rusmiddel, ei gitt mengd eller bestemte bruksmåtar, men til rusbruk som er kulturelt uakseptabel og som blir konstituert som problematisk i det informantane fortel. Omgrepet *rusarbeid* blir brukt om profesjonsutøvarar sine praksisar retta mot det som blir forstått som rusproblem. *Rusarbeid* er slik eit i utgangspunktet innhaldstomt samleomgrep for praksisar retta mot rusproblem. Rusarbeidet som blir gitt merksemd i denne studien er rusarbeidet i NAV, som er ein av arenaene for rusarbeid i Noreg i dag.

Bakgrunnen for at eg vel å ta ein posisjon kor eg studerer rusfeltet som eit diskursivt felt, er fleire. For det første er diskursive ressursar og praksis vovne tett saman. Profesjonsutøvarar,

⁴ I artiklane er dei engelske termene *substance abuse* og *substance use problems* brukt.

som andre deltakarar i samfunnet, «draw on cultural resources that have a history, and the repetition of these resources has important social consequences that we need to study» (Wetherell, 2003 s. 26). Forskarar som har samanlikna forståinga profesjonsutøvarar frå ulike land har av rusproblem, har peikar på at skilnader i kulturell kontekst har større innverknad på variasjonar i forståingar enn tilhøve som utdanning og erfaring (Koski-Jännes et al., 2016; Russell, Davies & Hunter, 2011; Simmat-Durand & Koski-Jännes, 2015). Korleis rusbruk blir gitt betydning, skaper praksisar og har sosiale konsekvensar på mange nivå og arenaer. Oppfatningar om fenomenet *rusproblem* eksisterer i politiske dokument, behandlingsmetodar, lovverk, faglege retningslinjer, i profesjonelle praksisar og liknande. Kva diskursar politikarar og andre sentrale avgjerdstakarar trekker på, påverkar kva politiske strategiar som blir fatta på rusfeltet og korleis samfunnets ressursar blir brukte for å endre, fjerne eller redusere problemet. At rådande tiltak i samtida vår er liberalisering av tilgang på alkohol, satsing på individuelle behandlingsskular, medikamentell behandling og skadereduksjon, medan brennevinsforbod var det dominerande verkemiddelet i byrjinga av 1900-talet, viser korleis ulike forståingar av rusproblemet formar og legitimerer svært ulike politiske strategiar. Kva forståingar som rår, påverkar også korleis velferdsstatens tenester blir utforma på bakkeplan. Korleis «førstelinearbeidarar» (Lipsky, 1980), som til dømes rådgjevarar i NAV, miljøterapeutar i behandlingstjenestestasjonar eller legar på legevakta, forstår og møter klienten, brukaren eller pasienten⁵ som rusar seg, heng saman med kva diskursar om rusproblem og rusarbeid profesjonsutøvararen tek i bruk. Kva diskursar om rusproblem profesjonsutøvararen trekker på, påverkar når, korleis og hos kven rusbruken blir forstått som problematisk, og kva som blir forstått som gode løysingar på vanskaner. Om profesjonsutøvararen til dømes forstår problemet som ein kronisk sjukdom, eit teikn på dårleg moral eller teikn på sosial mistilpassing, vil verke inn på kva tema utøvararen er oppteken av, kva tiltak utøvararen set i verk og kva forventingar utøvararen har til arbeidet. Kva for diskursar som dominerer, verkar også inn på korleis den som er berar av problemet, forstår seg sjølv og ser sitt eige handlingsrom. Kva forståingar som rår, verkar også inn på korleis pårørande, venner og arbeidsgjevarar ser problemet, og dermed korleis dei handlar og reagerer. Slik er diskursar svært praktiske; dei skaper praksisar og er «*material in effect*» (Burman et. al , 2017 s. 9).

⁵ Klient, brukar, borger og pasient er døme på ulike omgrep som blir brukte om den som tek i mot tenester. NAV nyttar i hovudsak omgrepet brukar. Omgrep rommar kulturelle forståingar og reduserer, kategoriserer og skaper subjektposisjonar (Engebreetsen & Haldar, 2010). For å vere lesarvennleg og attkjennande nyttar eg i avhandlinga klient eller brukar om personar som er i ein posisjon der dei tek i mot velferdstenester, sjølv om omgrepa reproducerer diskursive premisar.

Ei anna årsak til at eg finn det tenleg å innta ein posisjon kor eg studerer rusfeltet som eit diskursivt felt, er at det er ein tendens til at rusproblem – både i kvardagsspråket, profesjonelle kontekstar og i forskning – blir framstilt som om det er sjølvsgatt og naturgitt kva meiningsinnhaldet i rusproblem *er* (Hellman, 2010; Room, Hellman & Stenius, 2015). At rusproblem og rusarbeid blir gitt eit naturalisert meiningsinnhald, gjer at dei bestemte måtane rusproblem og rusarbeid blir gitt betydning på, blir lite utforska og diskuterte (Heyman, 2009; Hellman, 2010; Room et al., 2015).

Samstundes viser forskning der betydningar blir studerte, at forståingar av rusproblem og rusarbeid varierer mykje, både historisk og geografisk. Mellom anna varierer grensene for kva rusbruk som blir akseptert og kva rusbruk som ikkje blir akseptert. Bruk av khat er til dømes definert som ulovleg i Noreg, men lovleg i land som Somalia og Nederland (Balint, Falkay & Balint, 2009). Under Stortingsvalet i 1949 fekk teljekorpset i Oslo Rådhus utdelt amfetamin for å halde seg vakne, medan amfetamin i Noreg i dag er definert som eit ulovleg narkotikum (Fekjær, 2004a). I 1919 blei heitvin og brennevin definerte som ulovlege rusmiddel i Noreg, medan alkohol i dag er både juridisk og kulturelt akseptert i mange ulike situasjonar. I kapittel 1.3 presenterer eg nærare nokre av dei historiske variasjonane som har vore i korleis rusproblem har vore forstått og søkt løyste. Også dei siste åra har det vore omfattande endringar i korleis rusproblema blir gitt mening og korleis rusarbeidet blir organisert og utforma i Noreg (Skretting, 2014). Internasjonale trendar kring organisering av tenester som *one-stop shops* (Askim, Fimreite, Moseley & Pedersen, 2011; Minas, 2014), *New Public Management* (Bradley, Engelbrecht & Höjer, 2010; Healy, 2014), *aktivering* (Caswell, Eskelinen, & Olesen, 2013; Van Berkel & Borghi, 2008), *individualisering* (Hellman, Roos, & Wright, 2012; Järvinen & Mik-Meyer, 2012) og *skadereduksjon* (Moore & Fraser, 2006; Stöver, 2016) har gjort sitt inntog også i Noreg. Omfattande reformer som rusreforma, NAV-reforma og samhandlingsreforma har endra dei institusjonelle rammene for rusarbeid. Omgrep som *skadereduksjon*, *sprøyterom*, *pasientrettar* og *medikamentell behandling* var knapt i bruk i rusfeltet for få år sidan, medan dei no er ein del av den etablerte terminologien. Variasjonane i korleis rusproblem blir forstått og møtt viser korleis betydningar av rusproblem og rusarbeid er situerte i bestemte kulturelle og sosiale kontekstar som varierer i tid og rom.

Ei tredje årsak til val av fokus i studien min er at eg finn at perspektivet studien tilbyr, har potensial til å gi eit relevant og tenleg bidrag til rusforskningsfeltet og til forskinga på sosialt arbeid – både i Noreg og internasjonalt. Noreg, som mange andre land, bruker store summer kvart år på å søkje å redusere vanskar knytte til rusproblem. Norske styremakter har definert

rusarbeid som eit satsingsområde og peikar på fleire forbetningsområde (Prop. 15 S (2015–2016)). Forskarar peikar på at rådande oppfatningar av rusproblem er av ein slik karakter at dei fremjar stigmatisering (Semb, Borg & Ness, 2016; Skatvedt, 2009; Thommesen, 2009) og at mange profesjonsutøvarar opplever usikkerheit og resignasjon i møte med brukarar med rusproblem (Galvani & Hughes, 2010; Järvinen & Andersen, 2009). Sjølv om forskning viser at kulturell kontekst har avgjerande betydning for korleis profesjonsutøvarar forstår rusproblemet og utformar rusarbeidet (Koski-Jännes, Pennonen, & Simmat-Durand, 2016; Simmat-Durand & Koski-Jännes, 2015, Russell, Davies, & Hunter, 2011) er forskinga på rusproblem og rusarbeid i Noreg, som i mange andre land, dominert av epidemiologiske studiar og effekt-evalueringar av tiltak. Idear frå New Public Management har dei siste åra forsterka fokuset på slik forskning (Fjær, 2010). Forsking på sosialfagleg profesjonsutøving blir ofte studert med utgangspunkt i ei av to tilnærmingar: ei *strukturtilnærming* eller ei *individualisert* tilnærming. I det eg omtalar som ei strukturtilnærming rettar ein merksemda mot korleis strukturelle forhold ved staten eller samfunnet innverkar på sosiale problem og sosialfagleg arbeid. Sentrale spørsmål blir då korleis tenestene er organiserte og korleis makt og ressursar er fordelte. Ei typisk løysing for å redusere administrative og strukturelle utfordringar er å organisere hjelpeapparatet på nye måtar. Reformar gjennomført dei siste åra, som helsereforma, rusreformene, samhandlingsreforma og NAV-reforma, er døme på at utfordringane blir forstått som administrative og strukturelle. I det eg kallar ei individualisert tilnærming, er analyseeininga forskaren interessert seg for *individet*. I denne tilnærminga tek ein utgangspunkt i individet som ei avgrensa, stabil og autonom eining, og ein studerer samanhengar mellom karakteristikkar ved individet, som utdanningsbakgrunn, haldningar, personlegdom og personlege erfaringar og den einskilde sine handlingar. Ei typisk løysing innanfor dette perspektivet er å søkje å betre det sosialfaglege arbeidet ved å tilby kurs, metodar eller rettleiing til profesjonsutøvarane.

Eg søkjer å gi eit supplement til den strukturorienterte og den individualiserte forskinga ved at eg gjer til premiss at det er eit gjensidig og dynamisk tilhøve mellom individ og samfunn og det er dette gjensidige samspelet som er i fokus i studien min. I intervjuar har rådgjevarane saman med meg gitt form og mening til erfaringar dei har gjort seg i arbeidet med personar dei opplever har rusproblem. Dette intervjumaterialet er ei kjelde til å få innsikt i korleis profesjonsutøvarar tek diskursive ressursar i bruk, kva innhaldet i desse diskursive ressursane er og kva sosiale konsekvensar bruken av dei diskursive ressursane har.

1.3 Forskingsspørsmål

Det overordna forskningsspørsmålet som denne avhandlinga undersøker, er: Kva diskursive ressursar tek rådgjevarane i bruk når dei i praksisforteljingane gir mening til rusproblem og til rusarbeid, og kva klientposisjonar, hjelparposisjonar og former for rusarbeid blir produserte gjennom dei diskursive ressursane som blir analyserte fram?

Studien har hatt ein empirinær tilnærming (Haavind, 2002). Det vil seie at møtet med det empiriske materialet har gitt retning til kva problemstillingar det overordna forskningsspørsmålet er konkretisert til, kva teori eg har teke i bruk og til kva analytiske omgrep eg har valt å analysere det empiriske materialet ved hjelp av. Eg har søkt å finne den analytiske framgangsmåten som var best eigna til å få fram akkurat dette empiriske materialet sitt potensial til å utvikle kunnskapsfeltet om rusfeltet som eit diskursivt felt. Det er mange fleire diskursive ressursar i bruk i det empiriske materialet enn denne avhandlinga kan vise fram. Basert på arbeidet med empirien har eg gjort nokre prioriteringar som vidare har gitt retning til dei empiriske utsnitta eg presenterer. I kapittel fire gjer eg nærare greie for desse prioriteringane. Dei analytiske omgrepa eg fann mest eigna til å undersøkje og konseptualisere variantar av diskursive ressursar i det empiriske materialet med, er *diskurs/fortolkingsrepertoar* (Davies og Harré, 1990; Potter & Wetherell, 1987), *sosiale kategoriar* (Søndergaard, 1996; Staunæs, 2004), *posisjonering* (Davies og Harré, 1990) og *mønsterforteljingar* (Loseke, 2012). Felles for desse delvis overlappande omgrepa er at dei alle er eigna til å analysere fram subjektet som diskursbrukar. Ved hjelp av dei analytiske omgrepa, som blir nærare presenterte i kapittel 4, har eg spesifisert det overordna forskningsspørsmålet til tre problemstillingar som høvesvis er presenterte i dei tre artiklane:

1. Korleis knyter diskursar om rusproblem seg til diskursar om alder, og kva subjektposisjonar produserer dette dynamiske samspelet?
2. Kva fortolkingsrepertoar snakkar rådgjevarane innanfor når dei fortel om endring og mangel på endring, og kva hjelparposisjonar er tilgjengelege i dei fortolkingsrepertoara som blir analyserte fram?
3. Kva mønsterforteljingar om personar med rusproblem blir tekne når rådgjevarane fortel om praksis? Korleis bidreg desse mønsterforteljingane til å gi mening til rusproblem og rusarbeid, og kva plot og karakterar produserer bruken av desse mønsterforteljingane?

Artiklane, som blir refererte til som artikkel I, II eller III i avhandlinga, fokuserer på ulike sider ved korleis rådgjevarane gir mening til rusarbeid og rusproblem. Artikkel I utforskar korleis diskursar om *alder* er vovne saman med korleis rusproblem blir snakka fram. Artikkel II utforskar variasjonar i korleis rådgjevarane snakkar om *endring*, kva fortolkingsrepertoar om endring som blir tekne i bruk, og kva hjelparposisjonar bruken av desse fortolkingsrepertoara skaper. Artikkel III utforskar historier om den generaliserte *rusmisbrukaren* og korleis slike historier bidreg til å konstituere rusproblem og rusarbeid. Artiklane gir innsikt i korleis rusproblem og rusarbeid blir konstituerte gjennom bruk av ulike diskursive ressursar, og korleis den einskilde rådgjevar medverkar til denne konstitueringa ved å ta i bruk, nyansere og utfordre dei tilgjengelege diskursive ressursane. Avhandlinga som heilskap byr såleis på både konkrete skildringar av korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt mening i Noreg i dag, innsikt i nokre av dei historisk, kulturelt og sosialt situerte diskursive ressursar rådgjevarane har tilgang på, og kunnskap om korleis dei diskursive ressursane gjer mogleg bestemte klient- og hjelparposisjonar og hjelpepraksisar. I tillegg har avhandlinga metodologiske bidrag ved at eg reiser forskingsspørsmål som er lite stilt, og nyttar analytiske omgrep som er lite nytta i rusfeltet og i det sosialfaglege feltet.

Gjennom å utforske og vise den komplekse dynamikken mellom diskursive ressursar og det handlande subjektet, tilbyr denne studien eit supplement til meir tradisjonelle studiar av profesjonsutøving og av rusproblem og rusarbeid. Det overordna målet med å utforske rusarbeid og rusproblem som historisk, kulturelt og sosialt situerte fenomen er å inspirere til refleksjon rundt sosialt arbeid som ein kulturell praksis og gi eit grunnlag til å reflektere over kva forståingar av rusarbeid og rusproblem som rår i samtida vår. Eg ønskjer særskilt å rette merksemda mot forståingar som blir tekne for gitt og som dermed blir lite undersøkte og diskuterte. Ved å utforske sjølvsgde forståingar set eg dei under forhandling. Slik søkjer eg å gi eit refleksjonsgrunnlag som kan medverke til ei utviding av profesjonsutøvarar sitt handlingsrom.

Avhandlinga består av to hovuddelar. Den første delen er kappa, som er delt i seks kapittel – det første av dei innleia med denne introduksjonen, som gir ei historisk oversikt over korleis rusproblem har blitt forstått og møtt i Noreg dei siste 100 åra, og korleis rusarbeidet er organisert i Noreg i dag. I kapittel 2 presenterer eg kunnskapsfeltet avhandlinga plasserer seg i, med fokus på (1) forskning på kulturelle og institusjonelle rammer for utøving av sosialt arbeid i vår tid, og (2) forskning om rusproblem og rusarbeid som har som premiss at rusproblem og rusarbeid er kulturelt konstruerte fenomen. Kapittel 3 presenterer det teoretiske rammeverket for avhandlinga. Eg startar med å introdusere det sosialkonstruksjonistiske vitskapssynet

studien er plassert i, før eg presenterer korleis det diskurspsykologiske perspektivet og det interseksjonelle perspektivet har gitt teoretisk retning til studien. Eg gjer deretter greie for dei analytiske omgrepa eg brukar i analysen. Dei analytiske tilnærmingane som er presenterte i kapittel 3 ligg til grunn for metodiske vegvala eg har gjort i studien. I kapittel 4 presenterer og grunnir eg desse vala. I same kapittel blir også kvalitet og etiske forhold ved arbeidet med studien diskutert, før eg presenterer ei oppsummering av dei tre artiklane i kapittel 5. I kapittel 6 summerer eg opp avhandlingas kunnskapstilbod, i tillegg til at eg drøftar implikasjonar for praksisfeltet og vidare forskning. Dei tre artiklane i fulltekst utgjer andre del av avhandlinga⁶.

1.4 Rusproblem og rusarbeid i Noreg – ein historisk gjennomgang

For å forstå samtida si tenking omkring rusproblem og rusarbeid er det interessant å ta eit tilbakeblikk på historia. Eit tilbakeblikk gir både innblikk i variasjonar i kva diskursive ressursar som har vore i bruk, og viser spor av diskursar om rusproblem og rusarbeid i bruk i samtida. I det følgjande gir eg ei kort oppsummering av dei vesentlege endringane som har vore på rusfeltet siste 150 år. Eg startar gjennomgangen med den dominerande alkoholpolitiske diskursen i Noreg frå siste del av 1800-talet, og avsluttar med ei skildring av dei store endringane i Noreg dei siste 15 åra.

1.4.1 Frå folkerørsle til statleg handling

Bruken av alkohol har lange tradisjonar i Noreg. Frå å sjå på og handtere alkohol som handelsvare og næringsdrikk voks det frå siste del av 1800-talet fram ein dominerande alkoholpolitisk diskurs som ofte blir omtala som *avhaldsmodellen* (Braaten, 2015) eller *the temperance discourse* (Edwards, 2010; Lucas, 2004). Framveksten av denne diskursen i Noreg og Norden knytte seg til ein internasjonal trend der det sivile samfunnet mobiliserte mot det dei kalla *drukkenskap*. Alkohol blei innanfor denne diskursen sett på som gift (Sutton, 1998), og alkoholbruk blei sett som årsak til familievanskar, helseskadar, vald og kriminalitet (Braaten, 2015; Fekjær, 2004a). Alkoholmisbruk blei sett som eit resultat av at ein hamna i «alkoholens vald» (Braaten, 2015). Løysinga var, både for å unngå eigne vanskar og i solidaritet med «dei drikkfeldige», å avstå frå å drikke alkohol. Idealet var eit alkoholfritt samfunn (Sutton, 1998). Lov om løsgjengeri, drukkenskap og betleri tredde i kraft i Noreg i 1907. Lova fastsette at å «hensette sig i en aabenbart beruset tilstand» på offentleg stad kunne straffast med bøter eller fengsel. Personar som var «forfalt til drukkenskap» kunne bli dømde til kuranstalt eller

⁶ Dei publiserte artiklane blir presenterte med løyve frå tidsskrifta.

tvangsarbeidshus (Skretting, Lund & Bye, 2014 s. 62). Dei første kurstadane for personar med alkoholproblem kom omkring 1900, og var drifta av friviljuge organisasjonar som Blå Kors, Hvite Bånd og Legeforeningen (Skretting & Storvoll, 2011). På byrjinga av 1900-talet blei det retta sterke krav frå folket til at sentrale styremakter måtte inn med tiltak for å redusere tilgangen til alkohol. Etter at ei folkeavrøysting gav eit klart fleirtal for forbod mot sal av brennevin og heitvin, blei eit landsomfattande forbod innført i 1919 (Braaten, 2015).

Første halvdel av 1900-talet voks ein sjukdomsmodell fram i USA, og etter andre verdskrig nådde han Europa (Lucas, 2004). Sjukdomsmodellen, som hadde opphav i AA-rørsla⁷ og medisinske forskingsmiljø (Levine, 1978; Reinerman, 1988), tilbød ei anna forståing av alkoholproblem enn avhaldsmodellen: Den tok utgangspunkt i ei forståing av at ikkje alle toler å drikke. Somme lir av *alkoholisme* – ein sjukdom som gjer at personen ikkje klarer å handtere alkoholforbruket sitt, og er i behov for profesjonell hjelp og behandling (Jellinek, 1960; Room, 1983). Sjølv om sjukdomsmodellen ikkje blei like dominerande i Noreg som han blei i ein del andre land i Europa, fekk han fotfeste i Noreg utover 1920- og 30-talet. Som følgje av at rusproblem innanfor denne diskursen i stor grad blir sett som ein individuell sjukdom, blei rolla sivilsamfunnet spelte, mindre, og profesjonelle hjelparar blei i staden sentrale aktørar. Tiltak for å redusere konsumet blei tona ned, brennevinsforboda blei oppheva i 1923 og 1926 og behandlingstilbodet til dei behandlingstrengande blei i staden sterkt utbygd (Braaten, 2015). Legitime og sentrale løysingar blei som følgje av sjukdomsforståinga å tilby adekvat hjelp til dei som trong det.

I 1939 tredde Edruskapslova i kraft. Lova gav vedtekter for kommunale edruskapsnemnder som skulle følgje med og søkje å påverke innbyggjarane sitt forhold til rusmiddel. Lova gav også heimel for at alkoholavhengige kunne dømmast til opphald på kurstad i opptil to år (Skretting, Bye, Vedoy & Lund, 2015). Frå 1950-talet blei det oppretta fleire *A-klinikkar* i Noreg, det vil seie alkoholikarklinikkar som tilbød behandling til personar med alkoholproblem. Desse klinikkane var meir medisinsk orienterte enn dei tradisjonelle kurstadane, blei lagde under Helsedirektoratet og fekk høgre status enn kurstadane som var underlagt Sosialdepartementet (Skretting et al., 2015).

Medan sjukdomsmodellen fekk ein nærmast hegemonisk posisjon i storparten av den vestlege verda (Braaten, 2015), eksisterte det i Noreg, som i andre nordiske land, ei parallell sosialfagleg

⁷ AA er ei verdsomspennande rørsla starta i USA på 1930-talet. Innanfor AA blir problematisk alkoholbruk sett på som teikn på ein sjukdom – alkoholisme – der trongen til å drikke er sterkare enn den einskilde sin vilje. Med utgangspunkt i denne problemforståinga blei det utvikla ein behandlingsmodell basert på 12 steg.

forståing der alkoholbruk hos personar som ikkje var alkoholikarar også blei sett som årsak til sosiale og kriminelle vanskar. Dermed blei også andre tiltak enn individuell behandling gyldige og relevante. I det som blir omtala som den nordiske modellen (NOU 1995: 24) blei det i tillegg til behandling av alkoholavhengige, sett i verk kontrollpolitiske verkemiddel og informasjonskampanjar for å redusere etterspørselen etter alkohol (Room, 1999).

Når det gjeld narkotikabruk blei den fram til 1960-talet sett som eit helseproblem som gjaldt nokre få som var blitt avhengige av medisinar (Skretting, 2014). I 1961 fekk Noreg, som første land i Europa, ein spesialklinikk for dei som hadde utvikla misbruk av morfin og andre medisinar. Utover 1960-talet blei det kjent at norske ungdommar brukte stoff som LSD og amfetamin. Dette fekk stor merksemd både i massemedia og hos politikarane. Narkotika – eit omgrep som famna om alle dei narkotiske stoffa som var i bruk – blei omtalt som svært øydeleggjande, vanedannande og sosialt smittefarleg (Sander, 2011). For å stoppe narkotikabruk og innføring av narkotika til Noreg blei det vedteke ein restriktiv kontrollpolitikk. Bruk og omsetting av narkotika blei kriminalisert etter straffelova i 1967. I 1972 blei strafferamma utvida til ti års fengsel, i 1981 til 15 år og i 1984 til 21 år (Skretting, 2014).

På 1960- og 70-talet blei det utvikla spesielle tilbod for behandling av narkotikaproblem (Skretting & Storvoll, 2011). Spesielt unge såkalla *stoffmisbrukarar* var i fokus, og det blei oppretta eigne behandlingstilbod til denne gruppa. Den dominerande forståinga var at narkotikaproblemet var eit symptom på personlege og sosiale problem. Stortingsmelding nr. 66 (1975–76) skildrar til dømes korleis «misbruk av avhengighetsskapende stoffer, såvel i yngre som i eldre aldersgrupper, hovedsakelig må sees som symptom på personlige, familie-messige og sosiale problemer med derav følgende mistriivsel og mistilpasning» (s. 52). Det blei framheva at:

Ensidig å søke årsakene hos pasienten, og legge «skylden» på ham, vil åpenbart være uriktig og urettferdig, og gi et lite realistisk utgangspunkt for behandlingen. Det er hele den sosiale enhet som ikke fungerer tilfredstillende, som er «syk» og derfor trenger hjelp til korrigering. (St. meld. nr. 66 (1975–76), s. 44).

Som følge av denne symptomdiskursen blei gyldige løysingar å gi ei form for hjelp der relasjon, likeverd og nettverksbygging stod sentralt. Det blei etablert behandlingsskollektiv og

oppsøkande verksemder der desse elementa var sentrale. Inspirert av Hassela-kollektivet⁸ i Sverige nytta somme kollektiv tvang for å hjelp ungdomane fri frå rusen (Fekjær, 2004a). Det medisinske feltet var i liten grad involvert i behandlinga (Skretting & Storvoll, 2011). Både behandlingfeltet og den nasjonale rusmiddelpolitikken var prega av behandlingsoptimisme. I ein plan for auka innsats mot narkotikaproblema lagt fram i 1979 blei sosialfaglege tiltak, toll og politi presenterte som dei tre viktigaste ressursane i kampen mot narkotika (Skretting, 2014).

1.4.2 Frå sosialfaglege tiltak til folkehelse og skadereduksjon

Utover på 1970-talet fekk ein folkehelsediskurs auka fotfeste i forståinga av alkoholproblem. I denne diskursen står helseskadar sentralt (Braaten, 2015). Det blei sett fokus på, blant anna gjennom ein WHO-rapport (Bruun et al., 1975), at alkoholbruk kunne føre til helseskadar og at skadeomfanget alkoholbruk har, er påverka av totalforbruket av alkohol i samfunnet. Medan avhaldsmodellen fokuserte på korleis åtferda til folk som misbrukte rusmiddel skapte vanskar for andre, er fokuset i folkehelsediskursen retta mot at den som drikk får helseskadar. Dette synet gjer rusproblemet til eit personleg problem, og opna opp for ei liberalisering av den norske alkoholpolitikken (Fekjær, 2004b). Utover 1990–2000-talet fekk folk auka tilgang til alkohol, og individets rett til å velje blei vektlagd. Det bærnde argumentet blei at alkoholen i seg sjølv ikkje er problemet, men at somme ikkje klarer å styre forbruket sitt. Løysinga var at *problemdrikkarane* fekk hjelp utan at *normaldrikkarane* blei ramma (Braaten, 2015).

Frå slutten av 1980-talet kom behandlingsoptimismen som hadde prega behandlinga av *stoffmisbrukarar* på 1970- og 80-talet, meir i bakgrunnen for ei uro for livssituasjonen til injeksjonsbrukarane. Det kom rapport på rapport om aukande tal overdosedødsfall, om forverring i helsetilstanden til injeksjonsbrukarar og om frykt for ein HIV/AIDS-epidemi (Skretting & Storvoll, 2011). Uroa førte til nye tiltak. I 1988 byrja ein å dele ut sprøyter, og i 1994 prøvde ein ut metadonassistert rehabilitering av 50 opiatavhengige stoffmisbrukarar i Oslo – eit forsøksprosjekt som var omstridt og kritisert av både politikarar og behandlingssapparat. Ei optimistisk tru på endring hadde fram til då vore sentral i arbeidet mot narkotikamisbruk. Å innføre metadonassistert behandling blei forstått som å gi opp trua på den einskildes evne til endring (Brandsberg-Dahl, 2000). Det nye synet spreidde seg likevel radikalt på få år. Alt i 1997 vedtok Stortinget at metadonassistert behandling skulle vere eit permanent og landsdekkande tilbod. Tiltaket var tenkt dimensjonert til 200–250 pasientar, men etter 1997 har

⁸ Hasselakollektivet er eit svensk senter for rusbehandling oppretta i 1969. Kollektivets sosialpedagogiske metodikk fekk mykje merksemd i den sosialpolitiske debatten om korleis ungdomar med rusproblem best skulle hjelpast. Hasselakollektivet blei eit førebilete for mange norske kollektiv på 1970- og 80-talet

talet på personar med rusproblem som får substitusjonsbehandling auka drastisk. Aldersgrensa for kven som kan få tilbodet, er sett ned frå 30 til 25 år, inntakskriteria er blitt mindre restriktive og det er blitt opna for andre medikament enn metadon (Skretting & Storvoll, 2011). I 2013 var 7433 pasientar registrerte i substitusjonsbehandling (EMCDDA, 2016).

Utover 2000-talet blei det sett i verk ei rekke helse- og omsorgstilbod som hadde som mål å redusere skade meir enn å endre rusbruken. Til dømes sa sosialminister Magnhild Meltveit Kleppa i 1999 at det var uaktuelt å etablere sprøyterom i Noreg, medan Stortinget fem år seinare, i 2004, vedtok ei prøveordning med sprøyterom. I 2009 blei ordninga gjort permanent (Skretting & Storvoll, 2011). Samtidig fekk ei medisinsk forståing av rusproblem auka fotfeste (Skretting & Storvoll, 2011). Gjennom rusreforma i 2004 blei ansvaret for spesialisert rusbehandling helsevesenet sitt ansvar, då fylkeskommunens ansvar blei overført til staten i form av nyetablerte regionale helseføretak. Behandlingstilbodet blei definert om til *tverrfagleg spesialisert behandling for rusmiddelmissbruk*, og lovreguleringa blei overført frå sosialtenestelova til spesialisthelsetenestelova. Personar med rusmiddelproblem fekk status som *pasientar* med pasientrettar.

Endringar i forståing av rusproblem er synleg også i korleis personane med rusproblem blir omtala. Medan *rusmisbrukar* var den dominerande omtalen i politiske dokument frå 1970-åra til opp i 2000-åra, er *rusmiddelavhengige* blitt den dominerande termen det siste tiåret (Skretting, 2014). Det medisinske perspektivets inntog i rusarbeidet er også synleg i korleis *pakkeforløp* og *sjukdomsforløp* er omgrep som siste åra er blitt brukt om rusbehandlinga (Meld. St. 11 (2015– 2016)). *Recovery* er eit anna omgrep som siste åra har blitt populært på rusfeltet i Noreg og i fleire andre land. Omgrepet *recovery* blir på den eine sida ofte presentert som noko udiskutabelt bra, men har på den andre sida eit mangetydig og omdiskutert meiningsinnhald (Berridge, 2012; Lancaster, Duke & Ritter, 2015; Neale et al, 2015).

1.4.3 Sosialfagleg rusarbeid blir marginalisert

Den historiske gjennomgangen over viser at rusproblem og rusarbeid har hatt eit mangetydig og variert meiningsinnhald. Med skiftande kulturelle, ideologiske og politiske strøymingar har ulike forståingar, forklaringar og løysingar avløyst kvarandre opp gjennom tiåra. Gjennomgangen viser også at rusarbeidet har vesentleg andre institusjonelle og kulturelle rammevilkår i dag enn det hadde for berre ti-tjue år sidan. Endringane har mellom anna ført til ein endring i sosialfagets rolle. Frå å ha ein sentral og eksplisitt plass på 1970-talet og fram mot 2000-talet er sosialfagets plass i rusarbeidet no vesentleg meir uklar og perifer. Endringar i korleis

rusarbeid blir tematisert i lovverk som regulerer kommunale sosiale tenester, viser også teikn på at sosialfagleg rusarbeid har fått ein annan posisjon. I Lov om sosiale tenester (sosialtenestelova) av 13. desember 1991 blir sosialtenestas arbeid med rusproblem omtalt eksplisitt: «Gjennom informasjon og oppsøkende virksomhet skal sosialtjenesten arbeide for å forebygge og motvirke misbruk av alkohol og andre rusmidler, og spre kunnskap om skadevirkningar ved slik bruk» (§3-1). Kapittel 6 i sosialtenestelova gjer særleg greie for arbeidet overfor «rusmiddelmissbrukarar». Det blir presisert at sosialtenesta skal gi hjelp til familien til dei med rusproblem, og fleire aktuelle hjelpetiltak blir presentert, som støttekontakt, støtte på arbeidsplassen, kontakt med primærhelsetenesta og spesialisthelsetenesta. Lova poengterer sosialtenesta sitt ansvar for å leggje til rette for naudsynte tiltak etter behandlingsopphald. Lova inneheld også to vedtekter om tvangsbehandling.

I 2009 kom ei ny sosiallov: Lov om sosiale tenester i arbeids- og velferdsforvaltninga. Lova kom som følgje av NAV-reforma og plasserte det kommunale sosialarbeidet inn under ambisjonane for NAV-reforma (Erlien, 2016). I denne lova blir arbeidslinja gitt auka fokus ved at «overgang til arbeid» blir presentert som formål, kvalifiseringsprogrammet blir presentert som eit sentralt arbeidsretta tiltak og arbeidsevnevurdering blir innført som ein lovfesta arbeidsmetode. Lova innfører også eit skilje mellom kommunale sosiale tenester av *økonomisk og arbeidsretta karakter*, og kommunale sosiale tenester av *helse- og omsorgskaraktar* (Kjellebold, 2012). Den delen av kommunens sosiale tenester som har helse- og omsorgskaraktar, blei frå 1. januar 2012 flytta over til helse- og omsorgstenestelova. Éi teneste som gjennom denne lovteksten blir definert som å ha helse- og omsorgskaraktar er tenestene til personar med rusproblem. Med andre ord blir rusproblem gjennom denne lovendinga definert som helseproblem, og rusarbeidet som helse- og omsorgsarbeid. Som følgje av denne nye defineringa blir kapitla som i sosialtenestelova frå 1991 omhandla ansvaret for rusmissbrukarar, ikkje tekne med i den nye sosiallova, men overførte til den nye helse- og omsorgstenestelova som tredde i kraft i 2012 (Erlien, 2016). Den nye lova fører med andre ord til ei ny konstituering av kva sosiale tenester er: Rus blir i større grad definert som eit helseproblem, medan arbeidslinja i tydelegare grad blir skriven inn som ein del av dei kommunale sosiale tenestene (Erlien, 2016).

Den historiske gjennomgangen av rusarbeidet og av det sosiale arbeidets plass i dette viser korleis samfunnets reaksjonar mot rusbruk blir utforma i skjæringspunkt mellom helsediskursar, sosiale diskursar, juridiske diskursar, politiske diskursar og moralske diskursar. Gjennomgangen illustrerer også korleis endringar i kva diskursar som rår, får praktiske betydingar.

Alkohol sett som gift legitimerer arbeid mot eit alkoholfritt samfunn, medan alkoholproblem sett som ein individuell sjukdom legitimerer utvikling av profesjonelle behandlingstilbod. Narkotikabruk sett som teikn på sosial mistilpassing legitimerer relasjonelt orienterte hjelpe-tilbod, narkotikabruk sett som kriminell handling legitimerer straff, medan ein medisinsk forståing av narkotikamisbruk legitimerer medikamentell behandling. Diskursar legitimerer og forsterkar sosiale og institusjonelle strukturar samstundes som desse strukturane støtter og gjer gyldig dominante diskursar. Kva diskursar som rår, har også implikasjonar for kva posisjon sosialt arbeid har i rusarbeidet. Medan det kommunale sosiale arbeidets rolle var eksplisitt og breidt skildra i lovverket som var gjeldande på 1990- og 2000-talet, er det kommunale sosiale arbeidets rolle overfor rusproblem vesentleg meir uklår i vår samtid. Er det sosiale arbeidets funksjon primært å få folk i arbeid, eller er tiltak som hjelp til familien til dei med rusproblem og kontakt med spesialisthelsetenesta framleis legitime og gyldige arbeidsformer?

Dei mangetydige og varierte forståingane av rusproblem og rusarbeid som finst, gir grunnlag for fleire undersøkingar. Diskursane som er presenterte i dette kapittelet, er i all hovudsak analyserte fram gjennom at forskarane har retta merksemda mot det politiske nivået, og gjennom å studere politiske dokument. Det politiske nivået er ein viktige arena for å få innblikk i rådande diskursar, men det representerer ikkje heile biletet. Ein annan viktig arena er profesjonsutøvarnivået. Som Lipsky peikar på: «To the mix of places where policies are made, one must add the crowded offices and daily encounters of street-level workers» (1980 s. XIII). Profesjonsutøvarar har direkte møte med klientar og omset offentleg politikk til konkret praksis. Denne studien bidreg med meir innblikk i korleis forståingar av rusproblem og rusarbeid er kulturelt forankra ved å rette blikket mot profesjonsutøvarnivået og ved å utforske korleis profesjonsutøvarane si meiningsskaping er kulturelt forankra. Ved å studere korleis profesjonsutøvarane tek diskursive ressursar i bruk når dei fortel om praksis, gir avhandlinga innsikt i nokre av dei diskursive ressursar om rusproblem og rusarbeid som er tilgjengelege for profesjonsutøvarane i vår samtid, korleis desse blir brukte og korleis dei får betydning for det praktiske arbeidet.

1.5 Rusproblem og rusarbeid i Noreg i dag – omfang og organisering

Ifølgje retningslinjene til WHO har 17,5 prosent av befolkninga i Noreg eit risikofyllt alkoholforbruk (Halkjelsvik & Storvoll, 2015; Halkjelsvik & Storvoll, 2016). I 2013 døydde 384 personar som følgje av bruk av alkohol. Dei fleste dødsfall skjedde etter fylte 45 år, og 72 prosent var menn. I 2014 blei nær 6400 innlagde på sjukehus med hovuddiagnosar som knyter

seg til bruk av alkohol. 67.5 prosent av desse var menn (Skretting et al., 2015). Tala byggjer på registreringar der alkoholbruk er hovudårsaken, og inkluderer difor ikkje sjukdomstilfelle og dødsfall der alkohol er utløysande eller medverkande årsak (Skretting et al., 2015).

Talet på høgrisikobrukarar⁹ av opioid var for 2013 berekna til å vere mellom 6700 og 14000 personar. Mellom 4900 og 14500 blei vurderte til å vere høgrisikobrukarar av cannabis, 8700–17100 høgrisikobrukarar av amfetamin (Skretting et al., 2015). Det er avgrensa med informasjon om samanhengen mellom bruk av narkotika og innleggingar i somatiske sjukehus (Skretting et al., 2015). Dødsfall som har narkotikabruk som hovudårsak, er i all hovudsak overdosedødsfall etter injisering av heroin. Det var ein sterk auke i overdosedødsfall i perioden 1989 (45 personar) til 2001 (405 personar). Deretter gjekk talet noko ned. Dei siste åra har talet på dødsfall lege på rundt 250 per år. Det er vesentleg fleire menn enn kvinner som dør av overdose. 60 prosent av dei som har døydd av overdose, var i alderen 15–45 år (Skretting et al., 2015).

I 2014 var om lag 27000 pasientar i behandling i tverrfagleg spesialisert behandling for rusmiddel-problem (døgn- og poliklinikk). Om lag 1/3 av pasientane hadde diagnosar knytte til misbruk av alkohol, 2/3 til narkotika/medikament. 30 prosent var kvinner og 70 prosent menn. Ved utgangen av 2014 var om lag 7500 pasientar i substitusjonsbehandling (Skretting et al., 2015).

Det finst inga samla systematisk oversikt over kva det kommunale tenestetilbodet omfattar, eller om bruken av slike tenester (Skretting et al., 2015). *Brukerplan* er eit kartleggingsverktøy nytta av ein del kommunar der tilsette i helse- og velferdstenestene registrerer personar med rusproblem som tek i mot kommunale tenester. For å bli inkludert i kartlegginga må personen ha motteke minst ei teneste i løpet av dei siste 12 månadene. Ved hjelp av dette kartleggingsverktøyet registrerte 222 (av 428) kommunar i alt nesten 19000 brukarar med rusproblem i 2015, noko som svarer til om lag 28000 personar på landsbasis (Håland, Lie, Nesvåg, & Stevenson, 2016). Datamaterialet frå Brukerplan viser at 70 prosent av brukarane er menn og at gjennomsnittsalderen er 42 år. 88 prosent av brukarane har teke imot tenester frå NAV, 90 prosent har teke imot helse- og omsorgstenester i kommunen og 38 prosent har teke imot tverrfagleg spesialisert rusbehandling. I kartlegginga blir brukarens funksjon på fleire område registrert, og funksjonsnivået blir rangert i tre kategoriar: *kode grøn* viser relativt god fungering,

⁹ Forskarane bruker EUs narkotikabyrå, European Monitoring Centre for drugs and Addiction (EMCDDA) sin definisjon av høgrisikonarkotikabruk (*high risk drug use*): «recurrent drug use that is causing actual harms (negative consequences) to the person (including dependence, but also other health, psychological and social problems) or is placing the person at high probability/risk of suffering such harms» (Skretting et al., 2015, s. 266).

kode gul viser vesentlege negative konsekvensar for dagleg fungering og *kode raud* viser svært alvorlege konsekvensar for fungering. På grunnlag av opplysningar om ulike funksjonsområde er det laga ein indeks for samla funksjonsnivå. Personar med rusproblem som hadde eit samla funksjonsnivå som skåra raudt i 2015, var 56 prosent, noko som er ei stigning frå 2013 på 4 prosent. Ser ein på dei enkelte funksjonsområda, skåra 38 prosent raudt i området *arbeid og aktivitet*. 9 prosent skåra raudt på bustad, 15 prosent skåra raudt på økonomi, 9 prosent raudt på fysisk helse, 16 prosent raudt på psykisk helse, 13 prosent raudt på sosial fungering og 11 prosent raudt på sosialt nettverk (Håland et al., 2016).

1.5.1 Utfordringar og behov på rusfeltet

I april i 2016 vedtok Stortinget etter forslag frå Helse- og omsorgsdepartementet ein opptrappingsplan for rusfeltet for å styrke tilbudet til personar med rusproblem (Prop. 15 S (2015–2016)). Opptrappingsplanen gjer synleg ein del utfordringar og behov dei sentrale styremaktene opplever finst på rusfeltet. I planen blir det peika på at det finst særskilte utfordringar som ikkje i tilstrekkeleg grad er møtt med konkrete tiltak og verkemiddel, og at hovudinnsatsen blir retta mot kommunesektoren, då det er der utfordringane er størst. Planen poengterer vidare at «å oppdage, identifisere og iverksette effektive tiltak overfor personer som står i fare for eller er i ferd med å utvikle et rusproblem gjøres for sent i dag» (s. 6) og at «mennesker med alvorlige rusproblemer og psykiske problemer får i dag i for liten grad sammenhengende og koordinerte tjenester» (s. 21). Det blir vist til at breidda og dei ulike behova på feltet krev eit vidt spekter av kompetansar. «Blant anna er det behov for sosialfaglig kompetanse» (s. 30). Planen slår vidare fast at det er «behov for å styrke tilbudet som kan bidra til en meningsfull hverdag, fremme mestringsevne og sosial inkludering» (Prop. 15 S (2015–2016), s. 47) og at «det er en utfordring at mange ansatte i helse-, omsorgs- og velferdstjenestene mangler basiskunnskap både om rus og avhengighetsproblematikk og hyppig forekommende tilleggsproblematikk hos mennesker med rusproblemer» (s. 20). Andre utfordringar er manglande brukarmedverknad og at berre 13 prosent av kartlagde personar med rusproblem var registrerte med individuell plan (s. 16). Det blir gjort tydeleg at «det er et mål for regjeringen at en økt andel personer med rusproblemer oppnår bedre skår på samlet funksjonsnivå i Brukerplan» (s. 7). Regjeringa skisserer fem hovudmål for den auka satsinga: (1) sikre reell brukarmedverknad, (2) sikre at personar som står i fare for å utvikle eit rusproblem, blir fanga opp og gitt hjelp tidleg, (3) sikre at alle møter eit tilgjengeleg, variert og heilskapleg tenesteapparat, (4) sikre at alle har eit aktiv og meiningsfylt tilvære, og (5) utvikle og auke bruken av alternative straffereaksjonar. I opptrappingsplanen blir det vidare peika på at det «det er stor mangel på forskning på de

kommunale helse- og omsorgstjenestene» og at det er behov for å styrke kunnskapsgrunnlaget slik at «vi vet mer om hvilken kunnskap kommunene etterspør, hvordan denne kunnskapen bør formidles og i hvilket format kunnskapen bør presenteres for å sikre at kommunene tar den i bruk i» (Prop. 15 S (2015–2016) s. 31).

1.5.2 Organisering

Rusfeltet er prega av eit stort mangfald av tenester og tiltak, frå lågterskelomsorgs tiltak til tverrfagleg spesialisert behandling. Tilboda er baserte på ulike behandlingsfilosofi og metodikk (Prop. 15 S (2015–2016)). Ansvar for behandling og oppfølging av personar med rusproblem er delt mellom kommune og stat. Kommunen har eit heilskapleg og gjennomgåande ansvar, medan staten, ved dei regionale helseføretaka, har ansvar for å dekke behovet for spesialisert behandling. I tillegg har fylkeskommunen ansvar for å tilby somme grupper vederlagsfri tannhelseteneste (Skretting et al., 2015). Private aktørar og ideelle og frivillige organisasjonar tilbyr tenester som supplerer dei offentlege tenestene.

Det tverrfagleg spesialiserte rusbehandlingstilbodet omfattar avrusing, akutt behandling, utgreiing og spesialisert behandling i poliklinikk eller døgninstitusjon, institusjonsplassar for tvangsinnlegging og legemiddelassistert rehabilitering (LAR) (Prop. 15 S (2015–2016)). Det var i 2014 om lag 13600 innleggingar og om lag 590000 polikliniske konsultasjonar innan tverrfagleg spesialisert behandling. Ein vesentleg del av pasientane hadde fleire innleggingar (Prop. 15 S (2015–2016)).

Kommunens ansvar dekker førebygging, kartlegging, diagnostikk og funksjonsvurdering, tidleg hjelp og behandling, rehabilitering, inntektssikring, oppfølging i bustad, institusjonsplass, psykososial støtte og rettleiing, støtte til pårørande og tilvising til og samarbeid med spesialisthelsetenesta med meir (Prop. 15 S (2015–2016)). Det er stor variasjon i korleis det kommunale tenestetilbodet til personar med rusproblem er organisert. Oppgåvene er lagt til ulike einingar som det lokale NAV-kontoret, fastlege, skulehelseteneste, psykisk helseteneste, rusteneste, oppsøkande og heimebaserte tenester eller aktiviseringstiltak (Regjeringen.no, 2013). Det finst ingen sentral, systematisk rapportering over omfang og bruk av ulike kommunale tenester, som for eksempel døgnplassar for personar med rusproblem i kommunal regi, lågterskeltilbod, oppfølging i bustad og sprøyteutdeling (Skretting et. al, 2014).

Undersøkingane som er gjort, viser at NAV er ein sentral aktør i det kommunale rusarbeidet. Sjølv om kartleggingane viser noko ulike tal, er eit fellestrekk i studiane at majoriteten av

kommunane har lagt rusarbeid heilt eller delvis inn i NAV. Rambølls rapport (2014) på kommunalt rusarbeid i 2013 viser at 59 prosent av kommunane organiserer rusarbeidet heilt eller delvis i NAV. 24 prosent av kommunane hadde organisert heile tenestetilbodet i NAV, 35 prosent hadde organisert tenestene både i og utanfor NAV medan 41 prosent hadde organisert tenestene utanfor NAV. AFI si registrering viste at i 2008 organiserte vel 80 prosent av kommunane rusarbeidet i NAV (N = 37) og vel 60 prosent i 2014 (N = 44), medan Aars og Christensen (2011) fann at 77 prosent (N = 469) av kommunane har lagt rusarbeid inn i NAV. Kartleggingane viser at små og store kommunar i større grad har teke rusarbeidet inn i NAV, enn mellomstore kommunar har gjort (Aars & Christensen, 2011). Kartleggingane viser også ein tendens til at fleire kommunar dei siste åra har valt å trekke rusarbeidet ut av NAV. Når rustenestene blir flytta ut av NAV, synest rustenesta å bli organisert i tilknytning til helsetenester i kommunen (Aars og Christensen 2011).

1.5.3 NAV

NAV-reforma blei vedteken i 2005 og gjennomført frå 2006. Reforma samla arbeidsmarknadsetaten (Aetat), trygdeetaten og deler av den kommunale sosialtenesta i eitt kontor: NAV-kontoret. NAV-reforma er både ei organisatorisk reform som endra organiseringa av velferdstenestene, og ei innhaldsreform som førte til endringar i stønadssystem, arbeidsverktøy og arbeidsmetodar (Andreassen & Fossestøl, 2011). Bakgrunnen for reforma var i hovudsak knytt til to forhold. For det første ønskte ein å få fleire i arbeid og færre på trygd. Arbeidslinja har vore konstituerande for norsk velferdspolitikken i heile etterkrigstida, men har fått eit auka fokus dei siste 15 åra. Med NAV-reforma fekk arbeidslinja eit både sterkare og breiare fokus. Med NAV-reforma blei målgruppa som skulle i arbeid og aktivitet utvida til også å gjelde dei som stod relativt langt frå arbeid (Prop. 46 S (2004–2005)). Det andre forholdet som låg bak reforma var eit ønske om å gi meir brukarorienterte, heilskaplege og individuelt tilpassa tenester. Tenestene hadde fått kritikk for vere for lite koordinerte og effektive, og for at brukarar med samansette behov blei kasteballar mellom ulike velferdssystem. Gjennom reforma skulle brukarar som hadde behov for hjelp frå fleire ulike kontor, få eit betre tilbod. Manglande måloppnåing i gjennomføringa av arbeidspolitikken og ei for lite koordinert forvaltning hadde også ført til for lite effektiv ressursbruk (Meld. St. 33 (2015–2016)). I lys av dette formulerte styresmaktene tre hovudmål for NAV-reforma:

- Fleire skulle ut i arbeid og aktivitet, og færre på stønad.
- Tenestene skulle bli enklare å bruke og betre tilpassa brukarane sine behov.
- Arbeids- og velferdsforvaltninga skulle bli meir heilskapleg og effektiv.

Forskarar har peika på at måla var vide, komplekse og utfordrande å kombinere. Evalueringar viser at mest fokus har vore på å få fleire i arbeid og aktivitet (Fossestøl, Breit & Borg, 2014; Lødemel & Moreira, 2014; Læg Reid & Rykkja, 2014).

Dei lokale NAV-kontora er kjernen i NAV-reforma – der måla med reforma skal realiserast. 456 lokale NAV-kontor, som ligg spreidd rundt i Noregs kommunar, forvaltar årleg om lag ein tredjedel av statsbudsjettet. Dei lokale NAV-kontora har hovudansvaret for brukarkontakt og brukaroppfølging. Alle brukarar skal kunne gå inn ei dør og møte ei eining som har fokus på dei hjelpebehova brukaren har.

Stat og kommune eig NAV-kontoret saman gjennom ein partnarskapsavtale som mellom anna avgjer korleis kontoret skal bli leia. Utover økonomisk stønad, opplysning, råd og rettleiing, mellombels bustadtilbod, individuelle planar og arbeid med kvalifiseringsprogrammet står kommunane fritt til sjølv å velje kva kommunale tenester kommunen vil leggje inn i NAV-kontoret. Storparten av kommunane har lagt inn tenester som rusarbeid, bustadsosiale tiltak, gjeldsrådgiving og flyktingarbeid (Andreassen, 2008). NAV-kontoras storleik varierer etter kor store kommunane er og kor mange tenester dei har lagt inn i kontoret. 1/3 av kontora har tre eller færre tilsette, dei største over 100 tilsette (Hansen, Lundberg, & Syltevik, 2013).

Kontora har to styringslinjer: ei kommunal linje som går til rådmann/administrasjonssjef og kommunestyre i kommunen, og ei statleg linje som går til NAV-etatens fylkesdirektør, Arbeids- og velferdsdirektoratet og Arbeidsdepartementet. Ved at NAV-kontora har to eigarar, har kontora to ulike personalreglement, driftsbudsjett og rapporteringssystem.

NAV samarbeider med ei rekke tiltaksarrangørar som gjer delar av arbeidet for NAV, som arbeidstrening og arbeidsutprøving. Undervegs i gjennomføringa av reforma er det også blitt oppretta forvaltningseiningar på fylkesnivå som skal forvalte avklaringar og utrekningar av den einskilde sin rett til statlege ytingar. Det er også blitt etablert eigne kontaktsenter som skal handtere telefoniske førespurnader (Andreassen, 2008).

Formål

Som følgje av det omfattande tenestetilbodet NAV skal tilby, har dei lokale NAV-kontora eit vidt oppdrag der dei skal tilby ei rekke tenester til ulike brukargrupper med ulike behov. I arbeids- og velferdsforvaltningslova (NAV-lova) § 1 blir NAV-kontorets målsetjingar skildra:

Formålet med loven er å legge til rette for en effektiv arbeids- og velferdsforvaltning, tilpasset den enkeltes og arbeidslivets behov og basert på en helhetlig og samordnet anvendelse av arbeidsmarkedsloven, folketrygdloven, lov 18. desember 2009 nr. 131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen og andre lover som forvaltes av arbeids- og velferdsforvaltningen. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal møte det enkelte mennesket med respekt, bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid og aktiv virksomhet.

Lov om sosiale tenester i arbeids- og velferdsforvaltninga (sosialtenestelova) regulerer dei kommunale sosiale tenestene som er obligatoriske i NAV. §1 presenterer formålet slik:

Formålet med loven er å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, herunder at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Loven skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. Loven skal bidra til likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer.

Arbeidet med målsetjingane blir regulert gjennom ei omfattande målstyring (Andreassen, 2008). Målstyringa kjem frå departementet til direktoratet gjennom mål- og disponeringsbrev som blir konkretiserte i fylkesledda. Det blir også utvikla kommunale mål, men forskning tyder på at det er dei statlege måla som får mest fokus (Andreassen, 2008).

Organisering

Medarbeidarane i NAV blir oftast omtala som rådgjevarar. Som konsekvens av at NAV-kontoret skal fungere som éi dør for brukarane, var idealet at rådgjevarane var «generalistar» med ein viss basiskunnskap om heile spekteret av NAVs oppgåver og tilbod (Andreassen, 2008). Etter kvart har mange kontor gått vekk frå dette idealet, og heller fordelt oppgåvene etter ulike spesialiseringsprinsipp, utan at det har vore kartlagt og systematisert kva spesialiseringsprinsipp som skal liggje til grunn (Andreassen, 2008; Helgøy, Kildal & Nilssen, 2013). Ofte blir oppgåvene delte i *mottak* og *oppfølging*, der dei som jobbar i oppfølging jobbar meir

spesialisert enn dei som jobbar i mottak (Andreassen, 2008). Vidare blir brukarane fordelte etter kva ytingar dei har (*dagpengar, kvalifiseringstønad, sosialhjelp*) eller fordelte etter ei vurdering av kva behov for innsats dei treng for å kome i arbeid (*standard innsats, situasjonsbestemt innsats, spesielt tilpassa innsats, varig tilpassa innsats*). I tillegg er oppfølgingsarbeidet ofte fordelt på grupper av tilsette som jobbar med utvalde ytingar eller brukargruppe (*flykting, ungdom, rus*). Somme brukarar blir gråson brukarar som ikkje fell inn under nokon kategori (Fossestøl et al., 2014).

Forsking viser at mange tilsette ved NAV-kontora opplever stor arbeidsbelastning og manglande bemanning (Fossestøl et al., 2014). Fossestøl, Breit og Borg (2014) finn gjennom ei spørjeundersøking at over 90 prosent at dei tilsette meiner at den største utfordringa med NAV-reforma er manglande personalressursar. Kombinasjonen av mange brukarar og tydelege og målbare krav frå dei overordna blir erfart som belastande. 6 prosent av rådgjevarane meinte at brukarane fekk den oppfølginga dei hadde krav på, medan 90 prosent meinte at over halvparten eller over 2/3 av brukarane hadde behov for tettare oppfølging enn dei fekk.

Som dette innleiingskapittelet viser, er kommunalt rusarbeid ei verksemd utforma i eit komplekst spenningsfelt mellom ulike kulturelle forståingar, institusjonelle rammer og ressursar og handlande aktørar. Etableringa av NAV-kontora i Noreg og karakteristikkar ved desse kontora, som generalisttenkinga, målstyring og fokuset på arbeidslinja, er ikkje unikt for Noreg, men synest å trekke på fleire internasjonale utviklingstrekk som set nye rammar for velferdsarbeidet. I neste kapittel vil eg presentere nærare forskingsbidrag som gjer synleg korleis dei institusjonelle og kulturelle rammer for velferdsarbeid har endra seg. Eg vil også presentere forskning som studerer korleis forståinga av rusproblem er kulturelt forankra. Desse forskingstradisjonane gir begge eit interessant bakteppe for analysane mine.

Kapittel 2. Rusproblem og rusarbeid studert som diskursive felt.

I dette kapittelet presenterer eg forskning frå to av dei kunnskapsområda eg finn mest relevante for avhandlinga mi: (1) forskning på samtidas kulturelle og institusjonelle rammer for sosialfagleg praksis, inklusiv sosialfagleg forskning på NAV, og (2) forskning som har som premiss at rusproblem og rusarbeid er sosialt og kulturelt konstituerte. Måten eg kategoriserer forskinga i ulike forskingstradisjonar på, byggjer på forskingspremissane og forskingsspørsmåla eg fokuserer på som følgje av avhandlingas kunnskapsambisjon. Forskinga eg presenterer er lokalisert i ein vestleg kulturell kontekst.

2.1 Utviklingstendensar i vilkåra for sosialfagleg praksis

Ein del forskning peikar på endringar i dei institusjonelle og kulturelle rammene for sosialt arbeid, og drøfter korleis desse endringane skaper nye hjelpar- og klientposisjonar og nye handlingsrom for utforming av det sosialfaglege arbeidet. Denne forskinga gjer synleg at det går føre seg diskursive endringar som har implikasjonar for det sosialfaglege arbeidet. Eg vil her peike på sju utviklingstrekk som set nye rammar for det sosialfaglege arbeidet:

Eit utviklingstrekk som fleire forskarar peikar på, er korleis neoliberale strøymingar fører til ei auka vektlegging av klientens ansvar og autonomi i endringsarbeidet (Järvinen & Mik-Meyer, 2012; Villadsen, 2004). Implisitt i desse forventingane til klientrolla er ei forståing av – og ei forventing til – at klienten har plikt og rett til å ta ansvar for eigen situasjon og endringsprosess (Berger & Eskelinen, 2015; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Liebenberg, Ungar, & Ikeda, 2015). Innanfor den neoliberale diskursen blir profesjonsutøveren meir ein tilretteleggjar enn ein ekspert, der hjelparen skal medverke til at klienten hjelper og utviklar seg sjølv (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Eit anna trekk forskarar peikar på, er den auka påverknaden ein biomedisinske diskurs har fått i sosialt arbeid (Gomory, Wong, Cohen & Lacasse, 2011; Dziegielewski, 2013). Innanfor den biomedisinske diskursen blir vanskar kategoriserte i medisinske termar, vanskar blir gitt biologiske forklaringar, og medisinerer blir ei sentral løysing. Innanfor denne diskursen blir dei som har kunnskap om biomedisinske meiningssamanhengar posisjonerte som ekspertar. Den biomedisinske diskursens påverknad på sosialt arbeid er mellom anna synleg i korleis medisinske ekspertar får ei vesentleg rolle i å definere og vurdere behov og rettar klientar har, til dømes rett til økonomiske ytingar (Gomory et.al, 2011).

Eit tredje trekk ved dagens velferdsarbeid er eit auka fokus på standardisering av arbeidsoppgåver og rapportering av resultat. Forskarar peikar på at det har vore ei utvikling av nye styringsdiskursar der profesjonsutøvarar i større grad enn før skal gjennomføre standardiserte oppgåver og rapportere om korleis dei har løyst oppgåvene. Denne tendensen blir ofte omtala som *målstyring* eller *New Public Management* (Ekeland & Heggen, 2007; Healy, 2014; Järvinen & Mik-Meyer, 2012; Karlsson, 2015; Spitzmueller, 2014).

Eit fjerde trekk er at ansvarsområdet til dei profesjonelle er blir meir omfattande og diffuse: Ein må gjere eit omfattande fortolkingsarbeid for å definere problema klienten har (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). I antologiane *At skape en klient* (Järvinen & Mik-Meyer, 2003) og *Turning troubles into problems* (Gubrium & Järvinen, 2013) set forskarane søkjelyset på fortolkingsarbeidet, og dei utforskar korleis klientskaping er ein prosess der komplekse erfaringar blir gjort om til attkjennande problem. Forskingsbidraga viser korleis institusjonelle og kulturelle forhold verkar inn på korleis klienten og problemet blir definert og kategorisert, og korleis kategoriseringsprosessen verkar inn på kva tenester klienten får, kva mål som blir sett for arbeidet og kva verkemiddel som blir teke i bruk for å nå måla.

Ein femte tendens som dagens forskning peikar på, er ein tendens til individfokusering i det sosiale arbeidet (Hanssen, Hutchinson, Lyngstad, & Sandvin, 2015; Järvinen & Mik-Meyer, 2012; Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Forskarar peikar på ein dominerande tendens til å sjå og forstå klientens vanskar innanfor ei individualpsykologisk diskurs, som teikn på sjukdom, manglande motivasjon, uheldige haldningar, manglar i ferdigheiter og liknande (Brinkmann, Petersen, Kofod, & Birk, 2014; Hanssen et al., 2015; Harper, 2014; Jørgensen, 2016), medan klientens eiga forståing ofte handlar om sosiale og strukturelle hindringar (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Ein sjettem tendens i vår samtid er større vekt på *arbeidslinja* – eller *aktivering*, som det blir omtalt som internasjonalt. *Aktivering* viser til nye typar av sosialpolitiske tiltak og tenester som har som mål å få fleire arbeidsledige eller trygda i arbeid eller aktivitet (Van Berkel & Borghi, 2008). Spesielt dei siste 15 åra har aktivering blitt eit hovudmål for velferdspolitikken i mange land i Europa, blant anna Noreg, Storbritannia, Nederland, Tyskland og Danmark. Målet om å få fleire i arbeid eller aktivitet har ført til omfattande reformer og blitt ein sentral premis for korleis velferdstenestene blir utforma (Heidenreich & Graziano, 2014). Studiar viser at aktiveringspolitikken påverkar sosialarbeidarens forventningar til klienten, samhandlinga

mellom klient og hjelpar og utforminga av tenestene (Caswell et al., 2013; Hansen et al., 2013; Møller, 2012; Møller & Stone, 2013).

Det siste utviklingstrekket eg vil presentere, er fokuset på å utvikle integrerte modellar for tenesteyting. Ei fragmentering av velferdssystemet har i auka grad blitt framstilt som eit problem med tenesteytinga. Denne kritikken har resultert i ein auke i organisatoriske reformer der to eller fleire kontor blir slått saman til eitt. Formålet er å gi betre og mindre fragmenterte tenester ved å samle dei og slik gi eit saumlaust og integrert tenestetilbod. NAV-kontoret er ein slik *one-stop shop*. Liknande kontor er blitt etablerte i Danmark, Finland, Tyskland, Nederland og Storbritannia med fleire (Minas, 2014). Sjølv om «*one-stop shop*» blir brukt som eit felles internasjonalt omgrep, varierer strukturen i kontora og tenestetilboda mykje (Minas, 2014). Noreg blir presentert som eit av dei landa som har gjennomført dei mest omfattande strategiane for å integrere tenester (Minas, 2014; Van Berkel & Borghi, 2008). Behovet for integrering av tenester er nært knytt til aktiveringspolitikken. Personar med ein svak tilknytning til arbeidslivet har ofte samansette vanskar og har behov for hjelp frå ulike velferdstenester. Eit mål med å integrere arbeids-marknadstiltak, økonomiske ytingar og sosiale tenester er å få denne gruppa i arbeid og aktivitet (Minas, 2014).

Fleire norske forskingsbidrag diskuterer kva etableringa av NAV-kontora har ført til av endringar for det sosiale arbeidets rolle og utforming (Erlie, 2016; Helgøy et al., 2013; Røysum, 2012). Røysum (2013) finn i ein kvalitativ analyse at sosialarbeidar-rolla er under press. Ho diskuterer om heilskapsforståinga, som dannar grunnlaget for generalisttenkinga i *one-stop-shop*-tenden, skil seg frå generalisttilnærminga i sosialt arbeid. Røysum peikar på at dei nye kontora fører til ei avgrensing av generalisttenkinga, og ein tendens til ikkje-spesialisert tilnærming til klientarbeidet. Erlie (2016) viser i ei omgrepshistorisk undersøking av sosialt arbeid at NAV-reforma har ført til større grad av arbeidsretting av det sosialfaglege arbeidet. Erlie poengterer også ulikskapar i korleis *heilskapleg* blir forstått. Medan *heilskapleg* i rammeplanen for sosionomutdanninga viser til eit fagleg perspektiv på menneske, vanskar og løysingar, blir omgrepet teke i bruk med nytt innhald i NAV-lova frå 2009. I NAV-lova viser *heilskapleg* til eit prinsipp for organisering av tenester (Erlie, 2016). Helgøy, Kildal og Nilssen (2011) fann – gjennom intervju med leiarar og tilsette i NAV – at dei tilsette i stor grad støtta generalistidealet som låg til grunn for reforma, men at det var vanskeleg å foreine dette idealet med krav om effektivitet og produktivitet. Vidare fann dei at generalistidealet bryt ned kompetanseskilje og medverkar til ei nedvurdering av sosialarbeidarane sin særeigne profesjonskompetanse. Hansen og Natland (2016) finn at sosialarbeidarar bruker ulike

tilnærmingar i klientarbeidet, og at sosialt arbeid kan bli utforma innanfor ein aktiveringskontekst utan at det bryt med sosialfaglege ideal som *brukarmedverknad* og *empowerment*. Helgøy, Kildal og Nilssen (2013) finn derimot at sosialarbeidarane har blitt meir arbeidsretta og at ei ny rådgjevarrolle er i ferd med å tre fram ved NAV-kontora. I den nye rådgjevarrolla er det fokus på arbeidsretting, og generalistmodellen er blitt mindre tydeleg.

Det har med andre ord skjedd vesentlege institusjonelle endringar i rammevilkåra for sosialt arbeid dei siste åra, og det er grunn til å tru at endringane fører til nye hjelpar- og klientposisjonar og nye utformingar av det sosialfaglege arbeidet. Utviklingstrekka som er presenterte er teikn på at det har vore vesentlege endringar i moderne tid i kva diskursive ressursar som sirkulerer knytt til velferdsarbeid, og at det i vår samtid eksisterer ulike diskursar ved sida av kvarandre. Dette viser relevansen av denne studien si problemstilling, og gir eit interessant bakteppe for analysane avhandlinga byggjer på. Utviklingstrekka eg har presentert tilbyr ulike sett av diskursive ressursar som eg kan finne att i det empiriske materialet denne avhandlinga byggjer på. I artiklane og i avslutningskapittelet kjem eg meir innpå korleis diskursar som *aktiveringsdiskursen*, *målstyringsdiskursen* og *integreringsdiskursen* er vovne inn i rådgjevaranes snakk. Utforskinga av praksisforteljingane til profesjonsutøvarane gir såleis innsikt i korleis sider ved samtidas kulturelle og institusjonelle rammer for velferdsarbeidet blir aktualiserte og forhandla om i det daglege arbeidet.

2.2 Rusproblem som sosialt og kulturelt konstituert

Ein stod del av forskning på rusproblem og rusarbeid er omfangs- eller effektundersøkingar. Dette er forskning som har som mål å kartleggje omfanget av rusmiddelbruk og misbruk i befolkninga, eller å evaluere eller kvalitetsvurdere tiltak i rusarbeidet. Denne forma for forskning har gitt relevant og interessant kunnskap om rusmiddelproblem og rusarbeid, men det er ein del av kompleksiteten ved rusarbeid og rusproblem denne typen forskning ikkje fangar. Denne forma for forskning gjer oftast ikkje kulturell kontekst relevant, og tek utgangspunkt i etablerte konseptualiseringar av rusproblem utan å problematisere desse (Ruuska, 2013; Sulkunen, 2013).

Ein annan sentral forskingsposisjon på rusfeltet er forskingsbidrag som søker å definere og forklare rusproblemets essens. Representantar frå mange ulike fagområde, som nevrofysiologi, psykologi, sosiologi, antropologi og filosofi har gitt forklaringsmodellar til kva rusproblem – eller avhengigheit, som er den dominerande konseptualiseringa – er. Enkelte forskarar argumenterer for at rusbruk er eit rasjonelt val (Becker & Murphy, 1988), andre at avhengigheit er ei valforstyrning (Heyman, 2009), ei motivasjonsforstyrning (West & Hardy, 2006) eller ein

motivasjonskonflikt (Ainslie, 2001; Skog, 2003; Skog & Elster, 1999). Andre igjen hevdar at rusbruk er ein sjukdom (Gipson & Kalivas, 2016; McLellan et al., 2014), resultat av sjølvmedisinering (Farrell et al., 2001; Gelkopf, Levitt, & Bleich, 2002), knytt til personlegdomstrekk (Cloninger, 1987; Conway, Kane, Ball, Poling, & Rounsaville, 2003; Stautz & Cooper, 2013) eller resultat av sosiale tilhøve (Alexander, 2012; Tootle, Ziegler, & Singer, 2015).

Ulike forskingstradisjonar har ulike forskingsinteresser, konstruerer forskingsobjektet ulikt og stiller ulike forskingsspørsmål. Korleis forskarar studerer rusproblem og rusarbeid er knytt til teoretiske premissar om kva som er sentrale sider ved rusproblem og rusarbeid. Medan dei nemnde forskingsposisjonane på kvar sin måte søkjer å gi svar på kva essensen i rusproblem og rusarbeid er eller bør vere, retter dette kunnskapsprosjektet seg inn mot å utforske korleis subjektet tek i bruk tilgjengelege kulturelt forankra meiningssamanhengar. Forskingsinteressa mi er ikkje å finne essensen i kva rusproblem *er*, eller å evaluere rusarbeidet, men å studere konseptualiseringa av rusproblem og avhengigheit som kulturelt situerte fenomen med varierende meiningsinnhald.

Internasjonale studiar som har gjort kulturell kontekst relevant har gitt fleire bidrag som gir innsikt i korleis betydingar av rusproblem og utforminga av rusarbeidet er forankra i kulturell kontekst. Éin studie som samanlikna forståingane av alkoholproblem blant profesjonsutøvarar frå ulike land, fann at om profesjonsutøvarane var frå Frankrike eller Finland hadde større betyding for variasjon i forståingar enn dei andre variablane som blei undersøkte, som profesjonsbakgrunn, arbeidserfaring, eigen ruserfaring, kjønn og arbeidsstad (Koski-Jännes et al., 2016). Forskarane poengterer at studien viser korleis «the socio-cultural context modifies ‘professional common sense’ about alcohol addiction» (s. 7). Nasjonal tilhøyrse var også den viktigaste faktoren når skilnadar i forståingar av narkotikaproblem hjå profesjonsutøvarane blei undersøkte (Simmat-Durand & Koski-Jännes, 2015). Betydninga av kulturell kontekst blir også poengtert i Russell, Davies og Hunters (2011) studie av skilnadene mellom nordamerikanske og britiske profesjonsutøvarar sine forståingar av rusproblem. Studiar av allmenta sine forståingar viser også at kulturell kontekst har vesentleg betyding for korleis befolkninga forstår rusproblem og for korleis dei tenker problemet best kan møtast (Blomqvist, Koski-Jännes, & Cunningham, 2014), og at det er små skilnader mellom allmenne og profesjonelle forståingar (Koski-Jännes, Hirschovits-Gerz, Pennonen, & Nyssønen, 2012). Studiar viser at hjelparar opplever seg usikre i arbeid med rusproblem, og at det finst klientgrupper der profesjonsutøvarane har lite tru på at dei kan medverke til endring av rusproblemet (Hutchinson, Galvani, & Dance, 2013; Järvinen, 2002; Järvinen, 2014; Järvinen & Andersen, 2009). Studiar

viser også at førestillingar om ulike typar rusmiddel (Blomqvist, 2012; Samuelsson, Blomqvist, & Christophs, 2013), om kjønn, alder, sosioøkonomiske situasjon og familiesituasjon (Leissner & Hedin, 2001; Lundeberg & Mjåland, 2009; Mattsson, 2005; Samuelsson & Wallander, 2014, 2015; Skogens, 2007) innverkar på korleis rusproblemet og rusarbeidet blir gitt betydning. Moore & Fraser (2013) viser korleis organiseringa av hjelpesystemet byggjer på bestemte førestillingar om avhengigheit og korleis desse rådande forståingane er med på å produsere avhengigheit. Andre undersøkingar viser korleis sentrale nemningar i hjelpetilboda som *tilbakefall* (Carter, 2014), *måloppnåing* og *framsteg* byggjer på uklare og mangetydige forståingar av avhengigheit og behandling (Savic & Fomiatti, 2016).

Eit sentralt tema i forskinga som studerer rusproblem som sosialt og kulturelt konstituert, har vore å undersøkje korleis den rusmisbrukande sitt ansvar blir forstått. Fleire forskingsbidrag har vist korleis forståingar av ansvar varierer etter korleis rusproblemet blir definert (Blomqvist et al., 2014; Koski-Jännes, Hirschovits-Gerz, & Pennonen, 2012; Melberg, Henden, & Gjelsvik, 2013; Palm, 2004), etter kva rusmiddel klientane bruker (Koski-Jännes et al., 2012; Samuelsson, 2015) og etter kva land hjelparane jobbar i (Egerer, 2014; Russell et al., 2011).

Studiar viser også korleis hjelparens forståingar av rusproblem innverkar på korleis klientane opplever vanskane sine og endringspotensialet sitt (Andersen, 2015; Järvinen, 2014; Järvinen & Ravn, 2015), og at sjølvoppfatninga til rusbrukarar blir påverka av rådande kulturelle oppfatningar av rusbruk og rusproblem (Copes, 2016; Copes, Leban, Kerley & Deitzer, 2016; Thommesen, 2009, 2015).

Dei nemnde forskingsbidraga viser relevansen av å inkludere kulturell kontekst når forståingar av rusproblem og utforminga av hjelpetilbod blir studert, og viser korleis forståingar av rusproblem både er varierte og multidimensjonale. Storparten av dei presenterte forskingsbidraga har undersøkt korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt betydning ved bruk av surveydata og kvantitative analysar. Avhandlinga mi tilbyr eit anna kunnskapstilbod ved å ha ein annan type empirisk materiale og ei anna form for analytisk tilnærming. Ved at det empiriske materialet avhandlinga byggjer på, er rikt på meiningsmetta skildringar av konkrete arbeidserfaringar profesjonsutøvarar har hatt, og ved at eg er inspirert av diskurspsykologisk forsking i analysen, gir avhandlinga analysar som gjer synleg meir av det mangetydige og dynamiske ved korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt mening. Analysane gir også innblikk i kva sosiale konsekvensar dei kulturelle førestillingane har.

Kapittel 3. Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet skal eg gjere greie for dei teoretiske tilnærmingane eg brukar i studien av diskursive ressursar i rusarbeidet. Desse tilnærmingane dannar utgangspunktet for kva sider ved rusproblem og rusarbeid eg i denne studien ser *på*, og kva perspektiv og omgrep er vel å sjå rusproblem og rusarbeid *med*. Dette kapitlet heng tett saman med det neste kapitlet, som viser korleis den empiriske undersøkinga blei utforma og gjennomført. Eg vil i dette kapitlet først presentere dei ulike teoretiske tilnærmingane eg brukar før eg har ein kort diskusjon av korleis dei ulike perspektiva utfyller kvarandre. Eg gir deretter ein presentasjon av dei mest sentrale analytiske omgrepa.

3.1 Eit sosialkonstruksjonistisk vitskapssyn

Eit sosialkonstruksjonistisk¹⁰ vitskapssyn dannar utgangspunktet for kunnskapsambisjonane i studien. Det sosialkonstruksjonistiske vitskapssynet har lagt sentrale premisser for det analytiske fokuset, for teoretisk orientering og for den praktiske gjennomføringa av studien. Sosialkonstruksjonisme er ein merkelapp på ei tverrdisiplinær tilnærming som har røter til Berger og Luckmanns klassiker *The social construction of reality* (1966), og som har blitt vidareutvikla av forskarar innanfor ulike forskingstradisjonar. Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet tilbyr grunnleggjande påstandar om vitskap og om språk som dannar sentrale føringar for synet på kunnskap, på forskaren og for synet på det fenomenet som blir studert. Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet legg til grunn at slik fenomen blir skildra og forstått, ikkje er ein direkte konsekvens av korleis verda er, men av dei meiningane samfunnet har gitt fenomena (Gergen, 1985). Kva vi ser som sant, vitskapleg og rasjonelt, er forma av historiske og kulturelle prosessar. Vår forståing av verda er eit resultat av våre kollektivt skapte og situerte måtar å forstå og kategorisere verda på. Gjennom sosial samhandling blir forståingar delt, utfordra, endra og stadfesta. Kva forståingar som blir etablerte, får sosiale konsekvensar ved at kva forståingar som rår, påverkar kva som vi ser som naturlege og legitime sosiale handlingar. Som følgje av at kunnskap blir sett på som eit produkt av historisk og kulturell situert samhandling, er ein innanfor dette vitskapssynet kritisk til alle oppfatningar av verda som blir tekne for gitt, og ein oppmodar til ei undersøking av alle etablerte forståingar av korleis verda er (Gergen, 1985, 2015). Oppmodinga om å destabilisere

¹⁰ Omgrepet *sosialkonstruksjonisme* har parallellar til omgrepet *sosialkonstruktivisme*. Gergen (1985) tilrår å omtale retninga for *constructionism* i staden for *constructivism* for å unngå forvirring og samanblanding med andre tilnærmingar, som til dømes Piaget, som også nyttar omgrepet *constructivism*. Spesielt innanfor psykologifaget har mange følgd Gergens tilråding, og det gjer også eg.

sjølvsgde og ureflekterte forståingar har røter i poststrukturalismen (Jørgensen & Phillips, 1999). Poststrukturalismen har sitt opphav i Frankrike, der Foucault var ein vesentleg bidragsytar i 1960-åra. Gjennom analysar av til dømes galskapens historie og seksualitetens historie viser han korleis sanningar som kan stå fram som absolutte, er kulturelle produkt. Han demonstrerer vidare korleis det som står fram som ahistoriske regler for å produsere kunnskap, varierer historisk. Eit sentralt poeng hos Foucault er at dei oppfatningar som dominerer i eit samfunn, er blitt rådande som konsekvens av korleis makt og kunnskap er kjeda saman (Foucault & Gordon, 1980). Makt er tett voven saman med diskurs, og diskursar produserer normer for kva som er sanning. Slik produserer makt sanning, og sanning produserer makt. Kva som har status som sanningar, er dermed uttrykk for kva maktforhold som rår (Foucault & Gordon, 1980). Sidan sanningar er effektar av makta, oppmodar Foucault til at vi i staden for å leite etter sanninga skal utforske kvifor noko står fram som sant. Kunnskapsambisjonen om å destabilisere sjølvsgde og ureflekterte forståingar har ført til fleire studiar som konfronterer tradisjonelle vestlege oppfatningar av objektiv, individualisert og dekontekstualisert kunnskap. Etablerte oppfatningar som til dømes diskurspsykologisk forskning har sett under kritisk undersøking, er dominerande oppfatningar av *identitet, kjønn, emosjonar og motivasjon* (Gergen, 1985). I avhandlinga mi er det oppfatningar av rusarbeid og rusproblem som blir undersøkte. Studien har som premiss at det ikkje finst ei prediskursiv tilnærming til rusarbeid og rusproblem, og at forståingane av rusproblem og rusarbeid er situerte og kulturelt forankra.

Innanfor det sosialkonstruksjonistiske perspektivet er ein også oppteken av språket. Språket som eit nøytralt verktøy for å representere røynda, blir utfordra, og fokuset blir i staden retta mot korleis språket er konstituerande og skapande for korleis verda blir forstått. Gjennom å bruke språket gjer vi sosiale handlingar. Når vi snakkar, gjer vi ting; vi organiserer, differensierer, kategoriserer, produserer meiningssamanhengar og posisjonerer. Vi byggjer såleis diskursar, posisjonar og sosiale relasjonar. Språket former slik den verda det skildrar (Wetherell, 2001).

Fokuset på språkets skapande og konstituerande kraft fekk auka merksemd innanfor samfunnsvitskapleg forskning på 1950–60-talet, noko som ofte blir omtalt som *den språklege vendinga* (Wetherell et al., 2001). Også denne studien byggjer på den språklege vendinga, og har som premiss at vi ser verda på bestemte måtar fordi vi har språk og meiningssystem som gjer oss i stand til å sjå verda på denne måten (Edley, 2001; Gergen, 2015). For denne studien vil det seie at eg tek utgangspunkt i at vi ser rusproblem og rusarbeid på bestemte måtar fordi

vi har språk og – inkludert i språket – diskursive ressursar som gjer oss i stand til å sjå rusproblem og rusarbeid på slike måtar. Ei slik oppfatning av språket gjer snakk om rusproblem og rusarbeid empirisk interessant då analyser av snakket kan gi innsikt i nokre av dei diskursive ressursane folk bruker for å gi mening til erfaringane sine. Å reflektere over kva situerte meningssamanhengar som rår, gir høve til nye innsikter, nye handlingsrom og nye praksisar (Gergen, 2015).

3.2 Relasjonen mellom teori og empiri

Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet gir påstandar om korleis vi får kunnskap om verda, og kva vilkår som gjeld for kunnskapsproduksjon (Bukve, 2016). Det sosialkonstruksjonistiske vitskapssynet har danna grunnlaget for sentrale premissar i studien min. Til dømes undersøker eg ikkje *om* rusproblem og rusarbeid er sosialt og kulturelt situerte – det gjer eg til premiss. Det eg undersøker er *korleis*. Vidare gir det sosialkonstruksjonistiske perspektivet retning til at eg er oppteken av å vise subjektets meningsskaping i kulturell kontekst, at eg vil undersøkje innhaldet i meningssamanhengar kulturen tilbyr, og at eg er oppteken av kva sosiale implikasjonar dei kulturelt forankra meningssamanhengane har.

Samstundes som det sosialkonstruksjonistiske vitskapssynet har danna grunnlaget for sentrale premissar i studien min, har spesifisering av analytiske spørsmål og teoribruk utvikla seg tett på empirien. Kva forskingstradisjonar eg trekker mest på, kva analytiske aksar eg har valt å prioritere og kva analytiske reiskapar eg har valt å ta i bruk, er resultat av arbeidet med empirien. Denne måten å arbeide med teori, empiri og analyse på byggjer på arbeid utvikla i delar av det nordiske diskurspsykologimiljøet. Antologien *Kjønn og fortolkende metode* (Haavind, 2000) og einskildarbeid av forskarar som Søndergaard (1996) og Ulvik (2007) gir empiriske døme og retning til korleis kunnskapsbidrag kan vere både metateoretisk og empirisk informerte.

Med utgangspunkt i dei vitskapsteoretiske premissane presenterte overfor har eg henta inspirasjon og analytiske omgrep frå delvis overlappende forskingstradisjonar. Det er fleire potensielle fordelar med å hente inspirasjon frå ulike tradisjonar (Jørgensen & Phillips, 1999; Haavind, 2000; Wetherell, Taylor og Yates, 2001). Ulike perspektiv kan ha ulike fokus, og ha utvikla ulike analytiske omgrep og tradisjonar for dataproduksjon og analyse. Ein multiperspektivistisk tilgang kan slik gi høve til ein meir «handsydd» og tilpassa tilgang til det konkrete empiriske materialet, enn ein meir mekanisk måte å følgje ein viss tradisjon på. Men dette krev at dei ulike omgrepa og framgangsmåtane som forskaren hentar frå ulike tradisjonar, kan gjerast kompatible og utfylle kvarandre på konstruktive måtar (Jørgensen & Phillips, 1999;

Haavind, 2000). Dei tradisjonane som har inspirert arbeidet med avhandlinga mest, er diskurs-teoretiske tilgangar, og då særskilt diskurspsykologisk forskning og interseksjonell teori, som byggjer på felles epistemologiske premisser. Dei valde tilnærmingane byggjer alle på ein felles premiss om at etablerte forståingar vil vere historisk, kulturelt og sosialt situerte. Dei deler vidare ei kritisk tilnærming til etablerte forståingar og ser forhold mellom menneske og samfunn som skapte og utvikla gjennom ein gjensidig interaksjonsprosess. Vidare deler dei ei oppfatning om språket som konstituerande og skapande for korleis verda blir forstått. Samstundes har dei valde tilnærmingane eit noko ulikt teoretisk og empirisk fokus, og dei tilbyr ulike analytiske omgrep. Samla sett opplever eg at dei valde tradisjonane medverkar med ulike, men kompatible bidrag som tener studiens kunnskapsambisjon.

For å ha ei analytisk tilnærming eigna til å undersøkje fram dynamikken mellom individ/samfunn, har eg funne nytte i å hente inspirasjon og analytiske omgrep frå den diskurspsykologiske tradisjonen. Innanfor denne tradisjonen har mange forskarar presentert forskning som rettar merksemda mot konkrete kvardagspraksisar og på interaksjonen mellom individ og diskursive ressursar. I tillegg har interseksjonell teori og interseksjonelle analysar vore eit tenleg supplement til diskurspsykologien. Den interseksjonelle tradisjonen har styrka analysen ved å poengtere korleis sosiale kategoriar er viktige differensierande diskursive ressursar og ved å rette merksemd til korleis ulike sosiale kategoriar samverkar og slik tilbyr ulike subjektposisjonar. Inspirasjon frå interseksjonalitetsforskinga har medverka til at eg i mindre grad fikserer på meiningsinnhaldet til kategoriar, men i staden fokusere på dynamikkar og rørsle i kategoriseringsprosessar. Vidare har interseksjonalitetsforskinga si majoritetsinkluderande tilnærming (Staunæs, 2003) medverka til at eg rettar merksemd til korleis diskursive ressursar også konstituerer mindre artikulerde majoritetsposisjonar.

Dei teoretiske perspektiva eg har valt ut, gir ikkje påstandskunnskap om temaa eg utforskar, som til dømes om endring, alder og rusproblem. Det finst mange tilgjengelege teoriar som tilbyr forståingar av kva endring, alder og rusproblem er. Slike teoriar kunne eg nytta til å forstå og analysere materialet mitt med, og dei kunne tilbode interessant kunnskap. Samstundes kunne bruken av denne typen teoriar ha reproduisert forståingar som teoriane byggjer på. Med tanke på avhandlingas ambisjon om å utforske den kontinuerlege konstitueringa av rusproblem og rusarbeid har eg søkt å ikkje la teoriar som gir substansielle påstandar om rusarbeid og rusproblem og andre relevante tema styre, og heller søkt etter forskningstradisjonar som tilbyr perspektiv og analytiske omgrep eigna for mitt analytiske formål. Eg vil i det følgjande presentere nærare dei teoretiske perspektiva og omgrepa eg har valt ut.

3.3 Eit diskurspsykologisk perspektiv på rusproblem og rusarbeid

Diskursteori er eit omgrep som blir nytta på ulike fagområde og som famnar om fleire framgangsmåtar. Felles for ulike diskursteoretiske tradisjonar er at dei rettar merksemda mot meiningane hendingar og erfaringar har for menneske, og tilbyr metodar for forskarar som er interesserte i å studere meiningsskaping.

Diskursteori retter merksemda mot språk i bruk og tek utgangspunkt i ein grunnleggjande premiss om at oppfatningar om verda blir konstituerte gjennom språket. Diskursteoretiske tilnærmingar i samfunnsvitskapen er ein del av det eg i 3.1 presenterte som *den språklege vendinga*, der fleire forskingsmiljø utfordra ideen om språket som ei spegling av røynda, og i staden retta merksemd mot språkets skapande og konstituerande kraft (Wetherell et al., 2001).

Innanfor diskursteori finst det mange ulike forskningstradisjonar som varierer etter kva dei retter mest merksemd mot i analysen, kva type datamateriale som er mest verdsett, kva som er sentrale analytiske omgrep og kven som er teoretiske inspirasjonskjelder. Wetherell, Taylor og Yates (2001) deler i boka *Dicourse Theory and Practice. A Reader* opp feltet i seks tradisjonar: konversasjonsanalyse og etnometodologi, sosiolingvistikk, diskurspsykologi, Foucault-inspirerte analysar, kritisk diskursanalyse og Bakhtin-inspirerte analysar¹¹. Avhandlinga mi er mest inspirert og informert av diskurspsykologi. Med tanke på avhandlinga mi sin kunnskapsambisjon om å undersøkje forholdet mellom kultur og profesjonsutøving fann eg den diskurspsykologiske retninga mest eigna og mest nyttig. Dei skisserte retningane innanfor diskursteori har mellom anna ulike forståing av subjektet. I den diskurspsykologiske tradisjonen legg forskarane vekt på at subjektet er ein handlande aktør i det diskursive feltet, og forskarane har utvikla fleire analytiske omgrep eigna til å undersøkje forholdet mellom subjektet og diskursive ressursar.

Diskurspsykologien er ei sosialkonstruksjonistisk tilnærming utvikla innanfor sosialpsykologien som ein kritikk av og eit alternativ til kognitivismen (Jørgensen & Phillips, 1999). Frå sitt utspring i sosialpsykologien har diskurspsykologien dei siste 25 åra utvikla seg til ein sentral retning innanfor diskursteorien, og diskurspsykologien har inspirert arbeid innanfor mange ulike akademiske disiplinar (Tileagă & Stokoe, 2015). Diskurspsykologiske studiar retter merksemda mot korleis folk gjennom språket framstiller seg sjølv og omverda, og undersøker dei sosiale konsekvensane denne forma for meiningsskaping har (Edley, 2001; Gergen, 1985).

¹¹ Sjå Wetherell, Taylor og Yates (2001) og Jørgensen og Phillips (1999) for nærare innføring i ulike tradisjonar innanfor diskursteori, og for meir inngåande presentasjon av teoretiske inspirasjonskjelder.

Målet med dei diskurspsykologiske bidraga var opphavleg å utfordre og gi eit alternativ til dei dominerande måtane sentrale tema, som *identitet* og *kjensler*, blei undersøkte og omtala på i psykologien (Bruner, 1990; Tileagå & Stokoe, 2015). Diskurspsykologien utfordra det dominerande perspektivet der språket blei sett som ein representasjon av verda og slik ein ressurs til å gi informasjon om verda eller spesifikt om psykologiske tema som *haldningar*, *hukommelse* og *emosjonar*. Diskurspsykologien tilbaud eit grunnleggjande skifte frå å undersøkje psykologiske tema som noko som eksisterte utanfrå språket til noko som eksisterte i og gjennom språket. Diskurspsykologane presenterte analysar som viste korleis språket både var situert og skapande (Edley, 2001). Diskurspsykologien byggjer også på den sosialkonstruksjonistiske premisen om at individet ikkje er ein isolert autonom aktør, men at sjølvet blir skapt og forhandla om i diskursive og sosiale felt (Gergen, 2009). Diskurspsykologien har røter i fleire teoretiske og empiriske tradisjonar som konversasjonsanalyse og etnometodologi, Bakhtin, Wittgenstein sin språkfilosofi og Foucaults tekstar om diskurs, makt og subjektivitet (Wetherell, 2003). Diskurspsykologi har utvikla seg vidare i ulike retningar som varierer etter blant anna kva som blir fokusert på i analysen.

Sidan slutten av 1980-talet har diskurspsykologi gått særskilt to hovudvegar (Tileagå & Stokoe, 2015): 1) ei mikroorientert retning der konversasjonsanalysen og etnometodologi står sentralt, og der forskarane engasjerer seg i finkorna og detaljerte samhandlingsanalysar (til dømes Hepburn & Potter, 2012; Stokoe & Edwards, 2007), og 2) ei meir makroorientert retning, stundom kalla kritisk diskurspsykologi (til dømes Taylor & Littleton, 2006; Wetherell & Edley, 2014). Denne sistnemnte retninga dannar eit sentralt grunnlag for den analytiske tilnærminga nytta i avhandlinga mi. Den kritiske diskurspsykologien, som er meir påverka av poststrukturalismen enn den mikroorientert retninga er, utforskar korleis meiningsdanningar i konkrete samhandlingssituasjonar knyter seg til diskursive ressursar utanfor samhandlingssituasjonen. Denne retninga søkjer å kombinere eit vidare diskursivt bakteppe med det lokale og situerte samspelet, og inkluderer også narrative analyser (Taylor & Littleton, 2006). Denne tradisjonen tek slik ein mellomposisjon mellom å studere «små diskursar» (som analysar av konversasjonar i samspel) og «store diskursar» (som Foucaults analysar av galskapens historie). Margaret Wetherell er ein nøkkelperson i denne tradisjonen. Ho har blant anna, saman med Jonathan Potter, etablert omgrepet *fortolking-repertoar* (*interpretative repertoire*) som ei spesifisering av diskursomgrepet. Fortolkings-repertoar blir også nytta i denne avhandlinga, og blir nærare presenterte i kapittel 3.6.

3.4 Diskursive ressursar både som konstruerte og som konstruerande

Den diskurspsykologiske forskningstradisjonen eg er inspirert av, søker å gripe forholdet mellom samfunn og det meningsskapande subjektet. Forskarar i denne tradisjonen anerkjenner og rettar merksemd mot korleis folk er produkt av diskursive ressursar, samstundes som den einskilde gjennom snakket sitt er produsent av dei diskursive ressursane som er tilgjengelege. Den einskilde aktør blir med andre ord sett med eit handlingsrom og med handlingsval, samstundes som handlingsrommet er avgrensa av forhold ved samfunnet, som til dømes institusjonelle rammer og etablerte kulturelle forståingar. Diskursive ressursar er slik både *konstruerte* og *konstruerande*. Ifølgje Potter og Wetherell (1995) har analysar av diskurs eit dobbeltfokus: studere kva diskursive ressursar folk tek i bruk når dei snakkar som dei gjer, og studere kva folk gjer eller produserer ved måten dei snakkar på.

Premissen om at individ og samfunn gjensidig konstituerer kvarandre, har danna eit sentralt teoretisk grunnlag for det analytiske fokuset i denne studien og for korleis analysen er blitt skriven fram. I staden for å sjå diskursive ressursar som noko som *er*, som noko som har ein fast essens, søker eg å studere diskursive ressursar som noko som blir gjort, som noko som er under kontinuerleg skaping. Diskursive ressursar er såleis både meningsberarar og performative. Dei analytiske omgrepa eg bruker i analysen, byggjer alle på denne forståinga og er alle eigna til å utforske korleis diskursive ressursar både er konstruerte og konstruerande; Davies og Harré (1990) og Wetherell (2001) legg vekt på korleis *diskursar* både er konstruerte og konstruerande, Davies og Harré (1990) poengterer korleis *posisjonar* er produserte i og gjennom snakk, Staunæs (2003) med fleire peikar på korleis *sosiale kategoriar* er noko ein gjer, tenker og seier, og Loseke (2013) peikar på korleis *mønsterforteljingar* er noko ein gjentek, nyanserer eller utfordrar, og som har sosiale konsekvensar. I analysane har eg freista både å identifisere kva diskursive ressursar rådgjevaren aktiverer gjennom utsegna sine, og kva som blir gjort og skapt ved bruken av desse diskursive ressursane.

I artikkel I viser eg til dømes korleis diskursar om ungdom strukturerer forståingar og skaper normative føringar for at ungdom er *sårbare*. Ein tradisjonell måte å presentere samanhengen mellom ungdom og sårbarheit på, er ved å framstille sårbarheita som eigenskapar og teikn ved det å vere ungdom. Eg søker å i staden utforske og vise korleis denne sårbarheitskarakteristikken blir konstituert og gitt mening gjennom snakk og sosial interaksjon. Utsegn som *sårbar ungdom* byggjer både på sosiale og kulturelle forståingar, samstundes som utsegna har eit performativt aspekt. Når ungdom blir forstått som sårbar, gir det retning til ein praksis

som posisjonerer og stadfestar ungdom som sårbare, til dømes når det blir nytta urinprøve som kontrolltiltak av omsyn til at det er ungdom i gruppa (artikkel I). Vi kan også som kulturelle aktører utfordre, nyansere og medverke til danning av nye system av meningssamanhengar. Når til dømes Mari (artikkel I) fortel at ho held fram med å ha Morten i si prioriterte gruppe sjølv om han er blitt for gamal, utfordrar ho diskursen om at hjelpebehov er knytt til alder. Gjennom å studere snakket i det empiriske materialet har eg søkt å analyse fram mønster, variasjonar og rørsle i korleis den einskilde stadfester, utfordrar og nyanserer tilgjengelege diskursive ressursar og slik produserer mening. Når ein av rådgjevarane fortel at «det er behandling og det å bli rusfri, det er det dei må», konstruerer ho ein versjon av røynda. Når ein annan seier at «dei vil ikkje. Eg veit ikkje om eg skal kalle dei feige eller kva dei er, men dei orker ikkje vakne opp i alle fall», konstruerer ho ein annan versjon av røynda. Informanten som seier at «desse menneska skal få like mykje verdigheit og hjelp og tilbod som andre som har vanskelege liv», konstruerer ein tredje versjon. Korleis handlingar og andre fenomen blir snakka fram, avheng av kva diskursive ressursar som er i bruk. Skal bruk av opiat kunne snakkast om som *avhengigheit*, *vanskeleg liv* eller *val*, må ein ha tilgang til diskursive ressursar som gjer slike kategoriseringar moglege. Kva kategoriseringar som er moglege og truverdige, kan variere historisk og mellom samfunn, alt etter kva diskursive ressursar som rår.

Når diskursar breier om seg og blir delte av mange, kan meiningsdanningane dei tilbyr, bli førande, det vil seie at dei dominerer over andre meiningsdanningar og kan få status som sjølvsgde og sanne oppfatningar. I diskurspsykologiske analysar er ikkje forskaren oppteken av å undersøkje om ei oppfatning er «sann» eller ikkje. I staden er forskaren oppteken av å studere korleis versjonar av verda blir skapte. Interessante spørsmål til analysen er spørsmål som: Kva er det som gjer at akkurat denne versjonen av verda blir framstilt her? Kva gjer denne framstillinga? Kva slags diskursive ressursar gir denne utsegna truverd? (Wetherell, 1998) I denne avhandlinga blir slike spørsmål rette mot det empiriske materialet, med mål om å få kunnskap om tilgjengelege diskursive ressursar i Noreg i dag og korleis desse kulturelle ressursane er i bruk og får relevans for konkret klientarbeid.

3.5 Eit interseksjonelt perspektiv på rusproblem og rusarbeid

Eit anna forskingsperspektiv som har gitt retning til studien, er det interseksjonelle perspektivet. Opphavet til perspektivet blir plassert i den nordamerikanske svarte feminismen og knytt til Crenshaws studiar av svarte kvinners status i det amerikanske rettsapparatet (Crenshaw, 1991). Omgrepet *interseksjonalitet* famnar om analytiske tilnærmingar brukt i ulike disiplinær og på

ulike tematiske område Det interseksjonelle perspektivet tilbyr ei analytisk merksemd mot det dynamiske og situerte samspelet mellom sosiale konstruksjonar i eit empirisk materiale, noko eg finn nyttig for mitt analytiske formål. Innanfor denne forskingstradisjonen er ein oppteken av kategoriseringsprosessar. Forskarane studerer korleis det blir skapt sosiale kategoriar, korleis kategoriseringsprosessar differensierer og rangerer, korleis sosiale kategoriar gjensidig påverkar meiningsinnhaldet til kvarandre, og korleis samspelet mellom sosiale kategoriar er dynamisk og kontekstuellt (Cole, 2009). Ei interseksjonell tilnærming analyserer korleis «sociokulturella hierarkier och maktordningar interagerar och skapar inklusion/exklusion runt diskursivt och institutionellt konstruerade kategorier» (Lykke, 2005, s. 8). Staunæs (2004) viser til dømes korleis kjønnskategoriar og etnisitetskategoriar gjensidig konstituerer kvarandre i ein dansk skulegard, Mattsson (2010) viser korleis konstruksjonar av kjønn og rusmisbruk skaper ulike forståingar av klienten i ein dansk behandlingssituasjon, medan Gullikstad (2010) utforskar korleis forståingar av kjønn, etnisitet og seksualitet på ulike måtar er vovne inn i oppfatningar av kva *god omsorg* er på fire norske sjukeheimar.

I analysearbeidet mitt har eg brukt det interseksjonelle perspektivet til å analysere korleis forståingar av *rusarbeid* og *rusproblem* blir konstituerte i samspel med korleis andre sosiale kategoriar blir konstituerte. I artiklane kjem dette til syne mellom anna i korleis eg presenterer *rusproblem* og *rusarbeids* situerte samspel med sosiale kategoriar som *alder*, *endring*, *ansvar* og *suksess*.

Crenshaw og fleire andre interseksjonalitetsforskarar er opptekne av korleis kjende kategoriar som kjønn, klasse, rase og etnisitet samspelear. Staunæs (2004) viser til at ein også kan tenke i andre og mindre kjende kategoriar og maktaksar. Staunæs poengterer at korleis ein differensierer og kategoriserer varierer, og at tyngda til ulike kategoriar vil kunne variere. Andre kategoriar enn dei ein har sett for seg, kan vere aktive, og ein kan finne andre relevante måtar det blir differensiert mellom menneskje på, enn det ein førestilte seg. Staunæs argumenterer difor for at ein må vere oppmerksom på kva kategoriar som er aktive og i samspel i det aktuelle empiriske materialet. Eg har nytta meg av Staunæs' utvida forståing av interseksjonalitet. Det vil seie at i staden for at eg på førehand bestemte meg for kva sosiale kategoriar eg skulle sjå i samspel med *rusarbeid* og *rusproblem*, utforska eg kva kategoriar som synt seg aktive i det empiriske materialet mitt. Eg søkte, slik Staunæs og Søndergaard (2006) oppmodar om, å sjå det uventa og kunne forkaste det venta. Fokuset på *alder* (artikkel I), *endring* (artikkel II) og generaliserte historier om *rusmisbrukaren* (artikkel III), er blitt til som resultat av denne analysestrategien.

Samstundes som det interseksjonelle perspektivet har tilbode analytiske moglegheiter til analysen av rusproblem, rusarbeid og meiningsdanning, har det interseksjonelle perspektivet større potensial enn eg nyttar. Ambisjonen om å fange rørsle og samspel er kompleks, og i det konkrete analytiske arbeidet må analytisk akse avgrensast (Staunæs, 2003). I staden for å fange samspelet til alle kategoriar som er representerte i profesjonsutøvaranes tale, har eg måtta velje ut samspelet til nokre kategoriar og sjå vekk frå andre. *Kjønn, klasse, arbeidsevne, motivert og psykisk sjuk* er døme på sosiale kategoriar som var til stades i materialet, men som ikkje var like tydelege som til dømes generasjonskategoriar var, og som eg har valt ikkje å prioritere. Vidare kunne dei samspele eg har valt å fokusere på, blitt analyserte fram meir komplekst og nyansert enn eg har gjort. Samspelsanalysen mellom generasjonskategoriane *ungdom, vaksen* på den eine sida og *rusmisbruk* på den andre kunne til dømes vore utvida til å inkludere *eldre*, og til å inkludere *kjønn, tid* eller *arbeidsevne*. Meiningsinnhaldet i endringsforteljingane (artikkel II) eller mønsterforteljingane (artikkel III) kunne vore sett i samanheng med *kjønn, alder, klasse* eller *arbeidsevne* og liknande. Kva kategoriar og samspel eg har valt å prioritere, byggjer på ei vurdering av kva kategoriar og samspel som eg fann mest synlege og aktive i materialet, og som eg meiner har størst potensial når det gjeld å utvikle kunnskapen vi har om rusproblem og rusarbeid.

Den diskursteoretiske og den interseksjonelle forskingstradisjonen har informert og inspirert arbeidet med analysen også ved å tilby mange analytiske omgrep. I den første runden av analysen prøvde eg ut ulike analytiske spørsmål og analytiske omgrep på delar av materialet. Omgrep som blei prøvde ut var til dømes *storyline* (Davies & Harré, 1990; Søndergaard, 2000), *grensefigur* (Staunæs, 2004), *trøblete subjektposisjonar* (Staunæs, 2004; Wetherell, 1998), *linkage* (Gubrium & Holstein, 2009), *ideologiske dilemma* (Edley, 2001) og *makt og maktteknologiar* (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). På bakgrunn av erfaringane med den første analyserunden valde eg ut dei analytiske omgrepa eg fann mest eigna til å få fram potensialet til det empiriske materialet og samstundes var eigna til å utvikle kunnskapen om rusfeltet som diskursivt felt. Dei mest sentrale omgrepa eg har valt å bruke i analysen, er *diskurs-/fortolkingsrepertoar, sosiale kategoriar, posisjonering* og *mønsterforteljingar*.

3.6 Diskurs/fortolkingsrepertoar

Diskurs er eit fleirtydig omgrep med mange ulike bruksmåtar. Generelt viser studiar av diskurs til studiar av menneskeleg meiningsskapning og til studiar av språk i bruk (Wetherell, 2001). Diskurs er alle typar språkbruk, som samtalar, forteljingar, forklaringar, resonnement og

anekdotar (Wetherell & Potter, 1992). Språket som er i bruk, er eit sosialt produkt konstruert på måtar som skaper og former den sosiale verda (Wetherell, 2001). Eg har i avhandlinga teke utgangspunkt i Davies og Harrés definisjon av omgrepet *diskurs*. Dei plasserer seg sjølve innanfor poststrukturalistisk teori og forstår diskurs som «an institutionalised use of language and language-like sign systems» (1990, s. 45). Deira definisjon av diskurs viser påverknaden frå poststrukturalismen med ved at dei trekker fram samanhengen mellom kunnskap, makt og sosiale relasjonar (Wetherell, 2001). Davies og Harré peikar på at når vi forstår eller uttrykker noko, gjer vi det gjennom diskursar. Det vil seie at erfaringane dei intervjuar rådgjevarane har, berre kan formidlast og forståast gjennom dei diskursane som er tilgjengelege for dei. Davies og Harré poengterer at diskursar er ein «multi-faceted public process through which meanings are progressively and dynamically achieved» (1990, s. 46). Ifølgje forståinga deira blir den konstituerande krafta til både diskursar og einskildmennesket vektlagt. Davies og Harre argumenterer for at mennesket aktivt produserer sosiale realitetar og at språkbruken er dynamisk og fleksibel og gir tilgang til eit mangfald av posisjonar. Mennesket blir konstituert gjennom diskursar, samstundes som at mennesket gjennom sitt snakk og sine handlingar forsterkar, nyanserer og endrar dei tilgjengelege diskursane. Fleire diskursar vil eksistere side om side, nokre går over i kvarandre og aktøren kan bevege seg mellom fleire diskursar. Enkelte diskursar er meir kulturelt dominante – og slik meir tilgjengelege – enn andre. Slike dominerande forståingar får gjerne status som fakta (Edley, 2001).

Diskursanalytikarar stiller spørsmål ved kva som gjer at det er akkurat desse versjonane av røynda som blir aktualiserte, og kva konsekvensar bruken av desse versjonane av røynda har. Ved hjelp av diskursomgrepet til Davies og Harré har eg utforska korleis subjektets forståing er konstituert av tilgjengelege diskursar, samstundes som at subjektet kan bevege seg mellom fleire diskursar og gjennom sine handlingar og snakkemåtar konstituere diskursar. For meg var Davies og Harrés diskursforståing nyttig då eg utforska variasjon og ambivalens i korleis rusproblem blei snakka fram i det empiriske materialet. I artikkel I nyttar eg diskursomgrepet saman med omgrepa *sosial kategori* og *posisjonering* til å undersøkje det dynamiske forholdet mellom diskursar om rusproblem og diskursar om alder. Eg utforska spørsmål som: Når, kor, korleis og med kva formål og grunngevingar blir det sortert og differensiert etter alder? Når, kor og korleis blir meiningar knytte til alder vovne saman med meiningar knytte til rusproblem? Kva forståingar byggjer desse samspela på? Kva bidreg desse konstitueringane med? Kva rørsler gir dei samla sett? Når, kven og korleis blir det skapt brot? Resultatet av arbeidet med desse spørsmåla blir presentert i artikkel I.

Under arbeidet med artikkel II fann eg det tenleg å bruke omgrepet *fortolkingsrepertoar* (*interpretative repertoire*), henta frå Potter og Wetherell som ei spesifisering av omgrepet *diskurs*. Omgrepet *fortolkingsrepertoar* blei introdusert av Gilbert & Mulkay (1984) og vidareutvikla av Potter og Wetherell (Edley, 2001). Potter og Wetherell definerer *fortolkingsrepertoar* som «basically a lexicon or register of terms and metaphors drawn upon to characterise and evaluate actions and events» (1987, s. 138). Eg nyttar, som Potter og Wetherell (Edley, 2001) *diskurs* og *fortolkingsrepertoar* som synonyme omgrep. Når eg inkluderer omgrepet *fortolkingsrepertoar*, er det for å gjere meir tydeleg korleis studien min plasserer seg i det diskursteoretiske kunnskapsfeltet. *Diskurs* er eit breiare omgrep med eit vidare bruksområde enn *fortolkingsrepertoar*. Ved å bruke *fortolkingsrepertoar* kommuniserer eg at eg tek i bruk ei bestemt forståing av diskurs der diskursar blir mindre monolittiske og subjektet gitt større handlingsrom enn i ein del andre diskursanalysar. Omgrepet *fortolkingsrepertoar* understrekar at diskursar er fleksible og dynamiske ressursar som folk nyttar i sosial samhandling til å konstruere versjonar av røynda (Edley, 2001).

I artikkel II har eg undersøkt kva fortolkingsrepertoar rådgjevarane tek i bruk når dei gir meining til endring i forteljingane om klientarbeidet. Eg utforska spørsmål som: Kva fortolkingsrepertoar snakkar rådgjevarane innanfor når dei skildrar klientane si endring eller mangel på endring? Korleis posisjonerer dei seg sjølv i endringsforteljingane? Vidare undersøkte eg: Kva blir skildra som godt, kjekt, vanskeleg og dumt, og på grunnlag av kva handlingar og forståingar blir det skildra slik? Kva blir skildra som vellukka endring, og kva blir skildra som manglande endring? Kva handlingar og forståingar byggjer forteljingane på? Kva handlingar og karakteristikkar skaper aksept og verdsetjing, og kva skaper det motsette? Resultatet av dette arbeidet blir presentert i artikkel II.

3.7 Sosiale kategoriar

Ofte blir sosiale kategoriar – i både allmenn oppfatning og forskning – sett på som kjenneteikn ved korleis eit menneske *er*, til dømes at ein person *er* «mann», *er* «gamal» og *er* «rusmisbrukar». Inspirert av dei metateoretiske forståingane som avhandlinga byggjer på, og av empiriske arbeid, blant anna av Søndergaard (1996, 2000) og Staunæs (2003, 2004, 2005), studerer eg ikkje sosiale kategoriar som sosiologiske variablar; eg rettar heller merksemd mot sjølv kategoriseringsprosessen. Eg studerer sosiale kategoriar som «mann», «gamal» og «rusmisbrukar» som kulturelt skapte kategoriar som får betydning og legitimitet gjennom kulturelle, institusjonelle og sosiale samhandlingspraksisar. Analysen har som premiss at

sosiale kategoriar ikkje har eit fast og essensielt innhald, men at meiningsinnhaldet deira blir kontinuerleg konstituert gjennom korleis kategoriane blir tekne i bruk. Sosiale kategoriar representerer moglege representasjon av røynda og gir meinings samanhengar som mennesket blir konstituert gjennom. Sosiale kategoriar er kulturelle meiningsreiskapar vi nyttar til å ordne, sortere og strukturere menneskeleg samhandling (Staunæs, 2004). Døme på slike sosiale kategoriar er *kjønn*, *alder*, *etnisitet*, *klasse* og *diagnose*, og meir lokale kategoriar som *arbeidsfør*, *motivert* og *rusmisbrukar*. Dersom kategoriar blir tenkt, sagt og gjort gjentekne gonger med liknande meiningsinnhald, blir dei produserte og etter kvart tenkt og siterte som stabile sosiale fakta (Staunæs, 2003). Tidlegare forskning viser at kategorien *avhengig*, til dømes, er sitert så mange gonger at han har fått eit sjølvforklarande innhald (Hellman, 2009). Det gjer at kategorien kan refererast til utan at ein må utdjupe eller forklare kva meiningsinnhaldet er. I tillegg til at kategoriar byggjer på ei differensiering og sortering av menneske og sosiale fenomen, berer dei ofte i seg ei rangering av fenomen: rusfri versus rusproblem, vaksne versus ungdom, arbeidsfør versus ufør. Den andre, «avvikskategorien», blir konstituert gjennom skilnader til første posisjonen, «normalkategorien» (Staunæs, 2003). Med tanke på at sosiale kategoriar også konstituerer subjektet i majoritetsposisjonar, forskar ein innanfor dette perspektivet ikkje einseitig på «dei andre», dei som blir kategorisert og posisjonert som ein minoritetsposisjon; ein inkluderer majoritetsposisjonar og studerer relasjonen mellom majoritet og minoritet.

I avhandlinga har eg brukt omgrepet *sosiale kategoriar* til å undersøkje korleis rådgjevarane implisitt og eksplisitt deltek i kategoriseringsprosessar, kva meiningsinnhald kategoriseringar byggjer på, og kva meiningsinnhald dei produserer. Vidare har eg analysert korleis ulike kategoriar samspekar og konstituerer kvarandre. Eg har brukt omgrepet *sosiale kategoriar* til å utforske korleis rusproblem og rusarbeid blir skapt og konstituert gjennom samspelet med ulike sosiale kategoriar. I første analyserunde undersøkte eg i ulike delar av materialet kva sosiale kategoriar som var i bruk, kven som var inkludert i kategoriane og kva meiningsinnhald dei ulike kategoriane hadde. Vidare utforska eg kva kategoriane gjorde, det vil seie kva praksisar dei produserte, neglisjerte, legitimerte eller utfordra, korleis rådgjevarane posisjonerte seg sjølve og andre gjennom desse kategoriseringsprosessane og korleis rusproblem og rusarbeid blei konstituert gjennom samspelet med desse kategoriane. I denne første analyserunden blei eg mellom anna merksam på relevansen av samspelet mellom ulike alderskategoriseringar og kategorien rusproblem. Om brukaren var «ung», «yngre enn 20 år» eller «yngre enn 30 år» blei snakka fram i intervjuet som relevant og avgjerande for korleis rusproblemet og rusarbeidet blei

gitt meining. Eg valde difor å fokusere på alder og kategoriane *ung* og *vaksen*, og gjekk systematisk gjennom materialet og undersøkte *ung* og *vaksen* som meiningsskapande kategoriar. Resultatet av dette arbeidet blir presentert i artikkel I. Også i dei andre artiklane undersøker eg kategoriseringsprosessar. Sosiale kategoriar som blir utforska i dei to andre artiklane mine, er mellom anna *endring*, *suksess*, *motivert* og *arbeidsfør*.

3.8 Posisjonar og posisjonering

Davies og Harré gjer i artikkelen «Positioning: The discursive production of selves» greie for korleis posisjonering kan brukast for å få auge på dynamiske dimensjonar ved sosial samhandling (1990). I ein seinare artikkel utdjuvar Harré et al. (2009 s. 9) det analytiske potensialet som ligg i *posisjonering*, som blir definert som «clusters of beliefs about how rights and duties are distributed in the course of an episode of personal interaction and the taken-for-granted practices in which most of these beliefs are concretely realized». Rettar og plikter (*rights and duties*) viser til dei moralske forventingane deltakarane er bundne til som følgje av det som er sagt. Posisjonar blir produserte i og gjennom snakk. Ein samtale er eit strukturert sett talehandlingar der det som blir sagt og gjort, har sosial kraft. Kva kraft ei talehandling har, er avhengig av korleis ho blir forstått av dei andre deltakarane. Det kan slik vere fleire talehandlingar i ei ytring, og ei ytring kan få ulik kraft gjennom samtalen. Davies og Harré set omgrepet *posisjonering* i samanheng med diskurs. Diskursar konstituerer den som snakkar og lyttaren på bestemte måtar, samstundes som diskursar er ressursar der snakkaren og lyttaren kan forhandle fram nye posisjonar. Posisjonane som er tilgjengelege i ein diskurs, rommar visse rettar, plikter og handlingsrom. Posisjoneringa kan vere interaktiv, der det ein seier, posisjonerer ein annan, og posisjoneringa kan vere refleksiv, der forteljaren posisjonerer seg sjølv. Posisjoneringsomgrepet gjer synleg noko av den konstituerande krafta som diskursar har, ved at det rettar merksemda mot korleis diskursar posisjonerer lyttaren og snakkaren på bestemte måtar. Samstundes peikar Davies og Harré på at deltakarane kan utøve val. Den einskilde kan stadfeste eller utfordre tilgjengelege diskursar, og likeins stadfeste eller utfordre posisjonane som aktiverte diskursar tilbyr. Like fullt er ikkje posisjoneringa nødvendigvis ei medviten handling der deltakarane er merksame på verknaden av orda dei vel.

Medan Davies og Harré set omgrepet *posisjonering* i samanheng med *diskurs*, set eg det også i samanheng med *sosiale kategoriar*. Posisjonar blir produserte i og gjennom kategoriseringsprosessar. Når sosiale kategoriar blir tekne i bruk, som til dømes den sosiale kategorien *vaksen*,

har det ei sosial kraft ved at kategorien tilbyr visse posisjonar, med visse rettar, pliktar og handlingsrom, som til dømes det å ha *handlekraft*.

I avhandlinga har eg nytta posisjoneringsomgrepet til å utforske det mangetydige og dynamiske ved rolla den profesjonelle har. Den profesjonelle rolla blir ofte studert som noko stabilt og klart (Davies & Harré, 1990; Hall, Juhila, Matarese, & van Nijnatten, 2013). Posisjoneringsomgrepet byggjer på ei alternativ tilnærming og er meir mikroorientert og situasjonelt orientert. Det gir meg høve til, i større grad enn til dømes rolleomgrepet gjer, å utforske rådgjevarane si meiningsdanning meir som ein dynamisk prosess, kor profesjonsutøvarane kan posisjonere seg på varierende måtar innanfor fleire diskursar. Eg fann også omgrepet *posisjonering* egna til å utforske den sosiale krafta diskursar og sosiale kategoriar har, og til å utforske korleis rådgjevarane ved å ta i bruk ulike diskursar og sosiale kategoriar endrar måten dei posisjonerer seg sjølv og andre på. Posisjoneringsomgrepet har vore eit sentralt analytisk omgrep i utforskinga av samspelet mellom alderskategoriar og rusproblem i artikkel I, og til å studere forståingar av endring i artikkel II.

3.9 Mønsterforteljingar

Diskursteoretikarar fokuserer ofte på kva type forteljingar menneske fortel (Wetherell, 2001). Forteljingar er ein diskursiv ressurs, og i eit diskursorientert forskingsprosjekt er det interessant å studere sambandslinjer mellom individ og samfunn ved å undersøkje kva forteljingar kulturen gjer tilgjengeleg, korleis rådgjevarane trekker på desse forteljingane og kva desse forteljingane gjer. I avhandlinga blir forteljingar som sirkulerer i samfunnet, som andre diskursive ressursar, undersøkte som både konstruerte og konstruerande (Wetherell, 2001). Det vil seie at eg utforskar både kva meiningssamanhengar kulturen gjer tilgjengeleg til å skape dei presenterte forteljingane med, og kva som blir produsert ved å fortelje på denne måten. I analysen som ligg til grunn for den tredje artikkelen, retta eg merksemda mot kva generaliserte forteljingar om personar med rusproblem rådgjevarane aktiverer når dei i intervjuar talar om rusproblem, og eg undersøkjer kva posisjonar og former for rusarbeid som blir tilgjengelege gjennom dei forteljingane som blir analyserte fram. Til dette arbeidet har eg teke i bruk det analytiske omgrepet *mønsterforteljingar (formula stories)* (Loseke, 2009, 2012, 2013). Sjølv om Loseke og hennar analysar av mønsterforteljingar blir plasserte som narrativ analyse (Holstein og Gubrium, 2012), ser eg omgrepet *mønsterforteljingar* som kompatibelt med mitt eige prosjekt og tenleg til å utvide og supplere analysen.

Den *narrative vendinga* har breidd om seg i mange forskingstradisjonar med mål om å forstå og undersøkje den diskursive kompleksiteten i forteljingar (Holstein og Gubrium, 2012). Forteljingar – eller *narrativ*, som eg bruker synonymt – er eit analytisk omgrep som har utvikla seg til å bli brukt i ulike fagtradisjonar og på ulike måtar. Studiar av narrativ har opphav i den litteraturvitskaplege forskingstradisjonen *narratologi* – ein tradisjon som fokuserer på strukturelle sider ved forteljingar og i mindre grad er oppteken av dei meiningsskapande aspekta ved forteljingar (Fludernik, 2009). Sidan slutten av 60-talet har narrativ eller forteljingar også fått auka merksemd i samfunnsvitskapen, og spesielt dei siste 20 åra har ein sett mange samfunnsvitskaplege bidrag der narrativ blir analyserte (Holstein & Gubrium, 2012). Dei samfunnsvitskaplege bidraga rettar generelt mindre merksemd mot struktur og meir merksemd mot det meiningsskapande potensialet ved forteljingar. Den aukande interessa for det narrative i samfunnsvitskapen har skapt fleire ulike forskingstradisjonar og definisjonar av narrativ (Elliott, 2005; Holstein & Gubrium, 2012; Riessmann, 2008). Hinchman og Hinchmans definisjon (1997, s. xvi) er dekkande for korleis omgrepet *narrativ* – eller *forteljing* – blir forstått i studien min: «Narratives (stories) in the human sciences should be defined provisionally as discourses with a clear sequential order that connect events in a meaningful way for a definite audience, and thus offer insights about the world and/or people's experiences of it».

Bakgrunnen for at eg valde å trekke inn forskning på narrativ og Losekes omgrep *mønsterforteljingar* i staden for å nytte det allereie etablerte omgrepet *diskurs*, var at eg erfarte at omgrepet *mønsterforteljingar* hadde spesifikke fokus som analysen tente på. Når eg i første analyserunde utforska korleis rusproblem blei gitt meining, fann eg at rusmisbruk ofte blei konstituert ved å vise til generaliserte historier om «dei» – om *rusmisbrukaren* generelt. Historier om den generaliserte rusmisbrukaren var diskursive ressursar som rådgjevarane tok i bruk for å forstå og forklare erfaringane sine. Det empiriske materialet viste korleis bruken av generaliserte forteljingar om klientar med rusproblem gav tilgang til visse forståingar av klientrolla og hjelparrolla, baud på måtar å forklare og organisere hendingar og handlingar på og gav tilgang til måtar å forklare og legitimere løysingar på. Eg fann dette svært interessant, og såg etter omgrep som kunne bidra, slik at eg fekk utforska dei generaliserte forteljingane nærare. Fleire omgrep er tilgjengelege til å undersøkje generaliserte forteljingar, blant anna *cultural narratives* (Singer, 2004), *cultural stories* (Richardson, 2005), *myths* (Barthes, 2006), *storylines* (Davies & Harre, 1990; Søndergaard, 2000), *big stories* (Gubrium & Holstein, 2009) og *master narratives* (Frønes, 2001). Valet fall på Losekes (2009, 2012, 2013) bruk av omgrepet *mønsterforteljingar* (*formula stories*). Slik Loseke bruker omgrepet, vurderte eg det til å passe

godt inn i den diskursanalytiske ambisjonen eg hadde for prosjektet, og eg konkluderte med at omgrepet var godt eigna til å utforske nærare dei generaliserte forteljningane eg identifiserte i materialet.

Loseke (2012) peikar på at når folk som ikkje kjenner kvarandre, skal samhandle, tek dei i bruk eksisterande bilete som kan skape forventingar til møta, gi modellar for identitet og legitimere handlingar. Loseke retter merksemda mot korleis slike bilete blir formidla gjennom sosialt delte historier – mønsterforteljingar. I mønsterforteljingar blir plottet og karakterane attkjende som forståelege og truverdige, sjølv om lyttaren ikkje har personleg kjennskap til det historia fortel. Som døme på ei mønsterforteljing nemner Loseke frå-fattig-til-rik-historia som verserer i USA: «Ein kan lukkast viss ein jobbar hardt». Mønsterforteljingane kan omhandle einskildpersonar som blir presenterte som prototypar for ei gruppe menneske, eller historiene presenterer ei gruppe menneske ved hjelp av sosiale kategoriar eller det homogeniserande «dei», som når ein snakkar om «dei som rusar seg», «rusmisbrukarane» eller «avhengige». Det er viktig å undersøkje historiene som verserer, seier Loseke, fordi historiene «do a great deal of work in both private and public life» (Loseke, 2013, s. 15). Historier som verserer, definerer moral, rettferdiggjjer sosialpolitikk og fungerer som modellar profesjonelle hjelparar bruker for å forstå den konkrete klienten dei har framføre seg (Loseke, 2013). Loseke peikar på at mange historier blir delte, men at ein liten del av desse vil versere vidt og etter kvart bli oppfatta som truverdige og relevante av mange. Ho peikar på at di meir ei historie byggjer på allmenne og utbreidde kognitive og emosjonelle meiningsssamanhengar, di større potensial har historia til å breie om seg som sann og truverdig. Loseke oppmodar difor til å undersøkje kva byggjesteinar historier som verserer, har, og kva sosiale konsekvensar historiene får.

Loseke (2009) presenterer to sentrale byggjesteinar: *symbolske kodar*, det vil seie «complex systems of ideas about how the world works, how it should work, of the rights and responsibilities of people in the world» (s. 498), og emosjonelle kodar, det vil seie «sets of socially circulating ideas about which emotions are appropriate to feel when, where, and toward whom or what, as well as how emotions should be outwardly expressed» (s. 497). To andre sentrale omgrep er *plot* og *karakter*. *Plot* viser til meiningsstrukturen eller poenget som bind ei forteljing saman og gjer henne forståeleg, medan *karakter* refererer til persontypane historiene produserer. Kodar, plot og karakter påverkar kvarandre gjensidig. Det vil vere variasjon i korleis ulike aktørar forstår kodane, plottet og karakterane historiene formidlar. Det vil seie at historiene som verserer, ikkje avgjer den einskildes meiningssskaping, men at dei er tilgjengelege som diskursive ressursar som den einskilde kan ta i bruk, ignorere, nyansere eller utfordre.

Det er fleire likskapstrekk mellom dei analytiske omgrepa Loseke tilbyr, og dei omgrepa eg allereie hadde teke i bruk. I staden for å ta i bruk dei etablerte omgrepa fann eg at Losekes omgrep gav høve til å utforske sider ved dei meiningsskapande prosessane som diskurs, sosiale kategoriar og posisjonar ikkje gav. Losekes omgrep *symbolske* og *emosjonelle kodar, plot* og *karakter* gav høve til å studere forteljingar som meiningstreiskapar meir inngåande. Omgrepa hennar rettar merksemda mot korleis hendingar i ei forteljing er ordna i ein tidsakse, korleis eit plot binder forteljinga saman, korleis truverdige og atkjennande forteljingar byggjer på allmenne og utbreidde meiningssamanhengar, og korleis utbreidde forteljingar har sosiale konsekvensar. Når til dømes ein rådgjevar opplever at ein arbeidsgjevar mistenker at ein klient i arbeidstrening er rusa på jobb, medan klienten nektar (artikkel III), bidrar den mønsterforteljinga som blir teken i bruk til korleis denne hendinga blir forstått. Dersom hendinga blir sett i samanheng med ei forteljing om at personar med rusproblem er upålitelege, gir det ei fortolking av hendinga, medan ei plassering av hendinga inn i ei forteljing om at rusbrukarar er stigmatiserte, gir ei anna tolking av hendinga. Slik blir generaliserte historier som sirkulerer i samfunnet tolkingsrammer som konkrete erfaringar kan setjast inn i.

I studien har eg nytta omgrepet *mønsterforteljingar* til å utforske korleis generaliserte forteljingar om personar med rusproblem blir nytta til å forstå arbeidserfaringar. Vidare har eg sett på kva sosiale konsekvensar bruken av desse generaliserte forteljingane har. Eg utforska først kva generaliserte historier om *dei, rusmisbrukaren* eller *dei avhengige* eg kunne identifisere i materialet. Deretter undersøkte eg historiene ved hjelp av ei rekke analytiske spørsmål: Kven er dei sentrale karakterane? Korleis blir karakterane konstituerte? Kva er plottet? Kva kjensler produserer plottet og karakterane? Kva påstandar om verda formidlar historia? Kva kunnskap om verda gjer påstandane truverdige og relevante? Kva implikasjonar får historia? Kva slags klientkarakteristikkar, problem og behov kjem i fokus, og kva karakteristikkar, problem og behov kjem i skuggen som følgje av historia?

Resultatet av dette analysearbeidet blir presentert i artikkel III.

Kapittel 4. Metodologiske refleksjonar og konkrete vegval

I dette kapitlet vil eg gjere greie for korleis dei vitenskapsteoretiske premissane eg presenterte i førre kapittel, er blitt omdanna til konkrete framgangsmåtar og analysar. Korleis eg har valt ut fenomenfelt, produsert empiri, analysert det empiriske materialet og presentert analysen, heng saman med dei vitenskapsteoretiske premissane eg arbeider ut frå, og kva eg har vurdert som tenlege framgangsmåtar for å undersøkje avhandlinga si problemstilling. Dette kapitlet presenterer vegval, erfaringar og refleksjonar i eit tilbakeskodande blikk. Sentrale spørsmål eg vil gjere greie for, er korleis eg har valt ut feltet eg har studert, korleis eg har gått fram for å skape empiri og korleis eg har analysert det empiriske materialet. Vidare vil eg diskutere kvaliteten ved analysen og etiske forhold knytt til forskingsprosjektet.

4.1 Val av metodisk tilnærming – individuelle intervju gir konkrete praksisforteljingar

Eit sentralt spørsmål eg måtte ta stilling til når dei teoretiske premissane skulle overførast til ei konkret empirisk undersøking, var korleis eg ville gå fram for å undersøkje problemstillinga. Eit viktig val i så måte er valet av metode. Ein studie av forholdet mellom profesjonsutøving og kultur kan romme eit spekter av metodologiske tilnærmingar. I høve studiens kunnskapsambisjon ønskte eg tilgang til eit praksisnært materiale rikt på kvardagslivserfaringane til profesjonsutøvarane og rikt på opplevingar, refleksjonar, avgjerder og handlingar knytte til arbeidserfaringane deira. Yrkesutøving skjer i ein *praktisk syntese* der brokkar av kunnskap er sette saman i møtet med dei krava som praksissituasjonen stiller (Grimen, 2008). Eg ønskte eit forskingsdesign som gav eit materiale rikt på fokuserte meningsmetta forteljingar om den praksissituasjonen rådgjevarane stod i. For det analytiske formålet mitt blei kvalitative ikkje-standardiserte individuelle intervju med ei gruppe rådgjevarar i NAV sett som ein eigna forskingsmetode. Intervju er eit sosialt møte kor eg og den eg intervjuar, saman skapar det empiriske materialet (Holstein & Gubrium, 2004). Intervju om praksis er ein sosial samhandlingssituasjon kor eg og den eg intervjuar, tar i bruk, produserer, nyanserer og forhandlar om bestemte system av meningssamanhengar til å forstå praksissituasjonane med. I tillegg til at intervjumaterialet er eit produkt av ein konkret samhandlingssituasjon, vil det også vere forankra i kulturell kontekst. Det «draws on routine and highly consensual (cultural/normative) resources that carry beyond the immediate local context, connecting local talk with discursive history» (Wetherell, 2003 s. 13). Ved å fokusere primært på det dei intervjuar fortel, er eit slik empirisk materiale eigna til å undersøkje kva diskursive ressursar

rådgjevarane tek i bruk til å gi mening til rusproblem og til rusarbeid, og dei sosiale konsekvensane denne forma for meningsskaping har.

Det vil seie at eg intervjuar *individ*, samtidig som eg analyserer dei individuelle forteljingane som representasjonar for *kollektive* meningssystem. Intervjua gir representasjonar – kulturelle eksemplar – av korleis rusarbeid og rusproblem blir gitt mening. Intervjudata blir såleis sett på som produsert i ein spesifikk lokal sosial samhandlingssituasjon, samstundes som det har i seg diskursive ressursar utover den lokale samhandlingssituasjonen (Wetherell, 2003). Kulturelle praktiser er ikkje utanfor intervjukonteksten, men gjennomsyrrer datamaterialet ved at meningssamanhengane som sirkulerer i samfunnet, også blir tekne i bruk i intervju. Snakket i intervjua blir sett som «*accounting rather than reporting*» (Nikander, 2012 s. 410). Det vil seie at ei diskursteoretisk tilnærming til intervjudata ikkje nyttar data som informasjon om ein innvendig eller utvendig realitet, men ser intervjumaterialet eigna til å gi innsikt i korleis folk tek diskursive ressursar i bruk til å gi mening til erfaringane sine. Data frå kvalitative intervju kan «tell us about the cultural resources people have available for telling their patch of the world» (Wetherell, 2003 s.13).

I tillegg til at eg fann individuelle intervju eigna til å gi eit verdifullt empirisk materiale, er det ein fordel at intervju er relativt rimelege og praktiske å gjennomføre. Ved at eg er ein aktiv samtalepart, har eg som forskar også høve til å påverke samtaletema, til å utforske vidare og dermed sikre at tema som blir diskuterte er relevante for kunnskapsformålet til studien. Ein svakheit ved individuelle intervju er at materialet ikkje blir like rikt på data om korleis meningar blir produserte, forhandla og reforhandla profesjonsutøvarar imellom, som til dømes fokusgruppeintervju kunne vore (Bloor, Frankland, Thomas & Robson, 2001). Det gir heller ikkje observasjonar av arbeidskvardagen eller like god tilgang til korleis meningsskaping blir skapt og forhandla om i konkrete arbeidssituasjonar, som feltarbeid kunne gitt (Hammersley & Atkinson, 2007).

I tillegg til individuelle intervju har eg studert relevante politiske dokument. Etter kvart som eg gjennom analysearbeidet fann interessante mønster i det empiriske materialet las eg politiske dokument med ny interesse. Formålet var å undersøkje om dei same diskursive ressursar kunne gjenkjennast der, eller om det var interessante variasjonar. Dokument som har blitt undersøkt er:

Arbeidsdepartementet (2013). *Tildelingsbrev for 2013*

Arbeidsdepartementet (2012). *Prop. 1S (2012 – 2013)*. Proposisjon til Stortinget (forslag til Stortingsvedtak) for budsjettåret 2013.

Meld.St. 30 (2011–2012). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk alkohol – narkotika – doping*.

NAV (2013). *Mål- og disponeringsbrev 2013 til fylkene*.

Intervjumaterialet er hovudkjelda til studien min, men lesing av politiske dokument har vore eit nyttig supplement for å kontekstualisere intervjumaterialet. Dette var spesielt nyttig i analysen av korleis diskursar om rusproblem knyter seg til diskursar om alder (artikkel I).

I starten av prosjektet hadde eg også ein plan om å gjennomføre feltarbeid og fokusgruppeintervju, men etter ei vurdering av behov, tilgang og tidsbruk, valde eg å la vere. Målet med eit feltarbeid var å få meir kunnskap om konteksten rådgjevarane arbeidde innanfor før eg gjennomførte intervju, medan målet med fokusgruppeintervju var å få data om korleis rådgjevarane reflekterte omkring dei diskursive ressursane som var analysert fram. Både feltarbeid og fokusgruppeintervju ville truleg ha styrka forskingsprosjektet. Vanskar med tilgang i høve feltarbeid og omsynet til tid til gjennomføring av gruppeintervju sett i høve til utbytte, gjorde at eg prioriterte det vekk. Dialogen med praksisfeltet som fokusgruppeintervju kunne gitt, blir i staden ein prosess eg gjer etter at forskingsprosjektet er gjennomført. I tillegg til kunnskapstilboda som dei publiserte artiklane gir, har eg mellom anna presentert og diskutert resultat frå studien med studentar ved relevante bachelor- og masterutdanningar og på samlingar med tilsette på NAV-kontor.

4.2 Fokusering av fenomenfelt – Rusarbeid i NAV

I tillegg til val av forskingsmetode er det ei rekke val som er gjort i høve til kven som skulle intervjuast og korleis intervju skulle gjennomførast. Eg søkte å velje stad, intervjupersonar og intervjuåtar som eg fann vesentlege og tenlege til å gi ny kunnskap om konstitueringa av rusarbeid og rusproblem. Eg valde NAV både fordi det er ein viktig arena for rusarbeid, og fordi det er ein institusjonelt interessant arena å studere rusproblem og rusarbeid på. Som vist tidlegare spelar kommunane ei stor rolle i rusarbeidet, og majoriteten av kommunane har lagt alt eller delar av rusarbeidet til NAV. Mykje av forskinga på rusproblem er gjennomført på stadar der rusarbeidet er tilbode meir homogene brukargrupper enn dei ein finn i NAV, til dømes gir ofte behandlingstilbod til klientar som er i ein viss alder eller har visse typar problem. Mangfaldet av brukarar av NAV gjer NAV-kontoret til ein institusjon prega av

større variasjon i rusproblem, samstundes som rusproblem er ein av fleire andre typar utfordringar dei tilsette skal møte. Å studere meiningsskapande prosessar innanfor ein slik heterogen arena kan få fram andre dimensjonar enn dei som kjem fram i meir homogene felt. NAV er også ein analytisk interessant arena med tanke på at fleire av samtidas kulturelle og institusjonelle trendar, som *arbeidslinja*, *one-stop shops* og *New Public Management*, er aktualiserte i dei lokale NAV-kontora. Ei utforsking av konstitueringa av rusproblem og rusarbeid i NAV er slik eigna når ein ønskjer å studere moderne norsk velferdsarbeid.

4.2.1 Landsbygdpraksisar

I vurderingane av kva kontor eg ønskte å få tilgang til, var kriterium som relevans, variasjon og storleik sentrale. Eg var oppteken av at alle kontora arbeidde med rusproblem og at arbeidet utgjorde ein så stor del av arbeidskvardagen at eg kunne rekne med at dei eg intervjuar, hadde vesentleg arbeidserfaring frå møte med brukarar dei erfarte hadde rusproblem. NAV-kontora er prega av stor variasjon når det gjeld intern organisering, leiing, storleik og liknande. Eg ønskte å rekruttere kontor som representerte slik variasjon. Ikkje for å studere systematiske skilnader mellom tenestene, men for å få eit rikt materiale. Vidare var val av kontor påverka av praktiske tilhøve som avstand til bu- og arbeidsstaden min. Då eg bur og arbeider i distriktet hadde eg enklast og best tilgang til NAV-kontor i små og mellomstore kommunar. Tilgangen til små og mellomstore kontor såg eg som eit godt høve til å supplere anna forskning. Forskinga på rusarbeid har vore dominert av forskning på arbeid i bykommunar, trass i at rusproblem ikkje er eit byfenomen. Sett i forhold til folketal er rusproblem like utbreidde i små, mellomstore og store kommunar (Håland et. al, 2016). Tidlegare forskning viser at kommunestorleiken har innverknad på kor mange tenester kommunen vel å leggje inn i NAV (Ekspertgruppen, 2015) og på utforminga av sosiale tenester (Billbo, Mydland, Syversen, Glemmestad, & Solheim, 2014; Proba, 2013). Det er såleis både interessant og sentralt å i større grad inkludere bygdepraksisar i sosial- og rusfagleg forskning. Å også inkludere bykommunar i utvalet kunne gitt ein endå større variasjon og slik skapt eit rikare datamateriale. Det er mogleg at eit bygdeutval representerer enkelte fenomen annleis enn eit byutval ville gjort, då tilhøve som stigma knytt til rusbruk, kompetanse knytt til rusarbeid, tidsressursar og andre organisasjonsmessige tilhøve kan vere ulikt representerte i by og bygd. Studien min gir med andre ord innsikt i forholdet mellom kultur og profesjonsutøving frå ein bygdekontekst.

For å få tilgang til NAV-kontor tok eg kontakt med NAV Fylke. Eg informerte om prosjektet og bad om å få intervjuer rådgjevarar ved tre NAV-kontor, og understreka at rusarbeid måtte

vere ein vesentleg del av arbeidskvardagen til rådgjevaren. NAV Fylke informerte alle kontora i fylket, og fem kontor melde si interesse. Eg valde tre av desse ut frå ønsket om variasjon i storleik og organisering, og ut frå omsyn til reiseavstand. Kontora eg valde, ligg i kommunar med eit innbyggartal på mellom 4000 og 14000. Det første kontoret eg valde, (A) hadde plassert oppfølginga av brukarar med rusproblem hos nokre få rådgjevarar. Det andre kontoret (B) hadde ein generalistmodell der brukarane var fordelte etter andre tildelingskriterium, til dømes fødselsdato eller tilknytning til arbeid, og der brukarane med rusproblem var fordelte på rådgjevarar som hadde andre oppgåver utover arbeidet med brukarar med rusproblem. Det tredje kontoret eg valde (C), hadde nyleg gått frå same organisering som kontor A til å organisere seg som kontor B. At dei intervjuar rådgjevarane arbeidde på tre ulike kontor, har styrka analysen ved at det gav eit fyldigare materiale for å utforske meiningsskapning frå. *Sats på ungdomen*-diskursens hegemoniske posisjon blei til dømes synleg blant anna gjennom å sjå korleis variantar av ein *sats på ungdomen*-diskurs var i bruk på alle dei tre NAV-kontora.

4.2.2 Rådgjevarar

Eit sentralt mål var å få tilgang til pågåande arbeid med rusproblem og slik få tilgang til konkrete erfaringar, forståingar og handlingar. Eg bad difor om å få intervju NAV-tilsette som var i direkte kontakt med brukarar *dei* opplevde hadde rusproblem. For å skaffe eit eigna materiale til å utforske variasjonar og nyansar i korleis rusarbeid og rusproblem blir gitt mening, ønskte eg eit utval som representerte den eksisterande variasjonen som var ved NAV-kontora. Ei breidde i utvalet ville kunne leggje til rette for ei breidde i tilgang til diskursive ressursar, også variasjonar i tilgangar som eg som forskar ikkje nødvendigvis hadde tenkt på førehand. Eg gjorde derfor ingen forsøk på å definere verken kven eg skulle intervju eller kva rolle dei eg skulle intervju, skulle ha overfor klientane. Det vil seie at eg ikkje definerte rusbruksomfang eller funksjonsnivå til klientane, og eg gav ingen føringar på kva rolle, stilling, kjønn, alder, bakgrunn eller organisatorisk plassering informantane skulle ha. Ei slik avgrensing kunne ha avgrensa tilgangen til empirisk materiale, og ville ikkje nødvendigvis fanga opp kor i NAV-kontoret rusproblem blei møtt og erfart.

Rekrutteringa av informantar føregjekk ved at eg tok kontakt med leiarane ved dei tre NAV-kontora, som igjen vidaresende informasjonsskriv og samtykkeskjema til rådgjevarane, og så fekk eg fekk eg ei tilbakemelding frå dei som var interesserte.

4.3 Utval og arbeidssituasjon

Eg intervjua 23 tilsette i alderen 27–62 år, fleirtalet var i 40-åra. 19 var kvinner og 4 menn, 9 var frå kontor A, 11 var frå kontor B og 3 var frå kontor C. Talet på brukarar dei arbeidde med, varierte frå 10 til 130. 13 av dei intervjua hadde sosialfagleg bakgrunn, 1 hadde samfunns- vitskapleg bakgrunn, 3 hadde helsefagleg bakgrunn, 2 hadde økonomisk-administrativ ut- danning og 2 hadde etats- eller yrkesutdanning. Samanlikna med tidlegare undersøkingar synest utvalet å vere typisk når det gjeld kjønnsfordeling, medan talet på dei som har helse- og sosialfagleg utdanning, var høgre enn gjennomsnittet (Fossetøl et al., 2014).

Utvalet var heterogent langs mange andre aksar òg: Nokre arbeidde deltid og nokre heiltid. Nokre hadde arbeidd ved kontoret sidan før det blei eit NAV-kontor, andre var tilsett i nyare tid. Nokre skildra lang erfaring med å arbeide med rusproblem, andre kort. Nokre hadde arbeidd med rusproblem på andre arbeidsplassar før, andre ikkje. Nokre skildra rusproblem i eigen familie, andre skildra eit familieliv utan problematisk forhold til rusmiddel med meir.

Som nemnt i presentasjonen av NAV i 1.5.3 har dei lokale NAV-kontora eit vidt oppdrag der dei skal tilby ei rekke tenester til ulike brukargrupper med ulike behov. Det er stor variasjon både i korleis dei einskilde kontora er organisert og kva oppgåver den einskilde rådgjevar har. Denne variasjonen viser att i utvalet som er intervjua. Nokre av dei intervjua er statleg tilsette, andre kommunale, nokre arbeider særskilt med oppfølging av sjukmeldte, nokre med økonomisk sosialhjelp, nokre med arbeidsavklaringspengar, nokre med ungdom, nokre var fagansvarlege og nokre arbeider særskilt med brukarar med rusproblem. Det var også ein variasjon i korleis dei intervjua såg på si eiga rolle i høve rusarbeid. Nokre uttalte at dei arbeidde med menneske med ulike behov, der dei ikkje la vekt på om det var behov knytt til rusproblem eller andre behov brukarane hadde. Andre argumenterte for ei spesialisering i høve rus der dei såg rusproblem som eit eige fagområde som trong eiga prioritering og oppfølging. Det var også stor variasjon i utvalet i korleis dei presenterte NAVs rolle i høve det totale hjelpetilbodet til brukarar med rusproblem. Medan nokon såg på NAVs rolle som avgrensa og perifer, og at hjelpa som knyter seg til rusproblem primært blir gitt i spesialisthelsetenesta, såg andre på NAVs rolle i rusarbeidet som sentral.

Det var fleire fellestrekk i det empiriske materialet som gjekk på tvers av dei individuelle skilnadene. Eitt mønster eg såg i utvalet, var ei skildring av ein arbeidskontekst med mykje fokus på å få brukarane i arbeid eller aktivitet, og at dette fokuset i organisasjonen gav føringar på arbeidskvardagen. Korleis rådgjevarane posisjonerte seg overfor aktiveringsfokuset, varierte.

Nokre av dei intervjuja skildra at oppgåvene deira først og fremst var å få folk i arbeid, medan andre argumenterte for ei vidare målforståing og gav uttrykk for å vere i opposisjon mot aktiveringsfokuset. Eit anna mønster i utvalet var at rådgjevarane opplevde å ha stor arbeidsbelastning og for lite tid til å gjere alle oppgåvene dei var sett til å gjere på ein tilfredsstillande måte. Breidda i oppgåver og knappheita i tid gjorde at dei måtte prioritere vekk oppgåver. Fleire nemnde at dette gjekk ut over tida deira til å møte kommunale oppgåver som oppfølging av brukarar med rusproblem.

Eit anna mønster i det empiriske materialet var at arbeidet med brukarar med rusproblem blei skildra som eit krevjande arbeid som var utfordrande å kombinere med dominerande institusjonelle målsetjingar og arbeidsmåtar i NAV. Desse og andre gjennomgåande mønster eg fann i materialet, ligg til grunn for kva analytiske aksar eg har prioritert. I punkt 4.6 gjer eg nærare greie for val av analytiske aksar.

Dei intervjuja rådgjevarane blei bedne om å fortelje om ei sak dei arbeidde med¹². Det blei ikkje gitt føringar for kva typar sak dei skulle fortelje om, anna enn at det skulle handle om arbeid med ein brukar med rusproblem. Eg lét det vere opp til dei å definere kva *rusproblem* er. Bakgrunnen rådgjevarane gav for val av saker varierte. Noko grunngav val av sak med at det var ei pågåande sak der dei nett hadde hatt kontakt med brukaren eller samarbeidspartar, andre med at det var ei sak dei arbeidde mykje med for tida, eller synest at var vanskeleg, artig eller interessant. I eit par tilfelle stod det mellom to saker, og eg blei invitert med til å velje. Den eine gangen stod det mellom ein mann og ei kvinne, og eg sa eg godt kunne få høyre om arbeidet med kvinna då det var mindre klientforteljingar om kvinner, og i det andre situasjonen sa eg at eg godt kunne få høyre om begge sakene. Totalt blei det fortalt om arbeid med 26 klientar, der om lag ein tredjedel av klientane var kvinner. Alder på klientane dei blei fortalt om varierte frå 20 år til vel 60 år, storparten var mellom 20 og 35 år.

4.4 Forteljingsfokuserte intervju

Måla med forskingsintervjuet, kva form det har og kva rolle intervjuar har, har variert mykje gjennom det kvalitative intervjuets historie og blir også i moderne tid gjennomført på mange ulike vis (Gubrium et.al, 2012; Nikander, 2012). Forskingsprosjektet mitt går inn i ein sosialkonstruksjonistisk tradisjon som ser intervjuet som eit sosialt møte der eg og den intervjuja

¹² I nokre intervju begynte vi å snakke om ei sak til, anten fordi det var ledig tid, eller fordi saka blei trekt inn i forteljinga om den første saka.

saman skaper forskingsmaterialet. Ei slik forståing av intervjuet verkar inn på både korleis eg ser på det empiriske innhaldet til intervjuet, og på korleis eg gjennomførte intervjuet. Forskarar som har utdjupa dette perspektivet og inspirert meg i planlegginga av intervjuet, er Holstein og Gubrium (2004), Järvinen og Mik-Meyer (2005) og Hydén (2000, 2014). For å få eit empirisk materiale eigna til å undersøkje forholdet mellom profesjon og kultur ønskte eg å skape ein situasjon der dei intervjuet i så stor utstrekning som mogeleg kunne presentere ulike variantar av korleis deira arbeidserfaring med rusproblem og rusproblem blei gitt mening. For å leggje til rette for ein slik intervjusituasjon fann eg spesielt nytte i Hydéns skildring av det forteljingsfokuserte intervjuet (2000, 2014). Hydén legg vekt på verdien av relasjonen forskaren får til den intervjuet; målet er å skape ein relasjon – og ei intervjuform – som støtter den intervjuet si frie forteljing. Intervjuaren må leggje til rette for at den som blir intervjuet, får uttrykt seg så fullstendig og mangesidig som mogleg. Med utgangspunkt i intervju med kvinner som har erfart mishandling, utvikla Hydén ei intervjuform eigna til å snakke om pågåande hendingar som kan vere krevjande og kjensleladde å snakke om. Sjølv om kvinnene Hydén intervjuet, er i ein annan situasjon enn rådgjevarane eg intervjuet, vurderte eg fleire av aspekta Hydén legg vekt på som relevante for intervjuet og skulle gjennomføre. Å intervjuet på denne måten inviterer til at rådgjevarane får fortelje om hendingar og erfaringar slik dei forstår desse og kan uttrykke dei i møtet med ein intervjuet. Samstundes gir det meg som intervjuet høve til å utforske meningsdanning medan forteljingane blir til. Det vil seie at eg, som aktivt lyttande intervjuet, kan spørje når noko er uklart, og utforske meir der eg finn det tenleg. Slik kan fokuserte, ikkje-standardiserte intervjuet vere svært godt eigna til å gi eit fyldig materiale eigna til å utforske meningsskapning.

Hydéns vektlegging av å skape eit samtalerom eigna til å snakke om sensitive og kjensleladde tema var også relevant. Det å vise fram og snakke om eiga profesjonsutøving kan vere krevjande og sårbart. Det var viktig for meg å skape ei intervjuform som ikkje ville føre til generelle standardfraser, men som opna opp for forteljingar om erfaringar med konkrete klientsaker, om nyanser og ulike fasetter ved arbeidet, også sider som kunne opplevast som mangelfulle eller uprofesjonelle. Eg freista å ha ei intervjuform som gav rom for mangfald, ambivalens og motsetnader.

Hydén (2000) legg vekt på tre aspekt ved intervjuet: det interaktive, det polyfone og det repetitive. Forskingsintervjuets interaktive aspekt fokuserer på korleis interaksjonen mellom forskaren og den som blir intervjuet, kan leggje til rette for den andres frie forteljing. Til dømes bør ikkje intervjuet vare i meir enn ein time, slik at begge kan halde konsentrasjonen oppe, og

interaksjonen må vere slik at den intervjuar kjenner seg støtta og dermed vågar å dele opplevingar og erfaringar. Intervjua mine blei gjennomførte ved dei ulike NAV-kontora, og eg avtalte på førehand at intervjuar skulle vare i ein time. Under intervjuar fokuserte eg først og fremst på å konsentrere meg om å høyre og forstå kva den andre fortalde. I det første intervjuet inviterte eg til to hovudforteljingar: «Kan du fortelje meg korleis du blei NAV-rådgjevar og byrja å arbeide med rus?» og «Kan du anonymisert fortelje meg korleis du gjer og erfarer arbeidet med ein konkret klient med rusproblem?» Ei intervjuform som inviterer til forteljingar om eigne erfaringar og opplevingar, har mange likskapstrekk med klinisk arbeid, og eg opplevde at bakgrunnen min som sosionom og familierapeut kom til nytte. I intervjuet stilte eg mange oppfølgingsspørsmål der eg inviterte til utdjuping, grunngjeving og konkretisering. Eg freista å vere mest mogleg utforskande, også overfor erfaringar som kunne synest sjølvsegde eller alminnelege. Spørsmåla eg stilte, var ofte spørsmål som «Kva var det som skjedde i den situasjonen?», «Kva hadde det seg at det skjedde, trur du?», «Korleis var dette for deg?», «Korleis trur du dette var for den og den?» og «Du seier han ikkje var klar for jobb, korleis merka du det?». Vidare ønskte eg å ta minst mogleg for gitt, og eg søkte å få konkretisert og utforska meiningsinnhaldet i meiningsmetta ytringar og kategoriar som blei brukt. Eg spurde til dømes «Kva vil dei seie å vere *arbeidsfør*?», «Kva meiner du med *motivert*?», «Kva meiner du med *kompetent*?», «Kva meiner du med *å sjå dei*?», «Kven er *dei unge*?», «Kva vil det seie at det går *betre*?», «Kva er det som gjer at det går betre no, trur du?», «Kva ser du som moglegheiter no?» og «Kan du gi eit døme?».

For å utvikle intervjuene mine brukte eg tid etter intervjuar til å undersøkje kva det var slags tema eg hadde utforska, og kva tema og utsegn som blei tekne for gitt. Eg fann det også nyttig å undersøkje og reflekterte over likskap og skilnadar mellom intervju. Eg reflekterte over blant anna kva som gjorde at intervju varierte i lengd. Eg spurde meg: Kvifor var det vanskeleg å halde tida hos enkelte, medan eg i andre intervju hadde god tid? Kva var det som gjorde dei kortaste intervjuar korte? Kva spørsmål var det vi behandla kort? Kva var det som var vanskeleg å snakke rikt om? Kva kunne med fordel bli utforska meir? Kva var det som gjorde dei «enkle» intervjuar «enkle»? Kva for felles forståingar var til stades der? Kva blei ikkje utforska der?

Det polyfone aspektet tek utgangspunkt i at den intervjuar har potensial til å uttrykke seg på ulike måtar. Hydén viser til korleis intervjuaren gjennom ein måte å intervjuar på kan støtte den intervjuar til å snakke fram ulike opplevingar og snakke frå ulike perspektiv. Inspirert av henne søkte eg å invitere til forteljingar med ulike tolkingar, perspektiv og posisjonar. Eg prøvde også å møte den andres opplevingar på ein ikkje-normativ, anerkjennande og empatisk måte. Spesielt

søkte eg å vere var på erfaringar og tankar som blei uttrykt nølande og uklart. Eg søkte å hjelpe opplevingar fram ved å lytte aktivt, det vil seie at eg sa «mm», nikka eller kom med oppmuntrande smil, og ved å gi ei *hjelperøyst* (Hydén, 2000), der eg gav tentative tolkingar og anerkjennande stadfestingar, som «Det høyrerest vanskeleg ut», «Det er ei viktig erfaring» eller liknande. Mange gonger syntest eg eg klarte dette, og eg fekk også ein del tilbakemeldingar som at det var «kjekt», «nyttig», «balsam for sjela» og «kjærkome avbrekk». Det hende òg at eg opplevde ikkje å lukkast; eg opplevde at eg blei erfart som evaluerande, slik at den intervjuia fekk behov for å forsvare eller forklare seg, eller at spørsmåla var uvande og ikkje førte til forteljingar eller skildringar.

Hydén's omtale av forskingsintervjuets repetitive aspekt poengterer verdiane av å gjennomføre fleire intervju med same person. Fleire intervju gir tilgang til eit rikare materiale ved at ulike tidspunkt gir ulike rom til kva som er mogleg å snakke om. Eg inviterte til to intervju med alle eg intervjuia – det andre intervjuet om lag eit halvt år etter det første. På grunn av permisjonar og skifte av jobb eller arbeidsoppgåver, var det ikkje mogleg å gjennomføre det andre intervjuet med alle. Intervjuia med dei eg intervjuia éin gong, utgjer likevel ein fullverdig del av det empiriske materialet. 18 av dei 23 blei intervjuia to gonger. I det andre intervjuet utforska eg tema og posisjonar som var lite utforska i det første intervjuet. I tillegg inviterte eg til å gi ei tredje hovudforteljing: «Kan du fortelje meg kva som har skjedd i klientsaka sidan sist?»

Eg intervjuia to gonger for å få eit fyldigare empiriske materialet, ikkje primært for å nytte temporalitet som analytisk akse. Å ha to intervju gav større variasjon og rikdom i materialet. Rammene for samhandlinga mellom meg og den intervjuia var mellom anna ulik i dei to intervjusituasjonane. Vi kjende kvarandre betre og var tryggare på kvarandre i intervju nummer to. I tillegg var tidspunkta ulike. Hydén (2000) poengterer at tidspunktet for når vi snakkar om ein situasjon eller eit fenomen påverkar korleis vi snakkar om det. Dette erfarte også eg. Fleire av informantane trekte inn ferske episodar for å konkretisere og underbyggje opplevingane sine, som når dei sa «som ein kollega sa i går», «eg var til dømes på eit møte sist veke» eller liknande. Dei ferske erfaringane var ofte fylte med meir detaljerte skildringar enn eldre erfaringar. Når eg intervjuia to gonger, fekk eg tilgang til fleire ferske erfaringar. Å spørje etter arbeidet med ei klientsak seks månader etter gav også tilgang til nye erfaringar og refleksjonar omkring arbeidet med den konkrete klientsaka. Ved fleire høve var det tydeleg at klienten rådgjevaren valde å snakke om i den første samtalen, ikkje ville blitt vald dersom klientsaka skulle veljast ut i den andre intervjusituasjonen. Medan saka blei presentert som aktiv – med skildringar av nylege hendingar – i den første intervjusituasjonen, kunne saka i den andre intervjusituasjonen bli

presentert som ei med lite aktivitet i. Gjennom å intervjuje på ulike tidspunkt fekk eg tilgang til slike endringar og ulike posisjonar og perspektiv i dei ulike forteljingane. Å intervjuje over eit tidsrom på eit halvt år gav slik eit empirisk materiale som viser korleis forteljingar utviklar seg og korleis meiningsdanningar og praksis heng saman.

Både eg og forskingsprosjektet var også i ein ny posisjon under det andre intervjuet; då hadde eg arbeidd med det første intervjuet, og eg var meir medviten om kva eg hadde greidd – og ikkje greidd – å utforske. Eg hadde også arbeidd meir med analysane av materialet, og hadde fleire idear om interessante mønster. Å ha eit intervju til gav meg høve til å utforske nokre av desse mønsterane vidare. *Alder* som meiningskategori er døme på tema som eg var meir merksam på og utforskande overfor i den andre intervjurunden.

4.5 Transkripsjon

Alle intervjuane blei tekne opp på band og seinare transkribert. Eg skreiv sjølv ut to intervju og hadde sekretærhjelp til resten. Eg utarbeidde retningslinjer for korleis intervjuane skulle transkriberast. Transkripsjonen gav om lag 600 sider intervjuutskrift.

Det er ulike måtar å transkribere intervju på. Eitt ytterpunkt er naturalisert transkripsjon (til dømes Jefferson, 2004), der mest mogleg detaljer omkring ytringane er tekne med, som opplysningar om lydar, tonefall, tempo og lengd på pausar. Det andre ytterpunktet er denaturaliserte transkripsjonar, der fokuset er på informasjonssinnhaldet i det som er sagt, medan detaljer om korleis ytringa blei uttrykt, er utelatne (Oliver, Serovich, & Mason, 2005). Mellom desse to posisjonane finst det ulike variantar. Korleis ein vel å transkribere, har innverknad på kva det empiriske materialet er eigna til å seie noko om. Korleis ein vel å transkribere, bør difor henge saman med kva som er målet med forskingsprosjektet. Eg og medhjelparen min transkriberte på ein måte som fell inn mellom dei to ytterpunktane. Vi skreiv ned ordrett det som blei sagt, tok med avbrytingar og lange pausar, men noterte ikkje tankelydar, tid på pausar, tonefall, temposkifte og liknande. Denne måten å transkribere på vurderte eg som tilstrekkeleg detaljert for mitt analytiske formål.

4.6 Analyseprosess

I analysearbeidet har eg ikkje følgt noko standardisert analyseoppskrift. Inspirert av spesielt Haavind (2000) og Ulvik (2007) har eg søkt etter den analytiske framgangsmåten som var best eigna til å få fram potensialet det empiriske materialet har til å utvikle kunnskapsfeltet om

korleis betydingar av rusproblem og rusarbeid er kulturelt forankra. Sjølv om arbeidet med analysen har vore gjennomført i fleire delvis overlappende rundar, kan analysen skildrast som to hovudrundar med kvar sitt mål og særpreg. I den første runden var målet å finne ut kva for analysetema og analytiske omgrep eg skulle prioritere. Inspirert av forskarar som Haavind (2000), Søndergaard (1996), Staunæs (2004) og Ulvik (2007) søkte eg å vere dristig og kreativ i denne fasen. Eg arbeidde med materiale både på langs (av den einskildes forteljing) og på tvers (av personar og situasjonar). Materialet blei undersøkt for gjentakande mønster i tema, omgrep, dilemma og liknande, men også etter brot. I denne første usystematiske runden søkte eg også å inkludere intuitive og kjenslemessige opplevingar. Til dømes kunne eg ofte, på veg heim etter intervju, kjenne på ei kjensle av tungsinn over eit krevjande rusarbeid som sleit på hjelparane. Eg skreiv ned refleksjonar knytte til slike opplevingar, og tok dei med inn i analysearbeidet. Kva eg stoppa opp ved i det empiriske materialet, var eit resultat av både kjensler og opplevingar av mønster og spanande unntak og brot. I den første runden prøvde eg dessutan ut ulike analytiske spørsmål og analytiske omgrep på delar av materialet, og med utgangspunkt i desse omgrepa og spørsmåla skreiv eg små analysesnuttar – tekstar som kunne bidra til at eg såg kva materialet var mest eigna til å seie noko om, og kva analytiske omgrep som var mest eigna som hjelpemiddel. Somme analysesnuttar tok for seg overordna konstruksjonar, andre undersøkte detaljer. Somme snuttar tok for seg fellestrekk, andre særtrekk.

Dei analytiske omgrepa eg prøvde ut, var inspirert av empiriske og teoretiske arbeider på ulike fenomenfelt. Sjølv om omgrepa blei henta frå svært ulike arbeid, bygde dei på felles meta-teoretiske premissar, og dei hadde ein felles kunnskapsambisjon om å utforske meining. Analysesnuttane eg arbeidde fram, blei sett opp mot relevant forskning og diskutert med kollegaer og rettleiarar. Ved hjelp av desse utprøvinga fekk eg erfart kva dei ulike analytiske omgrepa kunne hjelpe meg til å sjå, og kva omgrep som syntest best eigna til å få fram kvalitetane i materialet. Omgrepa som blei prioriterte for vidare bruk – *diskurs/fortolkings-reperoar, posisjonering, sosiale kategoriar og mønsterforteljingar* – blei presenterte i førre kapittel. Tema, analytiske spørsmål og analytiske omgrep som blei valde ut etter analyserunde éin, dannar den analytiske framgangsmåten eg brukte til ein meir systematisk gjennomgang av heile det empiriske materialet i runde to. At analysen er arbeidd fram på denne måten, gjer at analysen har ein fortolkande og generativ karakter (Haavind, 2000).

4.6.1 Prioritering av analytiske tema

Dei analytiske temaa som til slutt blei sentrale for det vidare analysearbeidet, var: Korleis forståingar av rusproblem knyter seg til forståingar av alder, korleis nemninga *endring* blir fylt med meiningsinnhald, og korleis generaliserte forteljingar om klientar med rusproblem blei nytta til å gi mening til klientarbeid. Dette var tema som eg erfarte at materialet var eigna til å utforske. Ingen av temaa var avgjorde på førehand; dei blei synlege og relevante gjennom arbeidet med analysen. Det var som om den kollektive stemma om desse emna gjekk att og blei synleg gjennom dei individuelle intervjua. Samstundes var det interessante variasjonar i korleis emna blei konstituerte. Tema og rekkefølge på artikkane blei med andre ord avklara undervegs. Forståingar av alder var det første temaet som blei gitt merksemd (artikkel I). Arbeidet med analysen til første artikkel førte til at diskursar om endring blei meir tydeleg (artikkel II), noko som igjen gjorde relevansen av generaliserte forteljingar om personar med rusproblem meir synleg (artikkel III).

I utforskinga av kva diskursive ressursar rådgjevarane hadde tilgang på når dei i intervju gav mening til rusproblem og til rusarbeid, var det mange tema og analytiske aksar eg kunne analysert fram. Det empiriske materialet mitt er såleis langt frå gjennomanalysert. Alle perspektivet ein vel å ta i bruk vil gjere synleg nokre aspekt, og skyggeleggje andre. Mange moglege tema i datamaterialet, og mange av sidene ved konteksten intervjuutsegna blir gitt i, blir ikkje fokusert på i analysen min. Til dømes har eg som premiss at eg som forskar skaper det empiriske materialet saman med dei eg intervjuar. Eg har likevel ikkje gjort interaksjonen mellom meg og den intervjuar til eit analytisk tema. Eg gjer heller ikkje variasjonar i utdanningsbakgrunn, fagleg orientering, i arbeidssituasjon eller korleis kontora blir organisert til figur i analysen. Når eg til dømes kallar dei intervjuar *rådgjevarar* utan å nemne variasjonar i utdanning eller arbeidsoppgåver, dekkjer eg til betydningar utdanning og stilling kan ha. Dette er eit resultat av dei analytiske prioriteringar eg har gjort mellom tema, utan at det betyr at dei nedprioriterte temaa ikkje har relevans. Perspektiva forskaren vel, kan vere meir eller mindre brukbare til å gjere interessante analysar og gi nye innsikter (Haavind, 2000). Dei analytiske aksane som blir presenterte, er mine valde perspektiv inn i det empiriske materialet for at eg skal kunne utforske interessante sider ved meiningsdanningar knytt til rusproblem og rusarbeid. Basert på arbeidet med empirien har eg valt dei analytiske temaa som eg fann mest brukbare for å få fram potensialet det empiriske materialet har til å utvikle kunnskapsfeltet. Eg har teke ein posisjon kor eg er oppteken av rådgjevarane som representantar for eit diskursivt felt. Det gjer at det ikkje er individa som er analyseining, men bruken av diskursive ressursar. Dette valet

har gjort at eg har retta merksemda mot diskursive ressursar og subjektposisjonar, og ikkje mot å kategorisere personane eller eigenskapar ved dei. Vidare har eg fokusert på rådgjevarane sine meiningsdanningar. Det vil seie at eg har søkt etter kva kategoriar og diskursar rådgjevarane gjer relevante når dei snakkar om klientarbeidet, og kva samband dei sjølve trekker mellom det dei erfarer og kontekstuelle forhold. Når eg til dømes fokuserer på diskursar knytte til alder i artikkel I, endring i artikkel II og generaliserte forteljingar om personar med rusproblem i artikkel III, er det fordi desse diskursive ressursane synte seg tydelege og relevante i rådgjevarane si meiningsdanning. I val av analytiske tema har eg også prioritert å fokusere på meiningsdanningar som syntest sjølvsgde. Ved å utarbeide analysar som utforskar og overskrid innforståtte forståingar, har eg søkt å utvikle kunnskapsfeltet ved å setje lite diskuterte meiningssamanhengar under forhandling.

Samstundes er eg merksam på at det er fleire diskursive ressursar i bruk i materialet enn eg har hatt høve til å analysere fram. Eg kunne til dømes analysert kjønnsdiskursar, fagdiskursar, emosjonsdiskursar og korleis ulike arbeidssituasjonar aktiverer ulike diskursive ressursar. Eg kunne vidare inkludert fleire sosiale kategoriar i analysen enn eg har gjort, jf. punkt 3.5. Eg har ikkje hatt som analytisk ambisjon å fange alle relevante analysetema, men å lage éi vinkling – ein *optikk* (Søndergaard, 1996) – eigna til å utvikle kunnskapen vi har om rusfeltet som diskursivt felt.

Tilnærminga mi til val av analysetema har styrker og ulemper med seg. Ved at eg fokuserer på kva det konkrete empiriske materialet har rike skildringar av, legg eg til rette for at potensialet ved det empiriske materialet blir nytta, og at tema som er lite fokuserte på i kunnskapsfeltet, kan bli utforska. På den andre sida byggjer eg analysen mindre på kunnskap som er utvikla på feltet. Dersom eg til dømes hadde bygd vidare på forskning som viser korleis organisasjonelle tilhøve eller utdanning har betydning for meiningsskaping, kunne eg i større grad late arbeidet med denne empirien supplere og utvikle desse kunnskapstemaet vidare. Å fokusere på diskursive ressursar personane sjølv aktiverer, gjer også at meiningssamanhengar som er innforståtte og usagde, ikkje blir tematiserte.

4.7 Forskaren som medprodusent

Som nemnt ser eg intervjuet som eit sosialt møte der eg og den intervjuja saman skaper forskingsmaterialet. Intervjuet og intervjumaterialet vil såleis vere forma av intervjuaren og den intervjuja i fellesskap (Järvinen, 2005). At eg som forskar påverkar, er uunngåeleg, og dette er heller ikkje sett som eit problem, men det er noko eg som forskar skal ha eit reflektert forhold

til (Holstein & Gubrium, 2004; Järvinen & Mik-Meyer, 2005). Eg vil i dette avsnittet peike på nokre av måtane eg som forskar har vore medprodusent av det empiriske materialet på. Avsnittet er meint som ein illustrasjon og ei påminning, og er ikkje ein gjennomanalysert presentasjon av korleis eg som forskar og intervjuar er medskapar av intervjumaterialet og forskingsresultata. Til dømes tek eg som forskar diskursive ressursar i bruk når eg planlegg og gjennomfører intervju. For å få tilgang til relevant empirisk materiale om meiningsdanningar knytte til rusarbeid og rusproblem må eg nytte språket, det finst ingen stad å samsnakkast som er utanfor etablerte diskursar. Eg valde å omtale klientarbeidet eg ønskte å snakke om som *arbeid med klientar med rusproblem*. Sjølv om denne termen er fylt med diskursiv meining, opplevde eg det meir opent for meiningsinnhald enn til dømes rusavhengige eller rusmisbrukarar.

Når eg inviterte den einskilde rådgjevar til å fortelje om deira erfaringar med konkrete saker, tok eg i bruk vestlege diskursive ressursar om *individet* og om *saker* som funksjonelle og gyldige einingar (Ulvik og Rønnestad, 2013). Måten eg som intervjuar bruker diskursive ressursar på, er slik med på å produsere dei diskursive ressursane studien identifiserer. Valet mitt om å intervjuje enkeltpersonar om deira arbeid med klientsaker former også eit materiale som løfter fram individets rolle i ein arbeidssituasjon, og gir mindre merksemd til mellom anna kollegial samhandling.

Når eg ber rådgjevarane fortelje om arbeidet sitt med ei sak, skaper eg ein situasjon der den intervjuja blir beden om å fortelje om noko interessant frå klientarbeid sitt. Utforsking av narrativ har vist at plottet i forteljingar, det som bind ei forteljing saman og som skaper spaning og gjer ei historie interessant å fortelje, ofte vil vere organisert rundt ei form for problem eller utfordring (Järvinen, 2005). Som Kenyon og Randall peiker på (sitert i Järvinen, 2005 s. 36): «ingen problemer – ingen historie; ingen forhindringer – ingen spænding; ingen pine – intet eventyr». Mine invitasjonar til å fortelje om klientarbeidet kan ha danna ein situasjon som stimulerer til at det er historier om vanskar i klientarbeidet som blir fortalde – og dermed til ei samsskaping av eit materiale rikt på bruk av visse diskursive ressursar, som til dømes mønsterforteljingar om klientar med rusproblem (artikkel III).

Ein annan måte å forstå korleis det empiriske materialet er forma av interaksjonen mellom meg og rådgjevarane på, er ved å sjå utsegna i intervjuja som måtar deltakarane søker å presentere seg sjølv på tenlege måtar på (Järvinen, 2005; Lee, 1993). Som nemnt var spørsmåla eg stilte, ofte utforskande kva/kvifor/korleis-spørsmål. De Fina (2009) peikar på korleis slike spørsmål kan setje den intervjuja i ein situasjon kor den opplever behov for å legitimere, forklare eller

rettferdiggjere handlingane og avgjerdene sine. Spørsmåla mine kan slik invitere den intervjuar til å gi *legitimerande forklaringar (accounts)* – eit omgrep nytta på narrativ som er konstruerte for å legitimere, forklare eller rettferdiggjere handlingar. Korleis den eg intervjuar, oppfattar korleis- og kvifor-spørsmåla mine, vil såleis verke inn på korleis dei legitimerande forklaringane deira blir utforma. Sjølv om eg oppfatta at stemninga i intervju mine generelt var avslappa, hende det at visse tema verka sensitive (Lee, 1993). Eit slikt tema knytte seg til det som blir omtala som manglande endring hos klienten. Ein del gonger syntest snakket omkring endring eller manglande endring å skape ein situasjon kor personen opplevde seg stilt til veggs. Situasjonar der personen eg intervjuar fekk behov for å gi ei legitimerande forklaring, kan ha aktualisert visse forteljingar, som forteljingar om kor vanskeleg det er å hjelpe brukarar med rusproblem.

Historiene som er delte og skapte i forskingsintervju, reflekterer den sosiale, kulturelle og institusjonelle konteksten vi deltakarane møtest i. Dette skjer blant anna gjennom kva sosiale kategoriar som blei aktualiserte (Holstein & Gubrium, 2004). I intervju posisjonerte eg som intervjuar og den intervjuar kvarandre som tilhøyrande i spesifikke sosiale kategoriar, som til dømes mann–kvinne, ung–gamal, erfaren–uerfaren, NAV-tilsett–ikkje NAV-tilsett, sosionom–ikkje sosionom og så vidare. Kva kategori vi plasserte oss sjølve og den andre i, er metodologisk interessant, då kategoriplasseringa påverka interaksjonen og forteljingane som blir skapte i intervjuet (Davies & Harré, 1990; Järvinen & Mik-Meyer, 2005). Sidan posisjonering verka inn på kva forteljingar som blei fortalde, og korleis dei blei fortalde, er det interessant å reflektere over kva posisjonar som blei aktualiserte i intervju. Det er umogleg å gi ein uttømmende presentasjon av dei ulike posisjonane som kom til syne, men eg vil gi nokre døme: I fleire intervju såg det at informantane kjende til at eg var sosionom, ut til å verke inn på kva som blei fortalt, og korleis det blei fortalt. Av og til synest fortolkingskonteksten å vere at intervjuar og den intervjuar høyrde til felles kategori; «*vi sosionomar*». I desse situasjonane blei bakgrunnen vår som sosionom gjerne omtala ved at det blei snakka om kor vi hadde teke utdanninga, eller eg fekk spørsmål om kva fag eg underviste i ved Høgskulen. I slike intervju var fleire ytringar retta mot eit forventet felles tankesystem, som at det blei uttalt at kollegaer ikkje hadde inne «vår» måte å tenke på, eller at vedkomande ikkje har «vår bakgrunn».

I andre intervju der eg var posisjonert som sosionom, posisjonerte den andre seg som ikkje-sosionom. Skilnad i utdanning synest å føre til forventingar om ulik meiningsramme og at den intervjuar difor måtte forklare og legitimere val og forståingar. Eitt døme er frå eit intervju der

Trude, som har økonomiutdanning, fortel om arbeidet med ein klient. Denne klienten hadde brukt eit økonomisk tilskot på andre ting enn tenkt:

Og så heldt han ikkje avtalen og kjøpte ein bil. Og det kan godt hende at det var fornuftig utifrå hans ståstad den gongen, for å ha meir kontakt med ungene. Men utifrå ein økonomisk ståstad var det ikkje så veldig fornuftig. Og som sosionom kan du sikkert seie at det var veldig fornuftig. Eg òg kan seie at OK, det kunne vore fornuftig, men då måtte du ha teke det opp med oss på førehand, og så kunne vi vurdert det.

Snakket til den intervjuua er her prega av førestillingane om meg som sosionom. Forklaringar blei produserte som eit rettferdiggjjerande svar på oppfatningar ho tenkte at eg gjerne hadde.

Eit anna døme er hente frå eit sitat presentert i artikkel III, der Nina fortel korleis ho har gått til leiinga for å få slutt på det ho opplever som diskriminerande og stigmatiserande haldningar: «Så får dei sikkert synast at eg er ei dritkjerring. Men det er vel prisen eg må betale, det gjer meg ingenting. Så skaper det litt bevegelse». Forteljinga hennar heng ikkje berre saman med erfaringa ho har med andre tilsette, men er også påverka av intervjusituasjonen og interaksjonen vår. Eg opplevde at det blei etablert eit *vi* i løpet av intervjuet, som blant anna handla om det å ha samfunnsvitskapleg bakgrunn og ha arbeid med rusproblem utanfor NAV. Denne opplevde alliansen gjorde at ho kunne snakke om seg sjølv som «dritkjerring» og samstundes vere trygg på at eg ikkje såg på henne som det.

Også arbeidet med analysen er uunngåeleg forma av meg som forskar. Analysane og presentasjonen av dei er blant anna påverka av kva for andre analysar eg har lese, kurs og konferansar eg har delteke på og dialogen med lesarar av analysesnuttar og artikkelutkast. Slik har intersubjektive møter påverka studien kontinuerleg.

Avhandlingsarbeidet er også påverka av mine eigne forforståingar og erfaringar. Sjølv om eg søkjer å leggje faglege teoriar og forståingar til sides, har eg, i likskap med alle forskarar, verken eit blankt eller nøytralt blick på rusarbeid og rusproblem. Eg har sjølv erfaring med rusarbeid etter å ha jobba med ungdom med rusproblem i fleire år. Eg er såleis på linje med rådgjevarane ein kulturell aktør i rusfeltet. Eg er del av det same diskursive feltet, er informert av mange av dei same diskursive ressursane og har kjent på utfordringar og dilemma som rådgjevarane møter. Samstundes har eg aldri arbeid i NAV, og har såleis også eit utanfrå-perspektiv i denne institusjonelle konteksten. Forforståingane mine er både ein ressurs og ei utfordring for

analysen. At eg deler sjølvsagde oppfatningar med informantane, gjer at eg lettare forstår. At eg deler det innforståtte og sjølvsagde, gjer også at eg kan bruke eigen normativitet som analytisk reiskap. Ved å studere kva oppfatningar eg deler, og kva eg blir overraska eller provosert av, kan eg utforske kva rådande diskursar eg sjølv er ein del av. Samstundes kan dei delte oppfatningane hindre meg i å sjå felles blinde flekker. Å ha ein ambisjon om å utforske sjølvsagde oppfatningar er såleis også å jobbe med og mot eigne oppfatningar. Gjennom mange timars møte med det empiriske materialet har eg reflektert over og søkt å destabilisere forståingar i materialet. I dette arbeidet har eg funne det hjelpsamme både å prøve ut ulike analytiske omgrep og å lese liknande analysar på andre fenomenfelt. Eg har også søkt å bruke eigen normativitet aktivt ved å reflektere over spørsmål som «Kva reagerer eg på her?», «Kvifor reagerer eg?», «Kva oppfatningar byggjer eg på då?», «Kvifor er eg einig i dette?», «Kva for idear deler vi?» og så vidare.

Samstundes inneheld materialet kategoriar og diskursar som framleis er blinde flekkar for meg, og difor uanalyserte. Erfaringane eg har med rusproblem og rusarbeid, vil også kunne påverke kva eg legg spesielt godt merke til i det empiriske materialet, og kva eg finn analytisk interessant. Eg har stort engasjement for rusarbeid, har tru på at ein kan hjelpe, og har mange gonger erfart at det nyttar. I analysen rettar eg merksemd mot forteljingar om fortviling og manglande tru på endring. Sjølv om desse emna blir gitt merksemd som følge av arbeidet med det konkrete empiriske materiale, kan erfaringane mine og forforståinga mi ha ført til at eg har vore særleg sensitivisert for forteljingar om resignasjon og manglande tru, og dermed medverka til at manglande endringsoptimisme fekk eit sentralt fokus i analysen.

Andre måtar eg er posisjonert på, verker også inn på korleis eg har forstått materialet, som at eg er etnisk norsk kvinne i 40-åra, er mor, har fast arbeid og at eg nyt alkohol, men ikkje andre rusmiddel. Ein analyse av diskursive ressursar gjennomført av ein person med ein annan kulturell bakgrunn, arbeidserfaring, rusbrukserfaring og så vidare, kunne ført datamaterialet og analysen i andre retningar. Eit sosialkonstruksjonistisk kunnskapsprosjekt legg til grunn at det ikkje finst nokon nøytral stad eg kan studere meiningsskapning utifrå. Eg gjer det same som informantane mine; eg er situert i ein kunnskapssituasjon som rammar inn tolkingsforslaga eg kjem med. Slik blir kunnskapsprosjektet mitt, som alle andre forskingsprosjekt, eit «barn av sin tid», utan at det hindrar forskinga mi i å vere vitenskapleg, relevant og nyttig.

4.8 Presentasjon av analyseresultat og empirisk materiale

Dei endelege tekstane som er presenterte i kapp og i artiklane er bearbeidde i mange rundar. Artikkelutkast er presenterte for ulike grupper, nokre med interesse for rusfaglege problemstillingar, nokre med felles teoretisk interesse og nokre som har heilt andre substansielle og teoretiske interesser. I tillegg har tekstane blitt endra og vidareutvikla gjennom møte med korrekturlesarar, tidsskriftsredaktørar og fagfellar.

Eg har brukt intervjusitat omfattande i alle artiklane. Det har vore fleire utfordringar knytt til korleis intervjusitata skulle presenterast. Éi utfordring var knytt til kor lange sitat eg skulle presentere. Eg ønskte å på den eine sida vise fram intervjuteksten mest mogleg ordrett og samanhengande, og også ha med intervjuaren si stemme, for slik å få fram informasjon om vår interaksjon. På den andre sida førte ei slik rik og detaljert skildring til at sitata tok stor plass, og dermed gav mindre plass til analysen. Eg erfarte også at rike og lange sitat skapte «støy», ved at eg presenterte informasjon som ikkje var ein del av dei analytiske poenga og ikkje blei skikkeleg kommentert eller analysert. Resultatet blei eit praktisk kompromiss mellom idealet om å gjengje det originale snakket så autentisk som mogleg, og omsynet til formidlingskvalitet og plassomsyn. Intervjuutdraga er også stundom noko redigert, det vil seie at eg har gjengitt sitat, men teke vekk delar som ikkje er relevante for det analytiske poenget. Når noko er utelate, blir det markert med tre prikkar i klamme ([...]). Vidare har eg, av omsyn til personvern, fjerna namn på personar, namn på stilling, stader og institusjonar. Informantane har fått fiktive namn, og alle er omtalte som rådgjevarar. Når ein person er sitert fleire gonger, har eg stundom av omsyn til personvern gitt personen ulike pseudonym. Nokre gonger har eg, for å sikre anonymitet, endra detaljer i klientforteljinga – i slike tilfelle har eg vurdert endringane til ikkje å ha innverknad på meiningsinnhaldet i teksten.

I kvalitative studiar er det fleire utfordringar hefta ved å omsetje sitat til andre språk. Ei omsetjing til eit anna språk fører til reduksjon i autentisitet, og står i fare for å føre til misforståingar og endring av meiningsinnhald (Nikander, 2008b). For å unngå misforståingar og endringar har eg fått hjelp av profesjonelle omsetjarar til å omsetje sitata, i tillegg til at eg har hatt eit særskilt fokus på slang og lokale uttrykk som er vanskelege å omsetje. Eg søkte å finne den mest treffande omsetjinga både ved å diskutere omsetjingsforslag med omsetjaren, og ved å diskutere omsetjingsforslag med andre, for slik å få kjennskap til variasjonar i korleis ord blei forstått.

Sjølv om eg har fått god hjelp til språkvask og omsetjing, opplevde eg det å presentere analysane på engelsk som utfordrande og avgrensande. Det å skrive på eit framandspråk avgrensar høvet til å både uttrykke eigne tankar og forståingar og formidle informantane sine skildringar. Å skrive til ei internasjonalt lesargruppe har også innverka på kva eg har lagt vekt på i artiklane. På den eine sida har det å skrive til lesarar i utlandet ført til at analysane er blitt meir forankra i ein internasjonal kontekst, men på den andre sida har det redusert høvet til å utdjupe og diskutere den norske konteksten.

Det har også vore utfordrande å finne eigna måtar å snakke om *rusproblem* og *rusarbeid* på. *Rusproblem* og *rusarbeid* blir konstituerte gjennom språket, og dei språklege uttrykka som blir brukte er full av diskursiv mening. Inspirert av Søndergaard (2000), som argumenterer for ei medviten bruk av framandgjerande språk, har eg leita etter måtar å snakke om *rusarbeid* og *rusproblem* på som kommuniserer utan å vere så fylte av sjølv sagt diskursiv mening. Eg opplevde at forsøka mine på nyord blei for framandarta og kommuniserte dårleg. Eg valde difor til slutt å nytte *rusarbeid* og *rusproblem* definert slik eg presenterte omgrepa innleiingsvis. Eg finn at desse omgrepa kommuniserer bra, samstundes som dei er meir opne enn til dømes *avhengigheit* og *behandling*. I tillegg bruker eg gjerne kursiv, for å minne om at det er sosiale konstruksjonar – og ikkje essens – eg snakkar om.

4.9 Vurdering av kvalitet i studien

Kva kvalitetskrav som er mest relevante og eigna til å vurdere eit prosjekt med, avheng av kva type kunnskapsprosjekt det er snakk om, og kva som er målsetjingane med prosjektet. Ikkje minst avheng kvalitetsdiskusjonen av vitskapsteoretisk posisjon. *Validitet* og *reliabilitet* er kjende og veletablerte kriterium for å diskutere kvalitet, men desse kriteria knyter seg til ein positivistisk tradisjon, og er derfor lite eigna til å drøfta kvaliteten i studiar som har brukt meir kvalitative og fortolkande tilnærmingar (Haavind, 2000; Taylor, 2001; Thagaard, 2003). Mange alternative kriterium for kvalitet er foreslått innanfor kvalitative forskingstradisjonar, men så langt har ingen fått vidstrekt aksept (Taylor, 2001). Eg vel å ta utgangspunkt i kriteria Andenæs (2000) presenterer i den vidare diskusjonen av kvalitet. Ho skildrar tre kriterium eigna og relevante til å diskutere kvalitet knytt til forskingsprosjekt som har ei fortolkande tilnærming. Kriteria Andenæs presenterer er *grad av relevans*, *truverd* og *potensial for generalisering*.

4.9.1 Forskingsprosjektets relevans

Eit sentralt spørsmål knytt til forskingsprosjektets relevans er om resultatene er relevante og gyldige med tanke på problemstillinga som låg til grunn for arbeidet. Gir studien svar på kva diskursive ressursar rådgjevarane tek i bruk når dei i intervju gir mening til rusproblem og til rusarbeid? Gir analysane innsikt i kva klientposisjonar, hjelparposisjonar og former for rusarbeid som blir produserte gjennom dei diskursive ressursane som blir analyserte fram? Har studien analysert *rusarbeid* og *rusproblem* på måtar som overskrid naturaliserte og innforståtte forståingar? Eg meiner det. Alle dei tre artiklane presenterer bruken av diskursive ressursar og viser korleis bruken av desse diskursive ressursane produserer bestemte meningsinnhald og gjer tilgjengeleg visse klientposisjonar og hjelparposisjonar. Fokuset på innforståtte og naturaliserte forståingar har vore gjennomgåande i analysen, og naturaliserte forståingar blir utforska og gjort eksplisitte i alle artiklane.

Eit anna sentralt spørsmål er om forskingsprosjektet er gjennomført på måtar som er relevante for formålet til den aktuelle undersøkinga. Eg har i dette kapitlet – og det førre – gjort grundig greie for korleis prosjektet er gjennomført og kva som karakteriserer det empiriske datamaterialet. Eg har vidare vist korleis metodiske val heng saman med dei vitenskapsteoretiske premissane for studien og formålet med prosjektet. Eg tek ikkje opp att alle samanhengane og vegvala her, men vil kommentere tre metodologiske vegval som generelt er omdiskuterte og til dels kritiserte i metodelitteraturen: intervjumateriale som utgangspunkt for diskursteoretiske analysar, talet på informantar og kontekstualisering av datamaterialet.

Enkelte forskarar, spesielt forskarar innanfor ei konversasjonsanalytisk og etnometodologisk tilnærming, meiner at intervju som empirisk grunnlag for analysar av diskursive ressursar byr på mange utfordringar, og at datamateriale som forskaren ikkje har produsert, er å føretrekke, som til dømes bandopptak av samtalar mellom klient og rådgjevar (Griffin, 2007; Potter & Hepburn, 2005; Speer, 2008). Svakheiter som blir trekte fram ved intervju er mellom anna at det blir ein uunngåelege asymmetri mellom intervjuar og den intervjuja, at datamaterialet er gjennomsyra av intervjuarens kategoriar og forskingsagenda, og at vesentlege delar av samhandlinga i intervjuja ikkje blir presenterte for lesar (Potter & Hepburn, 2012). Andre diskursteoretikarar er meir positive til intervjumaterialet (til dømes Taylor, 2013; Van den Berg, Wetherell, & Houtkoop-Steenstra, 2003 og Nikander, 2012). Dei argumenterer for at analysar av diskursar basert på intervjumateriale kan gi viktige og interessante innblikk i forholdet mellom individ/samfunn. Eg deler denne oppfatninga. Analysar frå empiri frå naturleg oppståtte

situasjonar har gitt interessante diskursanalysar om sosial arbeid (blant anna Hall, 2003; Hall et al., 2013; Hjörne, Juhila, & van Nijnatten, 2010; Jørgensen, 2016). Data frå naturleg oppståtte samhandlingssituasjonar er like fullt ikkje dei einaste kjeldene som kan gi viktige og interessante diskursanalytiske innblikk i sosial arbeids praksis. Ein del av studiane som har fått mest vørðnad og innverknad på det diskursteoretiske kunnskapsfeltet, er baserte på intervju-materiale (Nikander, 2008a). Dersom diskursanalysar skulle vere avgrensa til kjelder som byggjer på naturleg oppståtte samhandlingssituasjonar, vil det vere ei uheldig redusering av kjelder som kan gi nyttig og interessant kunnskap om sosialt arbeid som eit diskursivt felt. Intervjudata har også andre kvalitetar ved seg enn samhandlingsdata. Kva for empirisk materiale som er mest eigna, vil vere avhengig av kva som er kunnskapsambisjonen.

Vidare er einig med De Fina (2009), som argumenterer for at ein i staden for å la skiljet mellom materiale som har oppstått naturleg og intervjudata vere det avgjerande, bør utvikle andre kvalitetskriterium å sortere analysar med. I staden for å argumentere for og mot intervju som kjelde for analysar av diskursar, finn eg det meir tenleg å diskutere kva former for kvalitative intervju som er mest eigna til denne typen analyser. Diverre blir kvalitative intervju ofte omtala under eitt, utan at den store variasjon som finst i måten kvalitative intervju blir gjennomførte, transkriberte og analyserte på, blir omtala (De Fina, 2009). Det kvalitative forskingsfeltet treng eit meir differensiert språk for å i større grad kunne diskutere kva former for kvalitative intervju som er eigna til dei ulike typane kunnskapsspørsmål. Eg meiner at forteljingsfokuserte intervju knytt til kvardagserfaringar, som er intervjuforma eg har gjennomført, er godt eigna til å produsere empirisk materiale for ein analyse av diskursive ressursar. Ved hjelp av utforskande spørsmål som fokuserer på meining knytt til konkrete kvardagserfaringar, har eg fått eit meiningsmetta praksisnært empirisk materiale eigna til å utforske korleis profesjonsutøvarar er diskursbrukarar.

Det andre temaet eg vil kommentere, er talet på informantar. Det er vanleg å informere om kor mange ein har intervjuet, og implisitt i denne informasjonen ligg ei forståing av at talet på informantar har innverknad på kvaliteten. Eg har intervjuet 23 personar og har totalt 41 intervju, eit tal som innanfor kvalitet forskning generelt er vurdert som tilstrekkeleg (Kvale, 1997). Etter mi vurdering er det ikkje først og fremst talet på informantar som gjer materialet eigna, men at materialet er rikt på relevante skildringar og situasjonar. Som Andenæs (2000) poengterer, seier ikkje talet på personar nødvendigvis noko om kor eigna det empiriske materialet er til å undersøkje forskingsprosjektets problemstilling. Ein styrke i studien min er at temaa som er sentrale i analysen, er valde på bakgrunn av at dei har vist seg å vere sentrale og tydelege i

materialet. Det betyr at når eg har undersøkt meningssskapande prosessar knytt til bruk av sosiale kategoriar relatert til alder, endringsforteljingar og generaliserte forteljingar om klientar med rusproblem, er det på bakgrunn av at det empiriske materialet har hatt mange og rike skildringar der slike former for meningssskaping viser seg fram.

Det tredje vegvalet eg vil kommentere, er vurderingar i høve til kva kontekst eg som forskar skaper for min analyse. Korleis kontekst blir forstått og formidla, vil alltid både vere perspektivistisk og representere eit avgrensa utval av relevante kontekstuelle dimensjonar (Wetherell, 2001; Schegloff, 1997). Å gi bakgrunnsinformasjon til analysen vil såleis vere eit av dei sentrale konstruksjonane forskaren gjer av studien sin. For studien min vil det vere svært mange ulike kontekstuelle forhold som er relevante å gi lesaren innblikk i. Til dømes kan det vere relevant å få informasjon om historiske endringar i korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt mening, slik eg presenterer i kap. 1.2, eller i institusjonelle rammer for arbeidet i NAV slik eg presenterer i 1.3.3. Dette kunne vore utvida til fleire presentasjonar av historiske, strukturelle, kulturelle, institusjonelle og politiske forhold. Andre tilhøve av interesse kan vere at ein får vite meir om dei intervjuar, til dømes kva utdanningsbakgrunn, faglege orientering, roller på kontoret, familietilhøve og erfaring med rusproblem og rusarbeid dei har. Vidare kan det vere relevant å sjå datamaterialet i høve til kjønn, klasse, alder, religion, etnisitet med meir. Det seier seg sjølv at det er umogleg å gi ein fullstendig presentasjon av alle relevante kontekstuelle tilhøve. Kva skal då vere utvalskriteria for at eg presenterer kontekst på ein måte som er relevant og gyldige med tanke på studiens problemstilling og målsetjingar?

Kva kontekstuelle dimensjonar som skal presenterast, er ein djuptgåande problemstilling som har vore mykje diskutert innanfor det diskursteoretiske forskingsfeltet (Wetherell, 2001; Weatherall, 2016; Rapley, 2016)¹³. To klassiske artiklar som peiker på grunnleggjande teoretiske og forskingsmessige problemstillingar knytte til kvalitet, kontekst og analyse av diskursar innanfor samfunnsvitskapen, er Schegloffs (1997) artikkel «Whose text? Whose context?» og Wetherells (1998) tilsvar i artikkelen «Positioning and interpretative repertoires: conversation analyses and poststructuralism». Schegloff, som er ein sentral forskar innanfor konversasjonsanalysen, peikar i «Whose text? Whose context?» på at sidan uendeleg mange kontekstuelle tilhøve og identitetar deltakarane har, kan påverke deltakarane sin veremåte i ein samhandlingssituasjon, blir eit viktig, men vanskeleg spørsmål kva som skal vere grunnlaget for at bestemte klassifiseringar skal vere å føretrekke framføre andre. Schegloff argumenterer

¹³ For nærmare innblikk i debatten, sjå til dømes Billig, 1999; Weatherall et.al, 2010; Speer & Stokoe, 2011.

for at det er samhandlingssnakket som går føre seg i datamaterialet, som skal vere i fokus for diskursanalysen. Blikket til forskaren skal difor vere retta mot aktivitetane som finst i det aktuelle datamaterialet. Sidan det er meiningsdanningane til deltakarane som er i fokus, er det berre deira fortolkingar og klassifiseringar som er relevante. Om til dømes alderen, rolla eller utdanninga deltakarane har, skal gjerast relevant, er det fordi ein kan observere at deltakarane aktualiserer dette i samhandlingssituasjonen. Om forskaren trekker anna informasjon inn i analysen, til dømes om institusjonelle og kulturelle forhold, eller legg til karakteristikkar av deltakarane, vil det svekke kvaliteten på analysen, hevder Schegloff (1997), fordi det gjer at analysen blir forstyrra av dei subjektive forståingane til forskaren.

Wetherell argumenterer i tilsvaret sitt for ein syntese av fokuset konversasjonsanalysen har på samhandlingssituasjonen med eit poststrukturalistisk perspektiv på diskurs og subjektivitet. I kontrast til Schegloff argumenterer ho for at ein komplett analyse også bør inkludere analyser av vidare meiningsystem. Meiningsystem som med fordel kan inkluderast, er meiningsystem som har samband med og produserer subjektposisjonane deltakarane tek i det empiriske materialet. Wetherell presenterer *fortolkingsrepertoar (interpretative repertoires)* som eit omgrep eigna til å skape samanhengar mellom det som blir sagt i samhandlingssituasjonen, med vidare historisk og politisk kontekst.

Både Schegloff og Wetherells tilnærming har fått brei oppslutning av diskursanalytikarar og har gitt grunnlag for ulike tilnærmingar til korleis forskaren handsamar kontekst. I denne studien har eg vore inspirert av Wetherells tilnærming. Eg har, slik eg gjer meir greie for i avsnittet om val av analytisk tema, prioritert å fokusere på diskursive ressursar som var aktive og tydelege i bruk i intervjumaterialet. Kva som blir sett som naudsynt og relevant kunnskap om kontekst er knytt til kva vitskapsteoretisk utgangspunkt studien har, og kva som er kunnskapsmålet. Med utgangspunkt i det vitskapsteoretiske utgangspunktet studien min har, blir ikkje forskinga sine resultat meir 'sanne' eller meir interessante di meir uttømmende detaljar eg presenterer om kontekstuelle tilhøve, som til dømes om intervjusituasjonen. Den analytiske ambisjonen er ikkje å gi ei avspegling av røynda, men å tilby eit perspektiv som gjev relevante og gyldige analysar av korleis rusarbeid og rusproblem blir gitt mening, utan å påstå at dette er einaste måten å forstå rusfeltet som diskursivt felt på. Utvalet av kontekstuell informasjon er min valte optikk (Søndergaard, 1996) på empirien basert på eit systematisk analytisk arbeid med materialet.

4.9.2 Om prosjektet er troverdig

Neste steg er å vurdere om analysane er truverdige. I forskning der standardisering står sentralt, blir spørsmål knytte til om prosjekt er truverdige, ofte knytte til om andre forskarar ville kunne kome fram til same resultat ved same framgangsmåte – det vil seie ved replikasjon. I prosjektet mitt, der nettopp det intersubjektive er eit sentralt kjenneteikn ved analysen, er eit slikt kvalitetskrav ikkje relevant. I staden er eit kvalitetskriterium at forskingsarbeidet er transparent, det vil seie om forskingsprosessen er vist fram på ein måte som gjer det mogleg for lesaren å på sjølvstendig grunnlag vurdere kvaliteten på analysane. Dette set krav til at eg som forskar gjer synleg korleis intervjumaterialet er skapt, kva det empiriske materialet viser og kva teoretiske forståingar og analytiske omgrep analysen er forma av (Andenæs, 2000). Eg har i dette og det førre kapittelet gjort grundig og konkret greie for dei ulike stega i produksjonen av empirien, for karakteristikkar ved det empiriske materialet og for teoriane og omgrepa som har informert analysen. Eg meiner derfor å ha møtt dette kvalitetskravet på ein tilfredsstillande måte. Ved å gi lesaren innsyn i arbeidsprosessen dannar eg eit grunnlag for kritisk refleksjon. Det same omsynet ligg bak presentasjonen av sitat i artiklane. Gjennom å vise typiske situasjonar for materialet, men også variasjonar, har eg søkt å vise noko av kompleksiteten i materialet. Samstundes finst det variasjonar, nyansar og kompleksitet som ikkje blir vist fram. Sjølv om eg har søkt å arbeide så påliteleg og reflektert som mogleg, vil analysen og presentasjonen av analysen medføre ein reduksjon av kompleksiteten og rikdomen i det empiriske materialet.

4.9.3 Potensial for generalisering

Vurderingar av relevans og truverd er nært knytte til vurderingar av studiens potensial for generalisering. Generalisering handlar om i kva grad undersøkinga har overføringsverdi. I kvantitativ forskning blir generalisering ofte forstått som i kva grad resultatet av ei undersøking kan generaliserast til ein større populasjon, og i forlenging av dette blir generalisering ofte presentert som ei utfordring i kvalitativ forskning. Men det er fleire måtar å forstå generalisering på. Andenæs (2000) poengterer at generalisering handlar om overføringsverdien av forskingsresultatas form og innhald. Ein slik måte å tenke generalisering på, gjer at mottakaren av den kunnskapen studien tilbyr, spelar ei viktig rolle. Det sentrale blir kor stor overføringsverdi mottakaren opplever studien har. Intervjumaterialet som analysane eg presenterer byggjer på, er lokalt situerte og produserte, men personane eg intervjuar, tek samstundes i bruk diskursive ressursar som går ut over den lokale situasjonen. Derfor har analysen min potensial til å fungere meiningsskapande og kunnskapsutviklande for profesjonsutøvarar, politikarar og forskarar som

ikkje har erfaring frå dei konkrete kontekstane som det empiriske materialet er utvikla i. Det gjeld både det substansielle innhaldet i analysen om rusarbeid og rusproblem, og dei analytiske reiskapane eg har brukt. I kor stor grad eg har lukkast er vanskeleg å måle her og no. Men eg har prøvd å leggje til rette for ei generalisering ved å tilby kontekstualiserte presentasjonar av resultata og ved å vere grundig og konkret i skildringa av metodologi og empiri. Dersom andre finn resultata interessante og relevante nok til å utforske liknande spørsmål i sine kontekstar, er eit viktig mål med prosjektet nådd.

4.10 Etiske forhold

Studien min er meld til Norsk Samfunnsvitskapleg Datateneste (NSD), som har godkjent forskingsprosjektet (vedlegg 1). Utover dei formelle krava til gjennomføringa av prosjektet har eg måtta ta andre etiske val undervegs. Eg vil i dette avsnittet gå ut over dei formelle sidene ved forskningsetikken og gjere greie for refleksjonar knytt til sider ved studien som har skapt etiske utfordringar. Eg fokuserer på to tema: etiske forhold ved gjennomføringa av intervjuet og etiske forhold ved presentasjonen av avhandlinga.

4.10.1 Etiske forhold ved gjennomføringa av intervjuet

Eit viktig etisk omsyn er å sikre at dei involvert aktørane er informerte om prosjektet og gir samtykke til å delta. Leiarane ved dei ulike NAV-kontora hadde via NAV Fylke samtykt til å delta i prosjektet før eg tok kontakt. Eg hadde i tillegg telefonsamtalar med leiarane, der eg informerte ytterlegare om prosjektet. Dei intervjuet rådgjevarane fekk informasjon om prosjektet både før og under første intervjuet (vedlegg nr. 2). Alle gav skriftleg samtykke (vedlegg nr. 3). Informantane fekk informasjon om at dei kunne trekke seg når som helst utan å måtte grunngi det.

Brukarane som blir omtalte av rådgjevarane i intervjuet, har ikkje fått informasjon om prosjektet, eller fått høve til å ta stilling til om dei ønskjer å bli omtalte. Sjølv om brukarane blei omtalte anonymt, kunne vi risikere at eg kunne identifisere vedkomande. Eg vurderte faren som minimal. Rådgjevarane var informerte både på førehand og i intervjuet om at brukarar skulle presenterast anonymt. Rådgjevarane har også ein yrkesmessig teieplikt; dei er både kjende med kravet om anonymisering og trena i å teie. Nokre få gonger gjennom dei 41 intervjuet gav rådgjevarane opplysningar som saman med andre opplysningar kunne vore personidentifiserande, til dømes fornamn eller opplysningar knytte til konkrete hendingar og institusjonar. Sidan andre

opplysningar ikkje blei gitt, og eg var medviten om ikkje å sette opplysningane eg hadde fått, inn i ein meningsgivande samanheng, identifiserte eg ingen brukarar.

Eit anna etisk omsyn var kva konsekvensar gjennomføringa av intervjuar hadde for dei involverte. Det var ei gjennomgåande oppleving at rådgjevarane hadde dårleg tid og kontinuerleg måtte prioritere. Dei eg intervjuar, fekk ein eller to arbeidstimar mindre å rutte med. Prosjektet tok slik av knappe tidsressursar. Å snakke om eigen profesjonell praksis kan også vere sensitivt og potensielt krenkande (Lee, 1993). Fleira av dei intervjuar gav uttrykk for at dei opplevde det å delta som inspirerende og nyttig, og at tidsbruken var meningsfull for dei. Eg har likevel ingen garanti for at ingen hadde negative opplevingar i samband med intervjuar.

Eg opplevde ved fleire høve at det å snakke om pågåande saker i intervjuar verka inn på arbeidet med sakene dei snakka om. Rådgjevarar gav inntrykk av at dei ved å snakke om ei sak kom på ting dei ønskte å gjere, eller fekk nye tankar om korleis dei forstod problemet eller klienten, og kva dei ville gjere vidare i saka. Tilbakemeldingane frå rådgjevarane tyder på at det å snakke om sakene bidrog til refleksjon og auka handlingsrom.

4.10.2 Etiske forhold ved presentasjonen av avhandlinga

Etikk omfattar også forhold som kva verknad avhandlinga kan ha i den sosiale konteksten ho blir formidla i. Korleis ein forstår dei etiske utfordringane, heng saman med vitskapsteoretisk og teoretisk ståstad. Som presentert i teorikapittelet skaper ei sosialkonstruksjonistisk forståing av kunnskap ei audmjuk og sjølvrefleksiv tilnærming til kva eigne konstruksjonar og snakke-måtar produser.

Eit sentralt etisk omsyn er om eg har ytt informantane rettferd – om dei opplever seg rettmessig presentert. Ein presentasjon vil måtte redusere kompleksitet. Det gjer mellom anna at rådgjevarane kan oppleve at vesentlege sider ved arbeidskvardagen deira ikkje er godt nok presentert. Ved at analysen har fokusert på det diskursive feltet og ikkje fokusert på å vise fram den einskilde rådgjevar i full breidde, yter ikkje avhandlinga rettferd til korleis den einskilde tenkjer og handlar. Når eg løfter fram korleis ein rådgjevar posisjonerer seg innanfor ein diskurs, er det for å vise fram denne posisjonen og denne diskursen. Det er ikkje å forstå som representativt for vedkommande som profesjonsutøvar.

Valet mitt om å fokusere på sjølvsgte forståingar, og ikkje til dømes på faglege teoriar og modellar i bruk, kan også bli lese slik at eg ikkje yter profesjonsutøvarane fagleg rettferd. Eg har prøvd å førebyggje ein slik lesemane. Det har ikkje vore eit mål med dette kunnskaps-

prosjektet å identifisere «faglege» eller «ikkje-faglege» praksisar, eller å rette eit kritisk lys mot den einskilde profesjonsutøvar. Den diskursteoretiske forankringa studien har, gjer at eg ikkje kategoriserer eller vurderer den einskilde profesjonsutøvar, men retter merksemda mot det diskursive feltet. Analysen er såleis meir kulturkritisk enn personkritisk. At studien retter merksemda mot rusfeltet som eit diskursivt felt, reduserer faren for at analysane blir opplevde som personleg kritikk eller avsløring.

Eit anna sentralt omsyn er kva implikasjonar mine eigne måtar å snakke om rusproblem og rusarbeid på, har. Til liks med informantane mine produserer eg forståingar og subjektposisjonar gjennom måtane eg presenterer rusarbeid og rusproblem på. Det ligg såleis eit etisk ansvar i korleis eg presenterer rusproblem og rusarbeid gjennom skrivinga mi. I avhandlinga peikar eg til dømes på korleis mange diskursive ressursar fokuserer på relasjonen mellom klienten og rusproblemet, og korleis dette fokuset reduserer merksemda på andre forhold i livet til klienten. Samstundes produserer eg ei avhandling der rusproblem er gjort til eit hovudtema. Eit anna døme er bruken av termen *rusproblem / substance abuse / substance use problems*. Orda tilhøyrar visse diskursar, og ved å bruke dei reproduserer eg visse forståingar, til dømes av at nokre former for rusbruk er avvikande og problematiske, og at denne bruken er forankra i enkeltindividet (Lloyd, 2013; White & Kelly, 2011). På den andre sida kan avhandlinga medverke til å rette merksemd mot korleis *rusproblem / substance abuse / substance use problems* er sosialt konstruerte termar, og slik medverke til å produsere alternative forståingar. Ingen fenomen kan studerast eller presenterast prediskursivt. Uansett kva omgrep eg vel, vil det styre blikket og merksemda til lesaren i visse retningar, der enkelte aspekt blir inkluderte og andre ikkje. Eg har søkt å presentere rusproblem og rusarbeid på måtar som er tenlege til å bevege kunnskapsfeltet, og slik opne for eit større tenke- og handlingsrom.

Kapittel 5. Resultat

I dette kapittelet presenterer eg kort dei tre artiklane eg har skrive under arbeidet med avhandlinga. Artiklane er sjølvstendige analytiske bidrag som på kvar sin måte medverkar til å gi svar på det overordna forskingsspørsmålet som er presentert i kapittel 1. Ved at artiklane fokuserer på ulike diskursive ressursar som rådgjevaren tok i bruk i intervju, gir dei samla sett innsikt i korleis rusproblem og rusarbeid blir konstituerte gjennom bruk av ulike historisk, kulturelt og sosialt situerte diskursive ressursar.

5.1 «Focus on the young ones»: Discourses on substance abuse and age

Artikkel I, som blei publisert i *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* i 2015 (vol. 32, side 277–293), utforskar korleis diskursar om alder inngår i eit dynamisk samspel med korleis rusproblem og rusarbeid blir forstått. Ved hjelp av ei interseksjonell og diskurspsykologisk tilnærming utforskar eg følgjande problemstilling; Korleis knyter diskursar om rusproblem seg til diskursar om alder, og kva subjektposisjonar produserer dette dynamiske samspelet? I lys av analysen søkte eg i sentrale politiske dokument etter korleis alder blei aktualisert og gitt mening når rusproblem blei omtala. Formålet var å vise døme på korleis diskursive ressursar som var i bruk i konkrete praksisforteljingar, var i dialog med breiare samfunnsstrukturar og prosessar.

Analysen viser at bruken av diskursar om alder hadde ei sterk konstituerande kraft som bidrog til å differensiere og prioritere mellom brukarar, til å gi bestemte meningsinnhald til rusproblem og rusarbeid og til å posisjonere hjelpar og klient på bestemte måtar. Analysen viser at kategorien ungdom har eit flytande, men samtidig naturalisert meningsinnhald som produserer posisjonar og legitimerer differensieringar og prioriteringar. Dei identifiserte diskursane om ungdom konstituerer *ungdom* som ei særeigen gruppe med særskilde behov og moglegheiter. Ungdomstida blei konstituert som ei spesielt risikofylt tid og som ei tid som var spesielt viktig for personens forming. Desse forståingane grunn gav og produserte ein *sats på ungdomen*-diskurs som legitimerte og naturaliserte prioritering av dei *unge* brukarane. Innanfor dei identifiserte diskursane om ungdom blei ungdom posisjonert som å vere i risiko, under utvikling og med eit avgrensa ansvar for sin situasjon og endringsprosess. Hjelparen blei posisjonert med ansvar og handlekraft til å kunne skape endring i ungdomens situasjon.

Forteljingane om dei vaksne med rusproblem tok i bruk andre diskursar. Analysen identifiserer ein diskurs eg omtalar som *den viljestyrte vaksne*, der brukaren blei posisjonert med handlekraft og ansvar for eigen endringsprosess, medan hjelparen blei posisjonert med mindre ansvar og

høve til å verke inn på brukarens situasjon. Innanfor denne diskursen var val og medverknad sentrale element i hjelperelasjonen, medan sårbarheit og ulikskap var tona ned. Analysen viser døme der rådgjevarar utfordrar *sats på ungdomen*-diskursen, men ei slik utfordring synest krevjande, då diskursen står fram som hegemonisk og naturalisert.

Sjølv om tidlegare forskning har peika på at alderskategoriar har relevans for rusarbeidet (Järvinen, 2002; Lundeberg, Mjåland, Søvig, Nilssen, & Ravneberg, 2010; Palm, 2006; Søvig, 2007), er kunnskapen om samspel mellom forståingar av alder og rusproblem framleis sparsam. Analysen denne artikkelen presenterer, gir innsikt i korleis alder blir gitt meining, korleis diskursar om alder innverkar på kva meiningsinnhald klientens rusproblem blir gitt, og for korleis diskursar om alder innverkar på dei varierende måtane klientane blir posisjonerte som *ansvarlege* eller *sårbare* på. Artikkelen peikar også på korleis ein dominerande *sats på ungdomen*-diskurs legitimerer ei differensiering av hjelpetilbodet etter klientens alder. *Ageism*-forskninga, som studerer stereotypifisering og diskriminering basert på alder, fokuserer i hovudsak på situasjonen til eldre. Denne artikkelen viser verdien av ikkje å fokusere avgrensa på situasjonen til eldre, men studere *ageism* i lys av situerte og kulturelt forankra kategoriseringsprosessar.

5.2 «Talking about change – positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change»

Artikkel II blei publisert i *Qualitative Social Work* (Onlinefirst) i 2016 og er skriven saman med Oddbjørg Skjær Ulvik. I denne artikkelen utforskar vi omgrepet *endring*. Vi studerer korleis nemninga endring blir fylt med ulike meiningsinnhald i praksisforteljningane til profesjonsutøvarane. Ved hjelp av omgrepa *fortolkingsrepertoar* (Potter & Wetherell, 1987) og *posisjonering* (Davies & Harré, 1990; Harré et al., 2009) blei følgjande problemstilling utforska: Kva fortolkingsrepertoar snakkar rådgjevarane innanfor når dei skaper meining til endring og til mangel på endring, og kva hjelparposisjonar er tilgjengelege i fortolkings-repertoara som blir analyserte fram?

Analysen gir innsikt i korleis konstitueringa av endring inngår i eit dynamisk samspel med korleis rusproblem og rusarbeid blir forstått, og at dette samspelet innverkar på kva posisjonar som er tilgjengelege for hjelpar og brukar. Analysen identifiserte tre fortolkingsrepertoar som kvar gjorde tilgjengeleg særmerkte hjelparposisjonar:

- (1) Eit fortolkingsrepertoar som ser rusproblem som eit gjenstridig problem som er vanskeleg å endre. Innanfor dette fortolkingsrepertoaret posisjonerte hjelparane seg som fortvilte. Dei posisjonerte seg med lite handlekraft til å skape dei endringane dei ønska, der eit sentralt mål var at brukaren blei rusfri.
- (2) Eit fortolkingsrepertoar som forstår NAVs rolle i klientens endringsprosess som avgrensa. Innanfor dette fortolkingsrepertoaret posisjonerte rådgjevarane seg med avgrensa ansvar og moglegheit til å innverke på klientens endringsprosess. At klienten var klar og mottakeleg, var innanfor dette fortolkingsrepertoaret ein viktig føresetnad for å få til endring.
- (3) Eit fortolkingsrepertoar som karakteriserer endring av rusproblem som ein langsiktig og heilskapleg prosess, der NAV spelar ei viktig rolle. Dette repertoaret produserer ein hjelparposisjon kjenneteikna av handlekraft i høve klientens endringsprosess, og samstundes i opposisjon mot dominerande institusjonelle praksisar.

Artikkelen gir innsikt i kompleksiteten og variasjonar i korleis endring blir gitt mening, og gjer synleg korleis forståingar av endring har avgjerande innverknad på hjelparen si oppleving av suksess og ansvar, og for korleis rusproblemet blir forstått og rusarbeidet utforma. Artikkelen viser at eit fortolkingsrepertoaret som karakteriserer endring av rusproblem som vanskeleg, og eit fortolkingsrepertoaret som karakteriserer endring av rusproblem som ein avgrensa prosess, hadde dominerande og naturaliserte posisjonar. Artikkelen peikar på at både forskarar og norske politiske dokument argumenterer for ei forståing av endring som i større grad ser endringsprosessen som langsiktig. Analysen tyder på at det – i tillegg til auka ressursar – er naudsynt å utvikle diskursive ressursar som rommar, artikulerer og legitimerer endring som langsiktig.

Artikkelen peikar vidare på at i kva grad rådgjevarane posisjonerer seg som suksessrike hjelparar, heng saman med kva fortolkingsrepertoar om endring dei tek i bruk. Analysen syner at ein aktiveringsdiskurs hadde ein dominerande posisjon i det empiriske materialet, og at denne diskursen danna eit bakteppe for korleis endring blei konstituert, og for korleis feilsteg og suksess blei definert. Analysen impliserer at eit avgrensa fokus på arbeid og aktivering som indikator for suksess og endring, er problematisk. Dersom målsetjingane med arbeidet var meir nyanserte, ville rådgjevarane lettare ha tilgang til posisjonar der dei erfarte måloppnåing og suksess, og slik i mindre grad hamna i ein fortvilt posisjon.

Artikkelen viser også at rådgjevarar som tok i bruk alternative fortolkingsrepertoar, der arbeid hadde mindre fokus, hadde vanskar med å presentere seg og arbeidet sitt i tråd med dei

institusjonelle måla. Artikkelen viser med dette korleis ei samanslåing av tenester i *one-stop shops* kan føre til ei einsretting av institusjonelle målsetjingar og av kva endringsdiskursar som rår, noko som igjen kan føre til at dominerande diskursar, som aktiveringsdiskursen, blir forsterka, medan andre diskursar blir marginaliserte.

5.3 «Formula stories of the ‘the substance-using client’: Addicted, unreliable, deteriorating and stigmatized»

Artikkel III, som blei publisert i *Contemporary Drug Problems* i 2017, undersøker korleis diskursive ressursar i form av sosialt delte generaliserte historier om personar med rusproblem blir brukte til å gi rusproblem og rusarbeid mening. Bakgrunnen for fokuset på sosialt delte historier er at generaliserte historier om personar med rusproblem stod fram i materialet som ein sentral og aktiv diskursiv ressurs. Ved bruk av omgrepet mønsterforteljingar (formula stories) (Loseke, 2009, 2012, 2013) utforskar eg følgjande spørsmål; Kva mønsterforteljingar om personar med rusproblem blir tekne i bruk når rådgjevarane fortel om praksis? Korleis bidreg desse mønsterforteljingane til å gi rusproblem og rusarbeid bestemte meningsinnhald, og kva plot og karakterar produserer bruken av desse mønsterforteljingane?

Analysen identifiserer fire mønsterforteljingar med tilhøyrande plot, kodar og karakterar: mønsterforteljinga om (1) den avhengige klienten, (2) den upålitelege klienten, (3) klient i forfall og (4) den stigmatiserte klienten. Sjølv om dei framanalyserte historiene byggjer på ulike plot og produserer ulike klientkarakterar, er dei vovne saman. I alle historiene er klientens rusbruk kjernen i historia. Mønsterforteljinga om den avhengige klienten konstituerer rusproblemet som eit personleg problem, og dannar grunnlag for dei andre historiene. Mønsterforteljingane har også det til felles at plottet handlar om at det er krevjande å hjelpe nokon med å slutte å ruse seg.

Analysen av mønsterforteljingar gjer synleg symbolske kodar som er tilgjengelege i vår kultur og som er med å produsere forteljingane. Sjølv om konteksten dei presenterte historiene er fortalde i, som fokuset på arbeidsretting i NAV, innverkar på historieforteljinga, byggjer historiene på symbolske kodar som har resonans ut over den lokale konteksten. Dette er symbolske kodar som *individet*, *avhengigheit*, *behandling*, *sjølvforsørgjande*, *avvik* og *stigma*. Analysen viser korleis slike kodar fungerer som byggjesteinar som gjer dei presenterte forteljingane relevante og truverdige.

Artikkelen gir vidare innsikt i korleis generaliserte forteljingar om personar med rusproblem blir brukt til å (1) gi meining til hendingar og handlingar hjelparen erfarer, (2) produsere klientidentitetar, (3) utforme, forklare og legitimere praksis og (4) skape forventingar og håp til arbeidet. Sidan klientkarakterane dei identifiserte mønsterforteljingar konstruerer, byggjer på rusbruk som nøkkelement, er mønsterforteljingane med på å produsere klientidentitetar der rusproblemet blir ein masterstatus som overskygger andre potensielle klientidentitetar. Også plotta dei identifiserte mønsterforteljingane produserer, er av ein slik karakter at dei forklarar vanskar i arbeidet. Slik kan mønsterforteljingane legitimere og trøyste når arbeidet ikkje fungerer så godt som ein skulle ønske, samstundes som at historiene synest å skape forventingar om eit vanskeleg arbeid, og slik verke inn på grad av håp, innsats og prioritering.

Sjølv om tidlegare forskning har vist at historieforteljing på ulike måtar er ein sentral diskursiv ressurs når rusbruk blir gitt meining (Andersen, 2015; Järvinen, 2014; Tutunges & Sandberg, 2013), er det lite forskning på korleis generaliserte forteljingar om rusproblem innverkar på profesjonsutøvarar si meiningsdanning, og på kva sosiale konsekvensar bruken av desse historiene har. I artikkelen reflekterer eg over likskap og ulikskap med resultat frå internasjonal forskning. Eg spør blant anna om dei generaliserte forteljingane om rusproblem som artikkelen presenterer, er meir tilgjengelege og nyttige i kulturelle kontekstar kor profesjonsutøvarar representerer velferdsstatens ansvar, enn dei er i andre kulturelle kontekstar. På grunnlag av relevansen mønsterforteljingar viste i det empiriske materialet mitt, argumenterer eg for auka merksemd til og utforsking av kva generaliserte historier som sirkulerer om personar med rusproblem, både ute i samfunnet og i profesjonelle praksisar.

Kapittel 6. Diskusjon og avslutning

På ulike måtar har artiklane avhandlinga presenterer undersøkt avhandlingas problemstilling. Artiklane viser ulike variantar av diskursive ressursar som rådgjevarane tek i bruk i intervjuar når dei fortel om praksiserfaringane sine. Avhandlinga gjer også synleg korleis meinings-samanhengane dei aktiverte diskursive resursane tilbyr, har relevans for korleis konkret klientarbeid blir opplevd og forma. Artikkell I viser korleis diskursar om alder samverkar med diskursar om rusproblem, og korleis dette samspelet produserer ulike forståingar av rusproblem og rusarbeidet. Artikkell II viser variantar av korleis endring knytt til rusproblem blir gitt meining, og korleis ulike forståingar av endring produserer ulike hjelparposisjonar knytt til ansvar og suksess. Til slutt viser artikkell III korleis tilgjengelege kulturelle symbolske og emosjonelle kodar blir nytta i generaliserte forteljingar om personar med rusproblem, og korleis desse generaliserte forteljingane tilbyr profesjonsutøvarane bestemte meningssamanhengar til å forstå det konkrete klientarbeidet med. Resultatet av studien er av tre typar. Den eine typen resultat avhandlinga tilbyr, er ei fenomenskildring av korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt meining. Fenomenskildringane gir det Polkinghorne (1999) kallar *tilstandsbilete*. Artiklane mine presenterer konkrete praksisnære forteljingar om NAV-rådgjevarars arbeidserfaring med brukarar med rusproblem. Presentasjonane gir empiriske døme på korleis rådgjevarane erfarer og forstår arbeidskvardagen sin, korleis dei prioriterer, korleis dei ser seg sjølv og brukaren og korleis dei erfarer og ser sine eigne handlingsval. Desse empirinære tilstandsbileta gir eit refleksjons- og diskusjonsgrunnlag for forskarar og profesjonsutøvarar. Som eg skreiv i metodekapittelet, utgjer NAV-kontora ein viktig arena for rusarbeidet i Noreg, og NAV-kontora har vesentlege trekk som karakteriserer dagens velferdsarbeid. Det er difor grunn til å tru at dei empirinære tilstandsbileta avhandlinga presenterer, er interessante og gyldige for profesjonsutøvarar og forskarar ut over dei spesifikke kontora.

Den andre typen kunnskapstilbod avhandlinga gir, er *forståingsmåtar* (Polkinghorne, 1999). Ein premiss i denne studien var at dei bestemte meiningsinnhalda fenomen som rusproblem og rusarbeid blir gitt, er knytte til kva diskursive ressursar som sirkulerer i samfunnet og til korleis desse blir tekne i bruk. Med utgangspunkt i denne premissen presenterer eg nokre måtar å forstå det empiriske materialet på. Desse analysane har sin bakgrunn i systematiske analytiske møter mellom empirien og ulike analytiske spørsmål og omgrep. Det framanalyserte kunnskapstilbodet viser fram empiriske utsnitt og gjer synleg korleis rådgjevarane i praksisforteljingane tek i bruk kulturelt situerte meningssamanhengar. Analysane gir innsikt i nokre av meinings-samanhengane som sirkulerer i samfunnet i vår samtid, og dei gjer synleg korleis desse

forståingstilboda innverkar på korleis rådgjevarane forstår klientane og arbeidet sitt. Diskursane, dei sosiale kategoriane, og mønsterforteljingane eg har utforska, viser naturaliserte og innforståtte oppfatningar eg fann i det empiriske materialet. Sjølv om relevansen av dei presenterte diskursane, sosiale kategoriane og mønsterforteljingane er kontekstuell og såleis vil variere frå situasjon til situasjon, viser artiklane, gjennom blant anna å relatere til anna forskning, korleis dei diskursive ressursane har resonans ut over den lokale konteksten. Gjennom å vise tilgjengelege meiningsreiskap og ved å vise variantar av korleis desse meiningsreiskapane blir tekne i bruk for å gi mening til rusproblem og rusarbeid, tilbyr avhandlinga praksisfeltet og forskingsfeltet eit høve til refleksjon.

Den tredje typen resultat avhandlinga gir, er eit metodologisk bidrag til korleis sosialfaglege problemstillingar kan undersøkjast og analyserast. Som gjennomgangen av tidlegare forskning i kap. 2.2 viser, er ein dominerande metodologisk tilnærming når forståingar av rusproblem og rusarbeid skal utforskast, å studere karakteristikkar ved profesjonsutøvarane, som haldningar, erfaringar og utdanning. Gjennom å rette blikket mot dynamikken mellom diskursive ressursar og det handlande subjektet, tilbyr avhandlinga eit alternativt perspektiv på profesjonsutøving. Den valde analytiske framgangsmåten gir reiskap til å flytte merksemda frå forståingar av rusproblem som resultat av ulike personlege haldningar til å utforske korleis meiningsdanningar i høve rusproblem kan studerast som forankra i språket i bruk, og korleis forståingar av rusproblem og rusarbeid knyter seg til delte meiningsdanningar, som er i forhandling og i rørsle. Gjennom å gi ein transparent framstilling av korleis eg har arbeidd, gir avhandlinga eit metodologisk bidrag til korleis slike analysar kan gjerast, og innsikt i kva verdi denne forma for forskning kan ha.

Alle forskingsdesign ber med seg moglegheiter og avgrensingar. Dei tre typene resultatet eg har summert opp i dei førre avsnitta viser kva bidrag studien min gir. Hadde eg gjort andre metodologiske val, kunne avhandlinga gitt andre resultat. Eg kunne til dømes med fordel intervjuja eit større utval profesjonsutøvarar. Eit større utval kunne gitt eit materiale meir egna til å utforske om og korleis kontekstuelle tilhøve som by og land, ulik organisering av tenestene og variasjonar i utdanningsbakgrunn innverkar på kva diskursive ressursar som er i bruk. Eit større utval hadde nok kravd meir ressursar enn eg hadde tilgang til i eit doktorgradsløp. Bruk av feltarbeid og/eller fokusgruppeintervju kunne gitt meir kunnskap om korleis meinings- skaping blir produsert gjennom samhandling. Dersom eg hadde inkludert brukarar av NAV i studien, ville det gitt høve til å utforske kva erfaringar og forståingar av rusproblem og rusarbeid klientar har, kva diskursive ressursar dei tek i bruk i si meiningsdanning og korleis brukarane

og profesjonsutøvarane samhandlar og forhandlar om mening. I mitt val av forskingsdesign har eg prioritert profesjonsutøvarnivået, og eg har prioritert å få eit materiale rikt på forteljingar om konkret praksis. Studien er kvalitativ, og resultatata frå studien kan ikkje generaliserast til generelle kunnskapsåstandar om korleis rådgjevarar i NAV gir mening til rusproblem og rusarbeid. Den teoretiske budskapet som dei presenterte analysane illustrerer, har derimot overføringsverdi til andre hjelpetiltak: Korleis klientens vanskar blir gitt mening, er ikkje objektivt gitt, men forma av den kulturen ein er ein del av. Korleis vanskane blir gitt mening, har omfattande sosiale konsekvensar for dei det gjeld og for dei som skal søkje å hjelpe. Avslutningsvis vil eg utdjupe nytta resultatata mine kan ha. Deretter gjer eg nærare greie for tre tema eg – som følgje av analysane – finn spesielt interessante, før eg til slutt presenterer implikasjonar studien gir for praksis og vidare forskning.

6.1 Meininger som kollektive og dynamiske i staden for individbaserte og faste

I kapittel 2.2 presenterte eg resultat frå andre studiar som har studert korleis profesjonsutøvarar forstår rusproblem og rusarbeid. Denne forskinga er i all hovudsak gjort innanfor ein haldningsforskingstradisjon og basert på spørjeskjema der informantane tek stilling til påstandar om rusproblem og rusarbeid eller til fiktive skildringar av personar med rusproblem. Innanfor desse kunnskapstilboda blir mening brukt tilsvarande det engelske ordet «*opinion*», som det bestemte synspunktet eller den bestemte haldninga den tilsette har. Mening brukt på denne måten gir kunnskap om mening som noko individbasert, statisk og eintydig. Avhandlinga mi tok i staden utgangspunkt i at meiningsskaping er ein prosess som er dynamisk og kollektivt og kulturelt forankra. Resultatet er at avhandlinga viser korleis erfaringar og forståingar av praksis er forankra i kulturell kontekst. Artikkane i avhandlinga demonstrerer mellom anna korleis kollektivt etablerte symbolske kodar som *stigma*, *avvik* og *avhengigheit* blir tekne i bruk for å tale fram vanskane rådgjevarane møter, eller korleis arbeidslinja – ein politisk vald ambisjon for NAV-kontora – blir teken i bruk når det konkrete klientarbeidet blir gitt mening. Avhandlinga viser også korleis dei kulturelt situerte meiningssamanhengane er performative – korleis dei blir nytta til å kategorisere og differensiere mellom klientar og til å forklare og legitimere handlingar.

I tillegg til å utforske korleis profesjonsutøvarane si meiningsskaping er forankra i kulturell kontekst, har det empiriske materialet avhandlinga byggjer på, og dei analytiske omgrepa som er tekne i bruk, gitt meg høve til å utforske dynamiske sider ved meiningsskapande prosessar.

Medan forståingar ofte blir framstilt som noko stabilt – éin person har éi oppfatning – viser analysane mine korleis oppfatningar er fleirtydige, ambivalente og i rørsle. Artikkel I viser til dømes korleis Evys snakk om *unge* varierer gjennom intervjuet. Artikkel II viser korleis Annas oppfatningar av rusarbeidet og sin eigen posisjon i arbeidet er mangetydige og ambivalente. Analysen av Mias forteljing i artikkel III viser korleis ho tek ulike mønsterforteljingar om rusmisbrukaren i bruk til å gi meining til rusproblemet og rusarbeidet.

Analysane viser vidare korleis forståingar av rusproblem og rusarbeid blir konstituerte i samspel med konstitueringa av andre sosiale kategoriar og i interaksjon med institusjonelle rammes. *One-stop shops*, *målstyring* og *arbeidslinja* er døme på sentrale utviklingstrekk ved dei institusjonelle rammene for velferdstenester i Vest-Europa. Desse dominerande trekka ved korleis tenestene skal styrast og organiserast er teikn på korleis bestemte diskursar om tenestekvalitet rår. Avhandlinga viser korleis målstyringsdiskursen, aktiveringsdiskursen og samordningsdiskursen skaper institusjonelle og kulturelle vilkår som innverkar på korleis profesjonsutøvarane forstår og møter klientane sine. Artiklane viser mellom anna døme på korleis aktiveringsdiskursen innverkar på korleis endring blir forstått, på kva som blir konstruert som målet for arbeidet, og for kva posisjonar som blir produserte for profesjonsutøvararen og for klienten. Artiklane gir også innsikt i korleis målstyringsdiskursen innverkar på kva hjelparposisjonar og klientposisjonar som blir identifiserte og anerkjende. Ved at avhandlinga ikkje undersøker forståingane og handlingane til profesjonsutøvarane som noko individbasert, statisk og eintydig, men i staden som kollektive, dynamiske og kontekstbundne prosessar, bidreg avhandlinga med ei nyansering og utviding av kunnskapen om profesjonsutøving ved mellom anna å vise relevansen av å inkludere kulturell kontekst når profesjonsutøving skal forståast og tenester skal utviklast. Dei sentrale styresmaktene etterlyser ein meir kunnskapsbasert praksis på rusfeltet, og viser i den samanhengen til behov for auka kunnskap om effekt av tiltak (Prop. 15 S (2015–2016)). Avhandlinga mi gir innblikk i ein kunnskapstype: korleis profesjonsutøving og kulturelle og institusjonelle tilhøve inngår i eit gjensidig samspel. Ho gir såleis argument for eit utvida blick på tenesteforskning med forskingsdesign eigna til å utforske resultat og prosess i samanheng.

I tillegg til at analysane avhandlinga presenterer syner dynamikkar og rørsle i korleis rusarbeid og rusproblem blir gitt meining, viser også analysane nokre gjennomgåande og stabiliserande mønster i korleis rusproblem og rusarbeid blir konstituerte. Tre av mønstra eg finn mest interessante, vil eg utdjupe på dei følgjande sidene: (1) meiningsskaping i ein kontekst av konkretiserings- og prioriteringsarbeid, (2) diskursar om tid og (3) det manglande språket.

6.2 NAV-arbeidet – eit konkretiserings- og prioriteringsarbeid

Eit gjennomgåande trekk ved forteljningane til dei intervjua rådgjevarane er at dei opplever at ressursane dei har til rådvelde, ikkje står i forhold til mandatet dei skal utføre. Det empiriske materialet inneheld mange forteljingar som handlar om å kome til kort og ikkje ha ressursar nok til å gjere alt ein skulle gjort. Vidare viser det empiriske materialet korleis rådgjevarane erfarer å stå i eit krysspress mellom ei rekke motstridande forventingar, i form av krav frå staten og ønskje frå brukarar, pårørande og samarbeidspartar. Gapet mellom ressursar og forventingar skaper eit prioriteringsdilemma der rådgjevarane må prioritere mellom brukarane og mellom kva mål og behov dei skal fokusere på. Opplevinga av ikkje å ha nok ressursar til rådvelde blir også trekt fram i anna forskning om NAV (Fossestøl et al., 2014; Fossestøl, Breit, & Borg, 2016; Langeland & Galaasen, 2014).

Vikes (2004) analyse av den norske velferdsstaten gir eit interessant bakteppe til å forstå dette mønsteret i det empiriske materialet. Vike peikar på at eitt kulturtrekk ved velferdsstaten er at han er ansvarleg for å gjere meir enn den kan få til. Oppgåvene velferdsstaten er sett til å løyse, er større enn ressursane han har til rådvelde. Avstanden mellom mål og moglegheit skaper eit legitimitetsdilemma. Institusjonane som skal utføre velferdsstatens oppgåver, som skular, sjukeheimar, barnevern og NAV, blir berarane av ansvaret og dermed dei som må handtere legitimitetsdilemmaet. Ved at førstelinearbeidarane har høve til å utrette langt mindre enn det som blir pålagt dei, blir dei ansvarlege for å måtte gjere illegitime prioriteringar. Vike peikar på at dette dilemmaet – gapet mellom kva velferdsstaten skal yte og faktisk kan yte – sjeldan er diskutert eksplisitt. Måla velferdsstatens utøvande institusjonar skal nå, er i staden vide og vage. Institusjonane må difor, blant anna gjennom arbeidet til førstelinearbeidarane, avgrense og konkretisere korleis dei vide og vage måla skal forståast og prioriterast. Konkretiseringsarbeidet som Vike peikar på at førstelinearbeidarane må gjere som svar på dei vide og vage oppgåvene, samsvarer med fortolkingsarbeidet internasjonal forskning trekker fram som eit typisk trekk ved det moderne velferdsarbeidet (Gubrium & Järvinen, 2013; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). NAV-kontora er ein av velferdsstatens iverksetjande institusjonar, og gjennom NAV-lova har staten definert kontorans mandat og plikter. NAV skal etter formålsparagrafen «møte det enkelte mennesket med respekt, bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid og aktiv virksomhet».

Vidare skal dei kommunale tenestene som NAV tilbyr blant anna «bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet» og «bidra til likeverd og likestilling og

forebyggje sosiale problemer». Oppgåvene kontora er sette til å gjere, er store og vide. Analysane eg presenterer i avhandlinga viser korleis rådgjevarane må gjere eit omfattande prioriterings- og konkretiseringsarbeid når dei generelle og vage institusjonelle målsetjingane skal omsetjast til klientarbeid. Analysen viser fram nokre av spørsmåla profesjonsutøvarane må ta stilling til, men som ikkje er eksplisitt formulerte, som til dømes: Kva vil det konkret seie å «bedre levekårene for vanskeligstilte»? Kva er rådgjevaren si rolle når klienten ikkje er *motivert*? Kor går grensene for NAVs ansvar? Kor stort ansvar har NAV for ein vaksen versus ein ungdom? Kor lenge har NAV ansvar for å prøve å hjelpe ein som slit? Når har NAV lov til å gi opp? Analysane i avhandlinga mi viser spesifiseringar av korleis denne typen prioriteringsarbeid og konkretiseringsarbeid blir gjort, og viser at prioriterings- og konkretiseringsarbeidet er fleirtydig, ambivalent og motsetnadsfylt.

Vidare viser analysen korleis konkretiserings- og prioriteringsarbeidet blir utforma på dynamiske, personlege og situerte måtar, samstundes som at arbeidet blir utforma i relasjon til kva som skaper gyldige og legitime praksisar i den kulturelle og institusjonelle konteksten rådgjevarane inngår i. Artikkel I viser korleis diskursar knytte til alderskategoriar får betydning både for korleis rådgjevarane prioriterer i arbeidet og for korleis meningsinnhaldet i hjelpearbeidet blir konkretisert. Artikkel II viser korleis forståingar av endring er både implisitte og fleirtydige og avgjerande for korleis hjelpa konkret blir utforma, medan artikkel III viser korleis generaliserte historier om klientar med rusproblem tilbyr meningsssamanhengar som blir nytta som meningsreiskapar i prioriterings- og konkretiseringsarbeidet. Analysane viser også korleis overordna diskursar, som ein neoliberal diskurs, ein målstyringsdiskurs og ein aktiveringsdiskurs innverkar på prioriterings- og konkretiseringsarbeidet. Desse overordna diskursane set vilkår for profesjonsutøvinga og gir føringar for kva prioriteringar og konkretiseringar det er legitimt for profesjonsutøveren å gjere. Til dømes fremmer ein neoliberal diskurs posisjoneringar av klienten som autonom, ansvarleg og veljande, noko som legitimerer at profesjonsutøveren posisjonere seg med eit avgrensa ansvar i klientens endringsprosess. Den neoliberale diskursen legitimerer og forsterkar også at diskursar om alder kan nyttast til å prioritere mellom brukarar, ved at den neoliberale diskursen forsterkar forventningane til at klientar i utgangspunktet skal kunne ta ansvar for sin eigen situasjon. At klienten skal gjerast ansvarleg for sin eigen situasjon, føreset visse type borgarar – dei som kan og er villige til å ta ansvar for eigen sjølvutviklingsprosess. Dominerande forståingar av rusproblem står i spenn til desse forventningane til klienten, og synest å fremme ein diskurs om rusproblem som eit gjenstridig problem og ei posisjonering av hjelparen som fortvilt.

Målstyringsdiskursen har også ført til endringar i arbeidsvilkåra til profesjonsutøvarane. Målstyringsdiskursen har mellom anna ført til ein aukande grad av standardisering og rapportering av arbeidsoppgåver og måloppnåing (Ekeland & Heggen, 2007; Järvinen & Mik-Meyer, 2012; Karlsson, 2015). Kva som blir målt, er eit resultat av ein administrativ konkretisering og prioritering av dei vide målsetjingane institusjonen har. Målstyringa set slik føringar på kva oppgåver og mål profesjonsutøvarane skal prioritere. Avhandlinga viser korleis ein målstyringsdiskurs og ein aktiveringsdiskursar legg føringar for at målsetjingar knytte til arbeidsevne, stabilitet og rusfridom skal prioriterast, noko som igjen innverkar på kva hjelpar- og klientposisjonar som blir aktualiserte. Ved at avhandlinga viser døme på korleis avklaringar og prioriteringar spelar seg ut lokalt, gjer avhandlinga synleg korleis overordna diskursar innverkar på det naudsynte konkretiserings- og prioriteringsarbeidet profesjonsutøvarane må gjere lokalt. Ved å gi innsikt i korleis kulturelt forankra forståingar innverkar på korleis velferdsarbeidet blir utforma, forklart og legitimert, viser avhandlinga relevansen av å utforske og diskutere korleis det naudsynte konkretiserings- og prioriteringsarbeidet er institusjonelt og kulturelt situert. Slike undersøkingar tener også til å gi innsikt i korleis samtidas sosialfaglege arbeid generelt blir gitt mening, og deriblant diskusjonen om endringar i sosialarbeidarrolla (Erlie, 2016; Hansen & Natland, 2016; Hanssen et al., 2015; Jessen & Tufte, 2014; Røysum, 2013).

6.3 Diskursar om tid

Utforskinga av alder, endring og mønsterforteljingar har gjort synleg at diskursar om tid er ein sentral diskursiv ressurs i det empiriske materialet. Gjennom praksisforteljingane adresserer rådgjevarane diskursar om tid og produserer oppfatningar av tid. Tilgjengelege diskursar om tid blir nytta til å gi rusproblemet mening, produserer vilkår for klient- og hjelparposisjonar, skape samanhengar og forklare hendingar og handlingar.

Éin diskurs som er aktivt og dominerande til stades i det empiriske materialet, er ein diskurs om lineær tid. Denne diskursen gjer det mogleg for forteljaren å konstruere kontinuitet mellom fortid, notid og framtid, og å predikere prosessen framover. Innanfor denne diskursen får det som *har vore* betydning for det som *er* og det som *vil kome*. I alle tre artiklane ser vi døme på korleis ei slik lineær og kausal forståing av samanheng mellom fortid, notid og framtid blir brukt til å gi mening til rusproblem og rusarbeid. Analysane viser korleis den lineære tidsdiskursen får ei konsoliderande kraft som produserer eit progressiv eller regressiv kontinuum. Analysane demonstrerer til dømes korleis ei forståing av tid som lineær skaper ei forventing om at klientane er meir ansvarsfulle etter kvart som tida går, medan rusproblemet blir snakka

fram som større og meir alvorleg di meir tid som har gått. Å ha levd i kort tid, det vil seie at ein er ung, blir assosierast med ikkje å ha fått utvikla mykje livsrøynsle, modning og ansvar. Vanskane er heller ikkje – innanfor denne måten å sjå på tid på – blitt så omfattande og konsoliderte som dei vil bli etter kvart. Artikkel I viser korleis denne forståinga skaper eit idégrunnlag for at ein må prioritere dei unge; dei har levd kort, og er såleis sårbare, og dei må hjelpast no, før problemet blir større. Ei anna utviklingsførestilling blir gjort gjeldande for dei som har levd lenger, dei *vaksne*. Dei blir posisjonerte som mindre sårbare, med eit større problem enn dei unge og med mindre utviklingspotensial. Taylor og Wetherell (1999) peikar på at *levetid* blir assosiert med progressivt aukande modning. I det empiriske materiale mitt syner *modning* og *kunnskap* å vere utelatne frå diskursen om lineær tid. Forståingane av rusbruk synest ikkje å vere kompatible med å forstå tid som progressivt aukande modning. At forståingar av rusproblem synest å gjere at modning blir utelate frå tidsdiskursane, hemmar at lengd i tid kan snakkast fram som noko positivt – noko som hindrar tilgang til posisjonar der det å ha blitt eldre, ha rusa seg lenger eller vore lenge i behandling blir sett som ein styrke eller ein føremon. Tid blir i staden snakka fram som tyngande, som noko som gjer det vanskelegare å hjelpe. Førestillinga om tidas tyngde er spesielt synleg i mønsterforteljinga om klient i forfall i artikkel III. Plottet i denne forteljinga, som byggjer på at rusbruken øydelegg den som rusar seg, byggjer implisitt på ei forståing av tid som lineær. Forståinga av tid som konsoliderande gir historia om klienten i forfall truverd, og er med på å produsere ideen om at personar med rusproblem får større og større problem etter kvart som tida går, og slik blir vanskelegare og vanskelegare å hjelpe.

Analysane avhandlinga presenterer, gjer også synleg ein diskurs om tid som ein avgrensa ressurs. Ein viktig premiss for NAV-arbeidet er at arbeidet skal føre til endring. Brukarane skal til dømes bli meir sjølvhjelpne og meir aktive enn dei har vore. Analysane av det empiriske materialet viser korleis det finst ei implisitt oppfatning av at tida ein har til rådvelde til å oppnå dei institusjonelle målsetjingane om endring, er avgrensa. Mange av dei institusjonelle verktøya rådgjevarane har til rådvelde i klientarbeidet, som økonomiske ytingar, arbeidsmarknadstiltak og tilvising til behandlingsopphald, har ei tidsmessig avgrensing. Implisitt i desse institusjonelle strukturane er ein premiss om at den ønska endringa er forventa å skje innanfor den avgrensa tida ein har fått til rådighet. Fleire av forteljingane viser korleis diskursen om tid som ein avgrensa ressurs blir stadfesta, nyansert og utfordra av rådgjevarane. Når Thea fortel om korleis ho kjempar mot systemet, er den rådande tidsdiskursen ein vesentleg del av forståingane ho utfordrar. Ho viser til at «det er ofte berre snakk om tiltak, arbeid og få dei ut så fort som

mogleg». Ho utfordrar den dominerande måten å tenke tid på, og har tilgang på alternative tidsdiskursar når ho viser til at ho «jobbar med lange løp».

Samla viser analysane korleis tidsdiskursar er ein sentral diskursiv ressurs i klientarbeidet. Gjennom dei tre analysane demonstrerer avhandlinga korleis tidsdiskursar i vår kultur kjem til uttrykk og korleis rådgjevarane tek i bruk desse tidsdiskursane og slik er med på å utforme kulturelle forståingar av tid. Analysane viser også korleis forståingar av tid – som lineær og som eit avgrensa gode – ofte blir tekne i bruk på naturaliserte og innforståtte måtar, noko som også blir stadfesta i andre analysar av tidsdiskursar (Adam, 2013; Fahlgren, 2009; Juhila, Günther, & Raitakari, 2014). Diskursar om tid står fram som eit lite analysert felt med tanke på relevansen dei synest å ha i velferdsarbeidet. Diskursar om tid gjer gyldig gitte måtar å snakke om tid på, som vidare skaper eit sett vilkår for hjelparen og klienten og set rammer for korleis arbeidet kan utformast. Forståingar av tid innverkar på korleis problema blir gitt meining, produserer subjektposisjonar og innverkar på relevante tema som ansvar, håp og handlekraft. Meir merksemd til tidsdiskursar i forskning på profesjonell praksis og i utforminga av praksis, vil kunne gi nye høve til å forstå og utvikle velferdsarbeidet. Nyansering og alternative konstruksjonar av tid kan også gjere andre hjelpar- og klientposisjonar moglege, til dømes posisjonar der modning og erfaring i større grad kan takast i bruk, også i møte med klientar med rusproblem.

6.4 Det manglande språket

Dei presenterte analysane har vist fram ulike diskursive ressursar som profesjonsutøvarane tek i bruk i praksisforteljingane om rusproblem og rusarbeid. Samla sett kan analysen også seie noko interessant om kva dei diskursive ressursane *ikkje* gir. Medan språket som er analysert, har vore rikt på visse omgrep, sosiale kategoriar og forteljingar, er det fattig eller ikkje nærverande på andre område. Eit slikt område er språk om erfaringar, hendingar og handlingar i fasen mellom det å ha rusproblem og det å ikkje ha eit rusproblem lenger. I det empiriske materialet blir det i all hovudsak snakka fram to dikotomiar: på den eine sida *rusproblem/avhengig*, på den andre sida *rusfri/arbeidsfør*. Analysane har synleggjort at ulike diskursive ressursar er tilgjengelege til å gi desse to posisjonane meining. Det empiriske materialet gir i vesentleg mindre grad innsikt i kva diskursive ressursar som er tilgjengelege til å gi meining til vegen *mellom* desse to dikotome posisjonane. Vegene står fram som ein «svart boks». Utifrå eit diskursanalytisk perspektiv kan mangelen på snakk som gir meining til erfaringar og opplevingar mellom desse to posisjonane, sjåast som eit teikn på at ein manglar tilgjengelege

diskursive ressursar som tilbyr omgrep, forteljingar, metaforar og sosiale kategoriar til å identifisere og snakke fram prosess mellom *rusproblem* og *rusfri*.

Analysane viser også korleis den sosiale kategorien *rusproblem* blir ein overordna kategori som overskygger endringar i rusbruk. Ei eventuell endring i rusbruk, som bruk av andre stoff eller mindre stoff, fleire situasjonar utan stoff og liknande, blir i liten grad representert i dette språket. Det same gjeld eventuelle endringar i handlingar, kjensler og oppfatningar. Analysane viser mangel på eit prosessorientert språk som kan artikulere nyansar og diversitet knytt til *rusproblem* og *rusarbeid*. Dette gjer det vanskeleg å identifisere, forstå og artikulere erfaringane brukarane gjer seg og endringane som skjer i området mellom desse to ytterpunktane. Tilgang til fleire diskursive ressursar som kan gi meining til rørsler i området mellom dei to ytterpunktposisjonane, ville i større grad opne opp den «svarte boksen» og gjere det mogleg å identifisere og setje ord på hendingar, opplevingar og erfaringar brukaren og hjelparen gjer seg. Fleire tilgjengelege diskursive ressursar til å sjå og artikulere nyansar og endringar med, ville også danne grunnlag for fleire måtar å identifisere og snakke om framgang på, og slik opne for fleire høve til å posisjonere hjelpar og klient som meistrande og kompetente.

Forsking på endringsprosessar knytte til *rusproblem* peikar på at klientens behov for hjelp og støtte varierer etter kor i endringsprosessen han eller ho er (Duffy & Baldwin, 2013; Laudet & White, 2010; McKay, 2009). For at hjelparen skal kunne gi tilpassa støtte etter kor i endringsprosessen klienten er, må klienten og hjelparen – gjennom språket – ha tilgang til diskursive ressursar som kan nyttast når ein ønsker å identifisere og artikulere posisjonar i ein endringsprosess, og denne forma for arbeid må bli sett på som gyldig og legitime praksis i den bestemte kulturelle og institusjonelle konteksten hjelparen og klienten inngår i.

Kva diskursive ressursar som er tilgjengelege til å snakke om prosess med har også innverknad på korleis dei institusjonelle målsetjingane for arbeidet blir konstruert. Dersom det var nytta fleire diskursive ressursar til å identifisere og artikulere prosess med, kunne det opne opp for andre meir prosessorienterte og differensierte måtar å definere institusjonens målsetjingar på, noko som igjen kunne fremja eit større handlingsrom for profesjonsutøvarane.

6.5 Implikasjonar for praksis

Som nemnt karakteriserer eg avhandlinga sine resultat som tre typar: tilstandsbilete, forståingsmåtar og metodologiske bidrag. Desse kunnskapsresultata gir i liten grad direkte tilvisingar til kva som er den beste måten å forstå *rusproblem* på, eller den beste måten å utforme *rusarbeidet*

på. Å identifisere «gode» eller «dårlege» praksisar var heller ikkje eit mål med kunnskapsprosjektet mitt. Resultata frå studien gir derimot eit grunnlag for å kunne diskutere kva som er tenlege forståingar av rusproblem og tenlege måtar å utforme arbeidet på. Med utgangspunkt i at profesjonsutøvarar er – som alle andre deltakarar i samfunnet – kulturelle aktørar, gir avhandlinga merksemd til korleis profesjonsutøvarar gjennom sine språklege handlingar tek i bruk ulike diskursive ressursar. Gjennom dei personlege og situerte måtane profesjonsutøvarane gir meining til rusproblem og rusarbeid på, er dei med å oppretthalde, nyansere eller utfordre dei diskursive ressursane som sirkulerer i samfunnet. NAV er såleis ein sosiale arena der meiningar om rusproblem og rusarbeid blir presenterte, forhandla om og produserte. Ved at avhandlinga retter merksemda mot korleis språket er skapande og konstituerande, tilbyr avhandlinga ein inngang til å utforske, diskutere og reflektere over dei meiningsskapande prosessane ein som profesjonsutøvar deltek i. I dag snakkar ein om rusproblem og rusarbeid på andre måtar enn på til dømes byrjinga av 1900-talet, då alkohol blei sett på som ei gift, eller på 1970-talet, då bruk av narkotika blei sett på som symptom på sosial mistilpassing. At til dømes alkohol i dag er ein vanleg selskapsdrikk, og *legemiddelassistert rehabilitering* er vanlege løysingar på heroinbruk, innverkar på korleis rusmiddelbruk blir forstått og snakka om. Gjennom dei typiske måtane rusproblem og rusarbeid blir snakka om, får enkelte meiningar om rusproblem og rusarbeid forrang, medan andre blir utelatne eller reduserte. Forståingar som blir siterte ofte nok, kan etter kvart bli tekne for gitt, og dermed i liten grad utforska og diskuterte. Vonleg kan avhandlinga mi, gjennom omgrepa ho presenterer og døma ho gir, klargjere og inspirere til vidare utforsking av kva diskursive ressursar som er i bruk, og kva implikasjonar bruken av dei har for profesjonsutøvinga.

Velferdsarbeidet NAV tilbyr, er hjelp og støtte til handlingar som på ulike måtar ligg utanfor normene for korleis livet ideelt sett er tenkt levd. Det er såleis tette samband mellom kva som i vår tid blir sett som rett, sunt og akseptabelt, og kva NAV gir korrigeringar, hjelp og støtte til. Avhandlinga tilbyr såleis ein inngang, også for profesjonsutøvarar som ikkje arbeider i NAV, til å reflektere over kva normer ein som velferdsstatens førstelinearbeidarar representerer og produserer, og kven ein gjennom velferdsarbeidet lar andre få vere. Avhandlinga kan også gi innsikt som er nyttig for leiarar, politikarar og andre som er interesserte i utvikling av tenestetilbodet. Som eg vil kome nærare innpå i neste kapittel, blir det ofte fokusert på å tilføre nye tiltak eller metodar når praksis skal forbeistrast. Med tanke på betydninga av kulturell og institusjonell kontekst, vil eg argumentere for ei vidare forståing av korleis ein praksis blir utvikla. Det er til dømes ikkje sikkert av metoden eller tiltaka som er tenkt innførte, vil utstyre

hjelparane med ei støtte som er tenleg eller brukande i den lokale konteksten dei arbeider i. Med utgangspunkt i eit diskurspsykologisk perspektiv vil eg i staden argumentere for verdien av å vektleggje lokal utforsking av og refleksjon over kva behov for støtte, strukturar og kunnskap den einskilde treng i sitt arbeid.

Også klientane er berarar og brukarar av diskursar. Deira forståingar av seg sjølv og deira vanskar blir spegla av kva diskursive ressursar kulturen tilbyr. Klientar som ber om hjelp slit gjerne med å innfri rådande ideal, om til dømes om å vere *rusfri*, *arbeidsfør*, *motivert* eller *uavhengig*. Å ha eit fokus som profesjonsutøvar på korleis problemforståing er kulturelt forankra tilbyr ein inngang til å vere merksam på klienten som forteljar og til å utforske, reflektere og utfordre saman med klienten dei meiningssamanhengar som gir form til erfaringane til klienten. Gjennom dialog kan nye kategoriar, nye forteljingar og nye meiningssamanhengar bli utvikla, som kan danne grunnlaget for nye forståingar, posisjonar og handlingar. Whites tekstar om narrativ terapi (til dømes 1995, 2000), Mattinglys tekstar om forteljingar som kulturelle konstruksjonar (til dømes Mattingly, 1998; Mattingly & Garro, 2000), Gulbrandsen, Seim og Ulviks (2012) omtalar av meiningssamarbeid, Andersens (1987, 1994) arbeid om reflekterande team og Øfstis forskning om korleis parterapeutar forstår kjærleik (2008, 2010), er døme på kunnskapsbidrag til korleis profesjonsutøveren kan hjelpe klienten til å overskride etablerte forståingar og skape nye kategoriar, posisjonar og forteljingar. Avhandlinga mi kan vonleg også inspirere til ein nysgjerrig og refleksiv tilnærming til dei situerte måtane profesjonsutøveren og klienten forstår problem og løysingar på, og slik skape nye handlingsrom for både profesjonsutøvar og klient.

6.6 Implikasjonar for vidare forskning

I tillegg til allereie nemnde forskingsbehov gir avhandlinga grobotn for vidare forskning i fleire retningar. Eg vil avslutningsvis gjere greie for tre retningar eg finn særleg relevante.

6.6.1 Ei utforsking av rusproblem og tilhøyrande sosiale kategoriar som dynamiske og kontekstuelle fenomen

Ved hjelp av analysemetodane som er nytta, har eg i denne studien lagt bestemte snitt inn i empirien. Snitta blei valt med tanke på at det kunne gi analysar som kastar lys over rådande kulturelle forståingar. Analysane avhandlinga presenterer, gir såleis ikkje eit fullstendig og gjennomanalysert bilete av korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt meining i det empiriske materialet. Med utgangspunkt i dei valde temaa, analytiske spørsmåla og omgrepa viser

avhandlinga fram nokre av dei meiningsskapande prosessane som var til stades i det empiriske materialet. Rørsler, nyanser og samspel som ikkje er analyserte fram, er til dømes korleis kva betydning rusproblem og rusarbeid blir gitt innverkar på forståing og utforming av *brukarmedverknad*, og korleis konstitueringa av rusarbeid og rusproblem samspekar med konstitueringar av andre sosiale kategoriar, som *kjønn*, *klasse*, *arbeidsevne* og *psykisk helse*. At desse samspela ikkje blei prioriterte for vidare analyse i denne avhandlinga, betyr ikkje at dei er uviktige eller uinteressante. Tvert i mot er det grunn til å tru at konstitueringa av rusproblem og rusarbeid inngår i eit komplekst samspel med mange ulike sosiale kategoriar, og at kunnskapsfeltet er tent med fleire analysar som undersøker korleis konstitueringa av rusproblem og rusarbeid inngår i eit dynamisk og kontekstuellet samspel med andre kategoriar. I dette høvet er interseksjonalitet eit omgrep med potensial for rusforskinga.

Eit gjennomgåande trekk ved mange av forståingane av rusproblem og rusarbeid som er analyserte fram i denne avhandlinga, er at rusproblem blir presentert som vanskeleg å løyse. Dette er eit mønster som er viktig og interessant å utforske vidare. Er forståinga av rusproblem som vanskeleg å løyse typisk for korleis profesjonsutøvarar i Noreg tenker om rusproblem? Kva diskursive ressursar produserer, nyanserer og utfordrar i så fall slike forståingar av rusproblem? Kva implikasjonar har dei rådande oppfatningane av rusproblem for rusarbeidet, for profesjonsutøvarane og for brukarane?

6.6.2 Mot ei meir kunnskapsbasert organisering og utforming av det lokale rusarbeidet

Korleis det lokale rusarbeidet skal vere organisert, har blitt gitt lite fokus både i dei norske politiske dokumenta og i forskinga. Slik det er no, er det stor variasjon i korleis rusarbeidet i kommunane er organisert, og ein manglar systematisert kunnskap om korleis dei ulike organisatoriske løysingane innverkar på tenestene. Kva er til dømes skilnaden i om rusarbeidet blir organisert som eit spesialist- eller generalistfelt i NAV, om tenestene er plasserte i eller utanfor NAV eller om tenestene er organisatorisk plasserte i helse- eller sosialfaglege rammer? Kva for rolle spelar storleiken på kommunen i høve ulike måtar å organisere på?

Denne avhandlinga gir empiriske døme på korleis institusjonelle og kulturelle rammer innverkar på meiningsdanning. Avhandlinga gir innsikt i korleis rusarbeidet blir gitt mening innanfor *one-stop shops*. Internasjonal forsking har peika på at aktiveringsfokuset i slike integrerte kontor risikerer å skape utfordringar for arbeidet med personar med samansette vanskar, i staden for å skape saumlause tenester, slik visjonen er (Heidenreich & Aurich-Berheide, 2014;

Heidenreich & Rice, 2016; Minas, 2014). Analysane eg har presentert, demonstrerer korleis institusjonell kontekst har betydning, og viser spesifikt korleis eit overordna fokus på arbeid og aktivitet innverkar på korleis rusproblem og rusarbeid blir gitt mening. Det dominerande fokuset i forskinga på NAV har vore retta mot å måle effekt i høve dei statlege oppgåvene og målsetjingane. Vi har behov for forskning som i større grad rettar merksemda mot dei kommunale oppgåvene, og spesielt forskning som undersøker korleis organiseringa og forvaltninga av NAV-kontora gir moglegheiter og utfordringar i arbeidet med brukarar med langvarige og samansette tenestebehov. Analysane i denne avhandlinga gir innsikt i korleis overordna diskursar, som aktiverings-diskursen og målstyringsdiskursen, legg grunnlaget for kva for mål institusjonen blir målt på, noko som vidare innverkar på korleis klientens *trøbbel* blir omsett til legitime og prioriterte *problem* (Gubrium & Järvinen, 2013). Kva av klientens trøbbel som blir definert som legitime og prioriterte problem, og korleis problema blir konstruerte, har stor innverknad på kva hjelpetilbod klienten får, og for kva posisjonar klienten blir tilbode. Det er behov for meir forskning som undersøker korleis institusjonanes kulturelle forankring innverkar på møtet mellom profesjonsutøvar og klientar.

Det er også mangel på merksemd mot kva rolle sosialt arbeid har i høve rusproblem. Analysane i denne avhandlinga syner stor grad av uklarheit i kva som er sosialarbeidarane si rolle i det lokale rusarbeidet, noko som også blir illustrert av dei manglande omtalane av sosialfagets rolle på rusfeltet i lovverk og ruspolitiske dokument. Det er behov for større merksemd, både i forskinga og politisk, til det sosiale arbeidets rolle på rusfeltet, og for forskning som utforskar dei behova for støtte og kompetanse som sosialarbeidarar i rusfeltet har.

Informantane i studien min arbeidde alle på små eller mellomstore kontor. Analysane avhandlinga presenterer, viser døme på korleis det kan oppstå spenningar mellom statlege mål knytte til arbeid og inntektssikring og dei kommunale oppgåvene. Det er grunn til å tru at storleiken på kommunen innverkar på styrkeforholdet mellom kommune og stat. Ifølgje Fossetøl, Breit og Borg (2014) oppstår det ein maktskilnad ved dei små kontora som gjer at dei kommunale oppgåvene lett kjem i bakgrunnen for dei statlege oppgåvene. Ei utfordring for vidare forskning er å undersøkje samanhengen mellom storleiken på kommunen og vilkåra for det kommunale arbeidet i NAV. Samla sett er det mangel på kunnskap om korleis utforminga av det lokale rusarbeidet samspekar med den institusjonelle og kulturelle konteksten rusarbeidet inngår i. Ein forskingsimplikasjon er å studere korleis ulike kulturelle og institusjonelle rammer innverkar på korleis rusproblem og rusarbeid blir forstått, og slik få eit betre kunnskapsgrunnlag, og ut frå det utvikle tenlege kulturelle og institusjonelle rammer for det lokale

rusarbeidet. For å skaffe meir av denne forma for kunnskap, trengs praksisnære og kontekstuelle analysar.

6.6.3 Ei inkludering av kontekst og prosess i studiar av rusarbeid

Den samfunnsvitskaplege delen av rusforskinga er relativt liten, og behovet for kvalitativ samfunnsvitskapleg rusforsking i Noreg er under debatt. Medan somme forskarar meiner at slik forskning er underprioritert (Fjær, 2008, 2010; Renland, 2015), meiner andre at ho er marginal med rette. Pål Kraft, styreleiar av Noregs forskingsråds (NFR) program *Bedre helse og livskvalitet*, hevdar i eit intervju i tidskriftet *Rus og Samfunn* (Meisingset, 2016) at dei kvalitative samfunnsvitskaplege rusforskarane ikkje heng heilt med i tida¹⁴. Han viser til at få kvalitative prosjekt får støtte frå NFR, og at det ikkje er noko mål for NFR å styrke bruken av kvalitative metodar. Han utdjupar (s. 21): «Poenget er at kvalitativ metode ikke har dratt nytte av teknologiutviklingen, og konsekvensen er at andre metoder gir bedre resultater». Kraft viser til at «med kvalitative metoder kan man spørre folk om deres tanker, følelser og meninger. Men med ny teknologi kan man måle kva folk tenker, føler og mener» (s. 21). Kraft nemner «EEG», «fMRI» og «eye tracking» som døme på nye metodar som gir betra data enn kvalitative data. Kraft hevdar vidare (s. 21): «Jeg leste nylig flere kvalitative studier. De minnet om forskning gjort for 50 år siden». I Krafts resonnement, slik det blir framstilt i *Rus og Samfunn*, er dei moderne forskingsmetodane betre enn dei gamle, og kvalitative forskarar fornyar seg ikkje nok, noko som fører til at dei blir bakstreverske og gamaldagse. Utifrå ein diskursteoretisk innfallsvinkel er ikkje *moderne* nødvendigvis betre enn *gamal*, men *gamal* og *moderne* viser til ulike situerte tider for forskning. I begge tidsperiodane er forskinga påverka av kva kunnskapssyn, verdier, forståingar og praksisar som dominerer, og dei har slik ulike rom for å skape kunnskap. At Kraft, som er ein sentral aktør i norsk forskning, ytrar seg så negativt om ein heil metodetradisjon, gir både signal om at kvalitativ forskning har ein marginal posisjon i rusforskinga i Noreg i dag, og viser teikn på ei kunnskapsløyse om verdien av kvalitativ forskning. Kunnskapsteoretisk er problemet gammalt. Husserls førelingsrekke med temaet «The Crisis of European Sciences and Psychology» i 1935 (Ekeland, 2014) og Skjervheims artikkel (1992) «Det instrumentalistiske mistaket» er døme på tekster som kritiserer dominerande oppfatningar av korleis mennesket og den sosiale verda kan studerast. Dei poengterer at studiar av det tenkjande og meiningsskapande mennesket krev tilnærmingar som studerer mennesket som subjekt. Dei teknologiske nyvinningane Kraft viser til, undersøker mennesket som objekt.

¹⁴ Intervjuet har ført til ein debatt om kva plass kvalitative metodar har i forskinga, sjå Morgenbladet nr. 2 – 5, 2017.

Objektiv kunnskap kan vere nyttig og naudsynt. Problemet melder seg når slik kunnskap får så stor plass at den ikkje gir rom for forskning som gir kunnskap om mennesket som meinings- skapande subjekt. Medan Kraft gjer meiningsaspektet ved menneskets liv irrelevant, har denne avhandlinga meiningsskapning som si kjerne. Kunnskapstilboda denne avhandlinga gir, kunne ikkje kome fram ved bruk av dei teknologiske nyvinningane Kraft løftar fram. Ulike forskings- metodar er ulike reiskapar for å finne gode svar på problem ein søker å løyse. Kva som er formålstenleg forskingsdesign, er avhengig av kva kunnskapsmålet er (Bukve, 2016). Kva som er gode og tenlege kunnskapsmål, heng igjen saman med kva som er status på kunnskapsfeltet. Val av metodar må sjåast i lys av kunnskapsambisjonane dei er reiskapar til å nå, og dei ulike metateoretiske premissene kunnskapsambisjonane er ein del av. Skal forskinga framleis gi kunnskap om mennesket som opplevande og meiningsskapande subjekt, må metodane som er eigna for slike undersøkingar, anerkjennast.

Ei forståing av mennesket som meiningsskapande subjekt får følgjer for korleis ein tenkjer at praksis kan utviklast. Ofte blir rusarbeid søkt forbetra ved at ein evaluerer tiltak og metodar og gjennom evalueringane utviklar og forbetrar metodar og tiltak. Implisitt er tanken at meir kunnskap om kva tiltak som verker best, vil løyse utfordringane som finst. Avhandlinga mi argumenterer for at det er behov for eit utvida blikk på kva som utviklar praksis. I staden for å evaluere og utvikle metodar og tiltak lausrivne frå konteksten, viser avhandlinga relevansen av å undersøkje dei kulturelt, institusjonelt og sosialt situerte forholda metodane og tiltaka blir utforma i. I staden for å fokusere einsidig på tiltak, er det viktig å inkludere dei opplevingane og erfaringane profesjonsutøvarar har og tilby dei ikkje-instrumentell kunnskap, hjelpsame omgrep og tenlege støttesystem til å utvikle deira faglege skjønn. Skal til dømes tilsette i det kommunale rusfeltet i større grad «sikre reell brukarmedverknad» og medverke til at «alle skal møte eit tilgjengeleg, variert og heilskapleg tenesteapparat», slik opptrappingsplanen for rusfeltet skisserer (Prop. 15 S (2015–2016)), er ein avhengig av at ein, i tillegg til nok økonomiske ressursar og eigna institusjonelle strukturar, har tilstrekkeleg tilgang til diskursive ressursar som kan understøtte dei ønska praksisane.

6.6.4 Mot meir kultursensitive tilnærmingar i sosialt arbeid

Denne avhandlinga har undersøkt forholdet mellom meiningsssamanhengar samfunnet tilbyr og profesjonsutøving. Som eg nemnte innleiingsvis, søker eg å i staden for å undersøkje individ *eller* samfunn, å undersøkje sambandet mellom individ *og* samfunn. Ein annan dikotomi eg har overskride er dikotomien mellom fagleg og ikkje-fagleg. I staden for å tenkje i etablerte aksar

som fagleg – ikkje-fagleg inviterer denne avhandlinga til å sjå og undersøkje sambandslinjer mellom faglege og allmenne forståingar. Dette gjeld til dømes generaliserte forteljingar om personar med rusproblem, etablerte forståingar av endring og etablerte forståingar av alder. Fleire av meiningssamanhengane eg gir merksemd til, kan synest sjølvsegde – som *common sense*. Og ein kan undre seg over om dei er fagleg interessante å stoppe opp ved. Slik ser ikkje eg det. Med utgangspunkt i ein premiss om at sosialt arbeids praksis er ein praksis kor kulturens dominerande diskursive ressursar blir spegla og tekne i bruk, finn eg det analytisk interessant å studere sambandet mellom allmenne forståingar og faglege forståingar. Bruner (1990) nyttar omgrepet *folkepsykologi* om den kulturelle forankringa psykologi har. Han poengterer at:

All cultures have as one of their most powerful constitutive instruments a folk psychology, a set of more or less connected, more or less normative descriptions about how humans ‘tick’, what our own and other minds are like, what one can expect situations to be like, what are possible modes of life, how one commits oneself to them, and so on. We learn our culture’s folk psychology early, learn it as we learn to use the very language we acquire (Bruner, 1990 s. 35).

Den same koplinga mellom folk og fag er også gjeldande for sosialt arbeid. I staden for å sjå allmenne forståingar som noko som fell utanfor fagområdet til sosialt arbeid, er det tenleg å undersøkje korleis allmenne og faglege forståingar påverkar kvarandre gjensidig. Sosiale kategoriar som kjønn, klasse, alder og kulturelle forteljingar om normalitet og avvik, er ikkje utanforliggjande til det faglege, men allmenne diskursive ressursar som også profesjonskunnskapen trekker på. Profesjonskunnskap vil likeins påverke allmenne oppfatningar.

Å tilby gratis heroin og legalisere narkotikabruk er forslag til ruspolitiske tiltak som blir diskutert i vår samtid. Når nye og alternative forslag blir presenterte, er det synleg at forslaga er eit av fleire moglege praksisar, og noko som kan diskuteras. Andre meiningforslag som sirkulerer i samfunnet er meir tause og ureflekterte. Omgrep som *avhengig*, *russug*, *behandling*, *motivert*, *tilbakefall* og *rusfri* er kulturelt situerte omgrep som ofte blir tekne for gitt i vår kultur. Naturleggjorte forståingar har gjerne status som *common sense*, og kan slik stå i fare for å ikkje bli inkludert i faglege diskusjonar. Andre omgrep, som *brukarmedverknad* og *recovery* står i fare for ikkje å bli kritisk undersøkt ved at dei har fått status som honnørord. Slik eg ser det er *common sense*-forståingar og honnørord særst interessant å stoppe opp ved, sidan dei representerer vel etablerte diskursar og tilbyr meiningssamanhengar som lett kan bli verande ureflekterte.

Sosialt arbeid har ein tradisjon for å fokusere mest på kultur når det gjeld tverrkulturelt arbeid. Eg finn det kulturlege i sosialt arbeid interessant å studere, same kva tematiske felt ein arbeider med. Kulturen vil til ei kvar tid gi retning til kva som blir sett som sosialt problem, og til kva som er legitime og gyldige måtar å møte desse sosiale problema på. Sidan grensene mellom fag og kultur er flytande og i samspel, er det viktig å anerkjenne kulturens påverknadskraft på fagleg tenking og praksis og utvikle tradisjon og omgrep for å undersøkje og reflektere over sambandet mellom kultur og profesjon. Samstundes er det naudsynt å diskutere kva som særpregar og skil faglege praksisar frå allmenne hjelpepraksisar, slik til dømes Ulvik og Rønningstad (2013) og Askeland og Fook (2009) inviterer til. Ein overordna implikasjon av kunnskapsambisjonen til avhandlinga mi er å inspirere til fleire kultursensitive tilnærmingar i sosialt arbeids utdannings, forskings- og praksisfelt.

Litteratur

- Aars, J., & Christensen, D. (2011). *Styring og kontroll av partnerskap: De lokale Nav-avtalene*. Bergen: Uni Rokkansenteret.
- Adam, B. (2013). *Timewatch: The social analysis of time*. Cambridge: Policy.
- Ainslie, G. (2001). *Breakdown of will*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alexander, B. K. (2012). Addiction: The Urgent Need for a Paradigm Shift. *Substance Use & Misuse*, 47(13/14), 1475-1482.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse I: Hanne Haavind (red.): *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Andersen, D. (2015). Stories of change in drug treatment: a narrative analysis of 'whats' and 'hows' in institutional storytelling. *Sociology of health & illness*, 37(5), 14.
- Andersen, T. (1987). The reflecting team: dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family process*, 26(4), 415-428.
- Andersen, T. (1994). Reflekterende prosesser. *Samtaler om samtalerne*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- Andreassen, T. A. (2008). *Organisering for helhetlig tjenesteyting: organisatoriske valg og variasjon i lokale NAV-kontor* (Vol. 10/2008). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Andreassen, T. A., & Fossetøl, K. (2011). *NAV ved et veiskille: organisasjonsendring som velferdsreform*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Askeland, G. A., & Fook, J. (2009). Critical reflection in social work. *European Journal of Social Work*, 12, 287–292.
- Askim, J., Fimreite, A. L., Moseley, A., & Pedersen, L. H. (2011). One-stop shops for social welfare: the adaptation of an organizational form in three countries. *Public Administration*, 89(4), 1451-1468. doi:10.1111/j.1467-9299.2011.01933.x
- Balint, E. E., Falkay, G., & Balint, G. A. (2009). Khat – a controversial plant. *Wiener klinische Wochenschrift*, 121(19), 604–614
- Barthes, R. (2006). Myth today. I Storey, J. (red), *Cultural theory and popular culture: a reader*, s. 293-302. Essex: Pearson Education
- Becker, G. S., & Murphy, K. M. (1988). A theory of rational addiction. *The journal of political economy*, 675-700.

- Berger, N. P., & Eskelinen, L. (2015). Negotiation of user identity and responsibility at a prerelease conference. *Qualitative Social Work*. doi:10.1177/1473325015585161
- Berger PL and Luckmann T (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.
- Berridge, V. (2012). The rise, fall, and revival of recovery in drug policy. *The Lancet*, 379(9810), 22-23.
- Billbo, T., Mydland, Ø., Syversen, T. L., Glemmestad, H., & Solheim, L. J. (2014). *Kommunale forskjeller i økonomisk sosialhjelp: En studie av forskjeller i organisering og praktisering i seks kommuner*. Lillehammer: Høgskolen på Lillehammer
- Blomqvist, J. (2012). Perceptions of addiction and recovery in Sweden: The influence of respondent characteristics. *Addiction Research & Theory*, 20(5), 435-446.
- Blomqvist, J., Koski-Jännes, A., & Cunningham, J. (2014). How should substance use problems be handled? Popular views in Sweden, Finland, and Canada. *Drugs and Alcohol Today*, 14(1), 19-30.
- Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M., Robson K. (2001) *Focus Groups in Social Research*. London: Sage Publications
- Braaten, E. S. (2015). *Folkehelse, næringsinteresser eller individets frihet? Verdsettinger i lokal alkoholpolitikk*. (Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø). Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Bradley, G., Engelbrecht, L., & Höjer, S. (2010). Supervision: A force for change? Three stories told. *International Social Work*, 53(6): 773–790.
- Brandsberg-Dahl, A. (2000). *Fra konflikt til konsensus. Framvekst og utforming av metadonassistert rehabilitering av heroinbrukere i Norge på 1990-tallet, i lys av massemedia, sosiale mekanismer og sosial handlingsteori*. (Hovedoppgåve i sosiologi.) Oslo: Universitetet i Oslo.
- Brinkmann, S., Petersen, A., Kofod, E. H., & Birk, R. (2014). Diagnosekultur—et analytisk perspektiv på psykiatriske diagnoser i samtiden. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 51, 692-697.
- Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Bruun K., Edwards G., Lumio M., Majeka K., Pan L., Popham R. E. et al. (1975) *Alcohol Control Policies in Public Health Perspective*. Helsinki, Finland: Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Bukve, O. (2016). *Forstå, forklare, forandre. Om design av samfunnsvitskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Burman, E., & Parker, I. (Eds.). (2016). *Discourse analytic research: Repertoires and readings of texts in action*. London: Routledge.

- Burman, E., Greenstein, A., Bragg, J., Hanley, T., Kalambouka, A., Lupton, R., ... & Winter, L. (2017). Subjects of, or subject to, policy reform? A Foucauldian discourse analysis of regulation and resistance in UK narratives of educational impacts of welfare cuts: The case of the 'bedroom tax'. *Education policy analysis archives*, nr. 25, s. 1-27.
- Carter, A. J. (2014). *Struggling to hold addiction treatment talk and relapse in mind*. (Doktoravhandling, University of Cape Town). Cape Town: University of Cape Town
- Caswell, D., Eskelinen, L., & Olesen, S. P. (2013). Identity work and client resistance underneath the canopy of active employment policy. *Qualitative Social Work*, 12(1), 8-23.
doi:10.1177/1473325011413629
- Cloninger, C. (1987). Neurogenetic adaptive mechanisms. *Science*, 236, 410-416.
- Cole, E. R. (2009). Intersectionality and research in psychology. *American Psychologist*, 64(3), 170.
- Conway, K. P., Kane, R. J., Ball, S. A., Poling, J. C., & Rounsaville, B. J. (2003). Personality, substance of choice, and polysubstance involvement among substance dependent patients. *Drug and Alcohol Dependence*, 71(1), 65-75.
- Copes, H. (2016). A narrative approach to studying symbolic boundaries among drug users: A qualitative meta-synthesis. *Crime, Media, Culture*, 12(2), 193-213.
- Copes, H., Leban, L., Kerley, K. R., & Deitzer, J. R. (2016). Identities, boundaries, and accounts of women methamphetamine users. *Justice Quarterly*, 33(1), 134-158.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Damsgaard, H. L. (2010). *Den profesjonelle sosialarbeider: profesjonalitetens mange ansikter*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1)
- De Fina, A. (2009). Narratives in interview—The case of accounts: For an interactional approach to narrative genres. *Narrative Inquiry*, 19(2), 233-258.
- Duffy, P., & Baldwin, H. (2013). Recovery post treatment: plans, barriers and motivators. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 8(1)
- Dziegielewska, S. F. (2013). *The changing face of health care social work: Opportunities and challenges for professional practice*. Springer Publishing Company.
- Edley, N. (2001). Analysing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. *Discourse as data: A guide for analysis*. London: Sage Publications Ltd.
- Edwards, G. (2010). The trouble with drink: why ideas matter. *Addiction*, 105(5), 797-804.

- Egerer, M. (2014). *Institutional footprints in the addiction image: A focus-group study with Finnish and French general practitioners and social workers*. (Doktoravhandling, University of Helsinki). Helsinki: University of Helsinki
- Ekeland, T.J., & Heggen, K. (2007). *Meistring og myndiggjering – reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal akademisk
- Ekeland, T. J. (2014). Frå objekt til subjekt–og tilbake? – Om tilhøvet mellom kunnskap, praksis og styring. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, (03), 211-220.
- Ekspertgruppen. (2015). *Et NAV med muligheter*. Sluttrapport fra ekspertgruppen. Oslo
- Ellingsen, I. T., Levin I., Berg, Berit, Kleppe, L.C. (Red.) (2015). *Sosialt arbeid: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- Elliott, J. (2005). *Using narrative in social research: Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publicationska
- Engebretsen, E og Haldar, M (2010) Annerledeshet og medvirkning – er det plass til en sårbar klient? I Kristeva, J. og Engebretsen, E. (red.). *Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk*. Oslo; Gyldendal Akademisk.
- Europeisk overvåkingscenter for narkotika og narkotikamisbruk (EMCDDA). (2016). *Europeisk narkotika-rapport. Trender og utvikling*. Luxembourg: Den europeiske unions publikasjonskontor.
- Erlie, T. H. (2016). *Sosialt arbeid. En begrephistorisk undersøkelse* (Doktoravhandling, Universitetet i Bergen). Bergen: Universitetet i Bergen
- Fahlgren, S. (2009). Discourse analysis of a childcare drama Or the interfaces between paradoxical discourses of time in the context of social work. *Time & Society*, 18(2-3), 208-230.
- Farrell, M., Howes, S., Bebbington, P., Brugha, T., Jenkins, R., Lewis, G., . . . Meltzer, H. (2001). Nicotine, alcohol and drug dependence and psychiatric comorbidity. *The British Journal of Psychiatry*, 179(5), 432-437.
- Fekjær, H. O. (2004a). *Rus : bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historie* (2. utg.) Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fekjær, H. O. (2004b). Trenger vi folkehelseperspektivet? *Nordisk alkohol och narkotikatidsskrift*, 21(4/5), 350-352.
- Fjær, S. (2008). Nordisk samfunnsvitenskapelig forskning om alkohol og narkotika. Rapport 8/2008. *Bergen: Rokkansenteret*.
- Fjær, S. (2010). Sosiologien som forsvant. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 01-02.
- Fludernik, M. (2009). *An introduction to narratology*. London: Routledge.

- Fossestøl, K., Breit, E., & Borg, E. (2014). *NAV-reformen 2014. En oppfølgingsstudie av lokalkontorenes organisering etter innholdsreformen*. Rapport 13/2014. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Fossestøl, K., Breit, E., & Borg, E. (2016). Hvorfor lykkes ikke NAV-kontorene med å jobbe mer arbeidsrettet? *Søkelys på arbeidslivet*, 33(01-02), 5–23.
- Foucault, M., & Gordon, C. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. Brighton: Harvester Press.
- Frønes, Ivar (2001): *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget
- Galvani, S., & Hughes, N. (2010). Working with alcohol and drug use: Exploring the knowledge and attitudes of social work students. *British Journal of Social Work*, 40(3), 946-962.
- Gelkopf, M., Levitt, S., & Bleich, A. (2002). An integration of three approaches to addiction and methadone maintenance treatment: the self-medication hypothesis, the disease model and social criticism. *The Israel journal of psychiatry and related sciences*, 39(2), 140.
- Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40(3), 266.
- Gergen, K. J. (2009). *Realities and relationships: Soundings in social construction*. Cambridge: Harvard university press.
- Gergen, K. J. (2015). Culturally Inclusive Psychology from a Constructionist Standpoint. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 45, 95–107. doi:10.1111/jtsb.12059
- Gilbert, G. N., & Mulkey, M. (1984). *Opening Pandora's box: A sociological analysis of scientists' discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gipson, C. D., & Kalivas, P. W. (2016). Neural Basis of Drug Addiction. *Drug Abuse in Adolescence*, Springer International Publishing, 37–56.
- Gomory, T., Wong, S. E., Cohen, D., & Lacasse, J. R. (2011). Clinical social work and the biomedical industrial complex. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 38 (4), 135-165.
- Griffin, C. (2007). Being dead and being there research interviews, sharing hand cream and the preference for analysing naturally occurring data. *Discourse Studies*, 9(2), 246-269.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. i Molander, A. & Terum, L. I (red.), *Profesjonsstudier*, s.71–86. Oslo: Universitetsforlaget
- Gubrium, J. F., Holstein, J. A., Marvasti, A. M., & McKinney, K. D. (Red.) (2012). *The Sage handbook of interview research: The complexity of the craft*, 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2009). *Analyzing narrative reality*. Los Angeles: Sage Publications.

- Gubrium, J. F., & Järvinen, M. (2013). *Turning Troubles Into Problems: Clientization in Human Services*: London: Routledge.
- Gulbrandsen, L. M., Seim, S., & Ulvik, O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 42(3-4).
- Gullikstad, B. (2010). Når likestilling blir ulikhet. Interseksjonalitet i arbeidslivet. *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 101-133.
- Haavind, H. (2000). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haavind, H. (2002). Forord. I Thorsen, Kirsten & Ruth Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget, 7-12.
- Halkjelsvik, T., & Storvoll, E. (2016). Korrigendum: Andel av befolkningen i Norge med et risikofylt alkoholkonsum målt gjennom Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 33(4), 447.
- Halkjelsvik, T., & Storvoll, E. E. (2015). Andel av befolkningen i Norge med et risikofylt alkoholkonsum målt gjennom Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(1), 49-60.
- Hall, C. (2003). *Constructing clienthood in social work and human services: interaction, identities, and practices*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hall, C., Juhila, K., Matarese, M., & van Nijnatten, C. (2013). *Analysing social work communication: Discourse in practice*: London: Routledge.
- Hall, S. (1992). the West and the Rest: Discourse and Power, i Hall, Stuart & Gieben Bram (red) *Formations of Modernity*.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: principles in practice*. London:Tavistock.
- Hansen, H., Lundberg, K., & Syltevik, L. J. (2013). *Nav-med brukeren i sentrum?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, H. C., & Natland, S. (2016). The working relationship between social worker and service user in an activation policy context. *Nordic Social Work Research*, 1-14.
doi:10.1080/2156857X.2016.1221850
- Hanssen, J. K., Hutchinson, G. S., Lyngstad, R., & Sandvin, J. T. (2015). What happens to the social in social work? *Nordic Social Work Research*, 5(sup1), 115-126.
doi:10.1080/2156857X.2015.1060895
- Harper, D. (2014). In the West, the dominant discourse for understanding mental is. *Creative Positions in Adult Mental Health: Outside In-Inside Out*, 5.

- Harré, R., Moghaddam, F. M., Cairnie, T. P., Rothbart, D., & Sabat, S. R. (2009). Recent advances in positioning theory. *Theory & Psychology*, 19(1), 5-31.
- Healy, K. (2014). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Heidenreich, M., & Aurich-Beerheide, P. (2014). European worlds of inclusive activation: The organisational challenges of coordinated service provision. *International Journal of Social Welfare*, 23, 6-22. doi:10.1111/ijsw.12098
- Heidenreich, M., & Graziano, P. R. (2014). Lost in activation? The governance of activation policies in Europe. *International Journal of Social Welfare*, 23, 1-5. doi:10.1111/ijsw.12099
- Heidenreich, M., & Rice, D. (2016). *Integrating social and employment policies in Europe: Active inclusion and challenges for local welfare governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Helgøy, I., Kildal, N., & Nilssen, E. (2011). Ny yrkesrolle i en organisasjon i endring. *Nordiske organisasjonsstudier*, 13(3), 34-54.
- Helgøy, I., Kildal, N., & Nilssen, E. (2013). Utvikling av en arbeidsrettet spesialistrolle i Nav. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 16(3), 141-156.
- Hellman, M. (2009). Designation practices and perceptions of addiction – a diachronic analysis of Finnish press material from 1968–2006. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 26.
- Hellman, M. (2010). *Construing and defining the out of control : addiction in the media 1968-2008* (Vol. Nr. 28). Helsinki: Yliopistopaino
- Hellman, M., Roos, G., & Wright, J. v. (2012). *A Welfare policy patchwork : negotiating the public good in times of transition*. Helsinki: Nordic Centre for Welfare and Social Issues.
- Hepburn, A., & Potter, J. (2012). Crying and crying responses. *Emotion in interaction*, 195-211.
- Heyman, G. M. (2009). *Addiction: a disorder of choice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hinchman, L. P., & Hinchman, S. (1997). *Memory, identity, community: The idea of narrative in the human sciences*. Albany: State Univ. of N.Y. Press.
- Hjörne, E., Juhila, K., & van Nijnatten, C. (2010). Negotiating dilemmas in the practices of street-level welfare work. *International Journal of Social Welfare*, 19(3), 303-309. doi:10.1111/j.1468-2397.2010.00721.x
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2004). The active interview i D. Silverman (Red) *Qualitative research: Theory, method and practice* (140-161). London: Sage Publications.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2012). *Varieties of narrative analysis*. Los Angeles, California: Sage Publications.

- Hutchinson, G. S. (2007). *Sosialt arbeid i kommunen: samfunnsmandat og handlingsrom*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Hutchinson, A. J., Galvani, S., & Dance, C. (2013). Working with substance use: Levels and predictors of positive therapeutic attitudes across social care practitioners in England. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 20(4), 312-321.
- Hydén, M. (2000). Forskingsintervju som relationell praktik. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkande metode*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hydén, M. (2014). The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work*, 13(6), 795-812. doi:10.1177/1473325013506247
- Håland, M. E., Lie, T., Nesvåg, S., & Stevenson, B. (2016). *Brukere med rus- og psykiske helseproblem i norske kommuner. Brukerplan – statistikk 2015*. Stavanger: Helse Stavanger
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. *Pragmatics and Beyond New Series*, 125, 13-34.
- Jellinek, E. M. (1960). *The disease concept of alcoholism*. New Haven, Conn.: College and University Press.
- Jessen, J. T., & Tufte, P. A. (2014). Discretionary decision-making in a changing context of activation policies and welfare reforms. *Journal of Social Policy*, 43(02), 269-288.
- Juhila, K., Günther, K., & Raitakari, S. (2014). Negotiating mental health rehabilitation plans: Joint future talk and clashing time talk in professional client interaction. *Time & Society*, 0961463X14523925.
- Järvinen, M. (2002). Institutionalised resignation – on the development of the Danish treatment system. *Nordisk Alkohol- og narkotikatidsskrift (NAT)*, 19.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaktionistisk begrepsramme. In *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 27-48). København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. (2014). Untidy clientization: Drug Users Resisting Institutional Identities'. I J. F. Gubrium & M. Järvinen (red.) *Turning Troubles into Problems: Clientization in Human Services*. Abingdon, Oxon: Routledge, 50-64.
- Järvinen, M., & Andersen, D. (2009). The making of the chronic addict. *Substance Use & Misuse*, 44(6), 865-885.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient : institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels forlag

- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2012). *At skabe en professionel : ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, M. (2014). Untidy clientization: Drug Users Resisting Institutional Identities'. I: J. F. Gubrium & M. Järvinen (red.) *Turning Troubles into Problems: Clientization in Human Services*. Abingdon, Oxon: Routledge, 50-64.
- Järvinen, M., & Ravn, S. (2015). Explanations and expectations: drug narratives among young cannabis users in treatment. *Sociology of health & illness*, 37(6), 870-887.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Jørgensen, T. (2016). *Til barnets beste. Ein studie av avgjerdsprosessar og problemløysing i det kommunale barnevernet*. (Doktoravhandling: Nord Universitetet). Bodø: Nord Universitetet.
- Karlsson, B. (2015). Markedsliberalistiske forskyvninger i det psykiske helsefeltet—om forholdet mellom politisk styring og faglig disiplinering. *Nordisk tidsskrift for helseforskning*, 11(2), 153-162.
- Kjellevoll, A. (2012). Ny lov om kommunale helse-og omsorgstjenester: verdivalg og rettslig regulering. *Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og velferdsrett* nr. 1 til 2
- Koski-Jännes, A., Hirschovits-Gerz, T., & Pennonen, M. (2012). Population, Professional, and Client Support for Different Models of Managing Addictive Behaviors. *Substance Use & Misuse*, 47(3), 296-308. doi:doi:10.3109/10826084.2011.629708
- Koski-Jännes, A., Pennonen, M., & Simmat-Durand, L. (2016). Treatment Professionals' Basic Beliefs About Alcohol Use Disorders: The Impact of Different Cultural Contexts. *Substance Use & Misuse*, 51(4), 479-488.
- Koski-Jännes, A., Hirschovits-Gerz, T., Pennonen, M., & Nyssönen, M. (2012). Population, professional and client views on the dangerousness of addictions:testing the familiarity hypothesis. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 29(2), 139 -154.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Lancaster, K., Duke, K., & Ritter, A. (2015). Producing the 'problem of drugs': A cross national-comparison of 'recovery' discourse in two Australian and British reports. *International Journal of Drug Policy*, 26(7), 617-625.
- Langeland, S., & Galaasen, A. (2014). Oppfølgingsarbeidet i nav under lupen: strekker ressursene til. *Arbeid og velferd*, 1, 64-77.

- Laudet, A. B., & White, W. (2010). What are your priorities right now? Identifying service needs across recovery stages to inform service development. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 38(1), 51-59. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2009.06.003
- Lee, R. M. (1993). *Doing research on sensitive topics*. London: Sage Publications.
- Leissner, T., & Hedin, U.-C. (2001). *Könsperspektiv på missbruk: antologi*. Stockholm: Bjurner och Bruno.
- Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid*. Universitetsforlaget.
- Levine, H. (1978). The Discovery of Addiction: Changing Conceptions of Habitual Drunkenness in America. *Journal of Studies on Alcohol*, 15, 13.
- Liebenberg, L., Ungar, M., & Ikeda, J. (2015). Neo-Liberalism and Responsibilisation in the Discourse of Social Service Workers. *British Journal of Social Work*, 45(3), 1006-1021. doi:10.1093/bjsw/bct172
- Lipsky, M. (1980) *Street Level Bureaucracy*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lloyd, C. (2013). The stigmatization of problem drug users: A narrative literature review. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 20(2), 85-95. doi:10.3109/09687637.2012.743506
- Loseke, D. R. (2009). Examining emotion as discourse: Emotion codes and presidential speeches justifying war. *The Sociological Quarterly*, 50(3), 497-524.
- Loseke, D. R. (2012). The empirical analysis of formula stories. I J. A. Holstein, & J. F. Gubrium (Red.), *Varieties of narrative analysis*. London: Sage Publications. 251-271.
- Loseke, D. R. (2013). Keynote Address: Empirically Exploring Narrative Productions of Meaning in Public Life. *Qualitative Sociology Review*, 9(3).
- Lucas, B. (2004). Reducing Discursive Complexity: The Case of Alcohol Policies in Europe (1850–2000) I R. Müller & H. Klingemann (Red.) *From Science to Action? 100 Years Later—Alcohol Policies Revisited* (s. 71-100), Amsterdam: Springer Netherlands.
- Lundeberg, I. R., & Mjåland, K. (2009). *Grenser for tvang: om sosialtjenestens rolle i bruk av tvang overfor rusmiddelmissbrukere* (Vol. 4) Bergen: Rokkansenteret.
- Lundeberg, I. R., Mjåland, K., Søvig, K. H., Nilssen, E., & Ravneberg, B. (2010). *Tvang overfor rusmiddelavhengige. Evaluering av Lov om sosiale tjenester §§ 6-2, 6-2a og 6-3. 2-2010*. Bergen: Rokkansenteret
- Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på interseksjonalitet. Problem og muligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3.

- Lægheid, P., & Rykkja, L. H. (2014). One Stop Shops for Social Welfare: The NAV Office in Norway i P. Lægheid, L. H. Rykkja, K. Sarapuu og T. Randma-Liiv (Red.) *Organizing for Coordination in the Public Sector: Practices and Lessons from 12 European Countries*. Basingstoke, UK : Palgrave Macmillan
- Lødemel, I., & Moreira, A. (2014). *Activation or Workfare? Governance and the Neo-Liberal Convergence*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Mattingly, C. (1998). *Healing dramas and clinical plots: The narrative structure of experience* (Vol. 7). New York: University Press.
- Mattingly, C., & Garro, L. C. (Red.). (2000). *Narrative and the cultural construction of illness and healing*. Berkeley: University of California Press.
- Mattsson, T. (2005). *I viljan att göra det normala: en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Malmö: Égalité.
- Mattsson, T. (2010). *Interseksjonalitet i sosialt arbete. Teori, refleksjon och praxis*. Malmö : Gleerups
- McKay, J. R. (2009). Continuing care research: What we have learned and where we are going. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 36(2), 131-145.
Doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2008.10.004>
- McLellan, A. T., Starrels, J. L., Tai, B., Gordon, A. J., Brown, R., Ghitza, U.,... Lindblad, R. (2014). Can substance use disorders be managed using the chronic care model? Review and recommendations from a NIDA Consensus Group. *Public Health Reviews*, 35(2).
- Meisingset, K. (2016). Big-data og genetik. *Rus & samfunn*, 06/2016.
- Melberg, H. O., Henden, E., & Gjelsvik, O. (2013). Addiction and Responsibility: A Survey of Opinions. *Inquiry*, 56(5), 558-570. doi:10.1080/0020174X.2013.806143
- Meld. St. 30 (2011–2012). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk alkohol – narkotika – doping*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 11 (2015 – 2016). *Nasjonal helse- og sykehusplan*. Henta frå <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-11-20152016/id2462047/sec1>
- Meld. St. 33 (2015-2016). *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*. Henta frå <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-33-20152016/id2501017/>
- Mik-Meyer, N., & Villadsen, K. (2007). *Magtens former*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Minas, R. (2014). One-stop shops: Increasing employability and overcoming welfare state fragmentation? *International Journal of Social Welfare*, 23, s. 40-53. doi:10.1111/ijsw.12090
- Moore, D., & Fraser, S. (2006). Putting at risk what we know: Reflecting on the drug-using subject in harm reduction and its political implications. *Social Science & Medicine*, 62(12), 3035-3047.

- Moore, D., & Fraser, S. (2013). Producing the “Problem” of Addiction in Drug Treatment. *Qualitative Health Research*. doi:10.1177/1049732313487027
- Møller, M. Ø. (2012). Socialrådgiverrollen under aktiveringspolitikken. In M. Järvinen og N. Mik-Meyer. (red.) *At skabe en professionel : ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. København: Hans Reitzels Forlag
- Møller, M. Ø., & Stone, D. (2013). Disciplining Disability under Danish Active Labour Market Policy. *Social Policy & Administration*, 47(5), 586-604. doi:10.1111/j.1467-9515.2012.00835.x
- Neale J., Tompkins C., Wheeler C., Finch E., Marsden J., Mitcheson L. et al. «You're all going to hate the word ‘recovery’ by the end of this’: service users' views of measuring addiction recovery. *Drugs Educ Prev Polic* 2015; 22: 26–34.
- Nesvåg. (2005). Rusmiddelbrukens kulturelle betydning og forankring. I *Artikkelsamling 1994:2*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Nikander, P. (2008a). Constructionism and discourse analysis. J. Gubrium & H.A. Holstein (red) *Handbook of constructionist research*, 413-428. New York: Guilford Publications
- Nikander, P. (2008b). Working with Transcripts and Translated Data. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3), 225-231. doi:10.1080/14780880802314346
- Nikander, P. (2012). Interviews as discourse data. *The Sage handbook of interview research*, 2, 397-413.
- NOU 1995:24 *Alkoholpolitikken i endring?— Hvordan norske myndigheter kan møte de nye utfordringer nasjonalt og internasjonalt*. Henta frå <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1995-24/id140425/sec2>
- Oliver, D. G., Serovich, J. M., & Mason, T. L. (2005). Constraints and opportunities with interview transcription: Towards reflection in qualitative research. *Social forces*, 84(2), 1273-1289.
- Palm, J. (2004). The nature of and responsibility for alcohol and drug problems: views among treatment staff. *Addiction Research & Theory*: Taylor & Francis Ltd.
- Palm, J. (2006). Priorities in Swedish alcohol and drug treatment: Policies, staff views, and competing logics. *Contemporary Drug Problems*, 33(3), 367-398.
- Polkinghorne, D. E. (1999). Traditional research and psychotherapy practice. *Journal of clinical psychology*, 55(12), 1429-1440.
- Potter, J., & Hepburn, A. (2005). Qualitative interviews in psychology: Problems and possibilities. *Qualitative Research in Psychology*, 2(4), 281-307.

- Potter, J., & Hepburn, A. (2012). Eight challenges for interview researchers. *Handbook of interview research*, 555-570.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1995). Discourse Analysis. I J. A. Smith, R. Harré, & L. V. Langenhove (Red.), *Rethinking methods in psychology*. London: Sage Publications.
- Prop.15 S. (2015–2016). *Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020)*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet 13.nov 2015.
- Prop. 46 S (2004–2005). *Ny arbeids- og velferdsforvaltning*. Oslo: Arbeids- og velferdsforvaltning 11.mars 2005.
- Proba (2013). *Kommunenes bruk av vilkår ved tildeling av økonomisk sosialhjelp*. Rapport 2013 -09, Oslo: Proba samfunnsanalyse
- Rambøll (2014). Helsedirektoratet *Rapportering på kommunalt rusarbeid 2013*. Oslo: Rambøll Managemnet Consulting
- Rapley, T. (2016). Questions of context: Qualitative interviews as a source of knowledge. *Discursive psychology: Classic and contemporary Issues*, 70-84.
- Regjeringen.no (2013, 18. februar). *Kommunalt rusarbeid*. Henta 24. Januar 2017 frå <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/helse--og-omsorgstjenester-i-kommunene/kommunalt-rusarbeid/id443433/>
- Reinarman, C. (1988). Pathways from Heroin Addiction: Recovery without Treatment. *Qualitative Sociology*, 11(3), 234-236.
- Renland, A. (2015). Politisk overstyrt rusforskning. *Rus & samfunn*, 04/2015.
- Reynolds, J., Wetherell, M., & Taylor, S. (2007). Choice and chance: Negotiating agency in narratives of singleness. *The Sociological Review*, 55(2), 331-351.
- Richardson, C. (2005). Cultural stories and Metis self creation. *Journal of Relational Child and Youth Care*, 1(1), 3.
- Riessmann, C. (2008). *Narrative methods for the human sciences*: London: Sage Publications.
- Room, R. (1983). Sociological aspects of the disease concept of alcoholism. *Research advances in alcohol and drug problems* (7), s. 47-91.
- Room, R. (1999). The idea of alcohol policy. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 16 (1), 7-20.
- Room, R., Hellman, M., & Stenius, K. (2015). Addiction: The dance between concept and terms. *The International Journal of Alcohol and Drug Research*, 4(1), 27-35.

- Russell, C., Davies, J. B., & Hunter, S. C. (2011). Predictors of addiction treatment providers' beliefs in the disease and choice models of addiction. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 40(2), 150-164. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2010.09.006
- Ruuska, A. (2013). Consequences and behaviour problematised: The establishment of alcohol misuse as an object of empirical inquiry in late 18th-and early 19th-century European medicine. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30(1-2), 13-32.
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P. H. (2012). *Bære eller briste* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Røysum, A. (2012). *Sosialt arbeid i nye kontekster. En studie om sosialarbeideres erfaringer med Nav reformen*. (Doktoravhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Oslo: HiOA.
- Røysum, A. (2013). The reform of the welfare services in Norway: one office – one way of thinking? *European Journal of Social Work*, 16(5), 708-723. doi:10.1080/13691457.2012.722982
- Samuelsson, E. (2015). *Use or Misuse? Addiction Care Practitioners' Perceptions of Substance Use and Treatment*. (Doktoravhandling, Stockholm University). Stockholm: Stockholm University
- Samuelsson, E., Blomqvist, J., & Christophs, I. (2013). Addiction and recovery: Perceptions among professionals in the Swedish treatment system. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30(1-2), 51-66.
- Samuelsson, E., & Wallander, L. (2014). Disentangling practitioners' perceptions of substance use severity: A factorial survey. *Addiction Research & Theory*, 22(4), 348-360. doi:10.3109/16066359.2013.856887
- Samuelsson, E., & Wallander, L. (2015). Perceptions of treatment needs—A factorial survey of Swedish addiction care practitioners. *Addiction Research & Theory*, 23(6), 469-480.
- Sander, T. F. (2011). *Rusfridom må vere målet. Konstruksjonen av narkotikaproblemet i Stortinget 1966-2001*. (Masteroppgåve, Universitetet i Bergen). Bergen: UiB
- Savic, M., & Fomiatti, R. (2016). Producing “Progress” Through the Implementation of Outcome Monitoring in Alcohol and Other Drug Treatment. *Contemporary Drug Problems*, 0091450916641979.
- Schegloff, E. A. (1997). Whose text? Whose context? *Discourse & society*, 8(2), 165-187.
- Semb, R., Borg, M., & Ness, O. (2016). Tilpasning eller tilbaketrekning?-Tilhørighetsstrategier blant unge voksne med rus-og psykiske helseproblemer. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 19(03), 204-220.
- Simmat-Durand, L., & Koski-Jännes, A. (2015). The risks of cannabis and other illicit drugs: Views among French and Finnish addiction treatment providers. *The International Journal of Alcohol and Drug Research*, 4(1), 61-69.

- Singer, J. A. (2004). Narrative identity and meaning making across the adult lifespan: An introduction. *Journal of personality*, 72(3), 437-460.
- Skatvedt, A. (2009). *Alminnelighetens potensial: en sosiologisk studie av følelser, identitet og terapeutisk endring* (Doktoravhandling, Universitetet i Oslo). Oslo: Unipub.
- Skjervheim, H. (1992). Det instrumentalistiske mistaket i H. Skjervheim (red) *Filosofi og dømmekraft*, (s. 172-178), Oslo: Universitetsforlaget.
- Skog, O.J. (2003). Avhengighet som motivasjonskonflikt. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol.44 (1), 67-82.
- Skog, O.J., & Elster, J. (1999). *Getting hooked : rationality and addiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skogens, L. (2007). *Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem? – regler, kunskap och kontext i socialt arbete* (Doktoravhandling, Socialhögskolan) Stockholm: Stockholm University.
- Skretting, A. (2014). Governmental conceptions of the drug problem: A review of Norwegian governmental papers 1965-2012. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 31(5-6), 569-584.
- Skretting, A., Bye, E., Vedoy, T. F., & Lund, K. E. (2015). *Rusmidler i Norge*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning
- Skretting, A., Lund, K. E., & Bye, E. K. (2014). *Rusmidler i Norge 2013*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning
- Skretting, A., & Storvoll, E.E. (Red.) (2011). *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning
- Speer, S. A. (2008). Natural and contrived data. *Handbook of Social Research*. London: Sage Publications. 290-312.
- Spitzmueller, M. C. (2014). Shifting practices of recovery under community mental health reform: A street-level organizational ethnography. *Qualitative Social Work*, 13(1), 26-48.
doi:10.1177/1473325013507472
- Staubæs, D. (2003). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 11(2), 101-110. doi:10.1080/08038740310002950
- Staubæs, D. (2004). *Køn, etnicitet, og skoleliv*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

- Staunæs, D. (2005). From Culturally Avant-garde to Sexually Promiscuous: Troubling Subjectivities and Intersections in the Social Transition from Childhood into Youth. *Feminism & Psychology*, 15(2), 149-167. doi:10.1177/0959353505051719
- Staunæs, D., & Søndergaard, D. (2006). Interseksjonalitet– udsat for teoretisk justering. *Kvinder, kön og forskning*, 2-3.
- Stautz, K., & Cooper, A. (2013). Impulsivity-related personality traits and adolescent alcohol use: a meta-analytic review. *Clinical psychology review*, 33(4), 574-592.
- St. Meld. nr. 66 (1975 -76). *Om narkotikaproblemer*. Oslo: Sosialdepartementet.
- Stokoe, E., & Edwards, D. (2007). Black this, black that': racial insults and reported speech in neighbour complaints and police interrogations. *Discourse & Society*, 18(3), 337-372.
- Stöver, H. (2016). Bridging Harm reduction. *The SAGE Handbook of Drug & Alcohol Studies: Social Science Approaches*, 238.
- Sulkunen, P. (2013). Geographies of addiction. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30(1).
- Sutton, C. (1998). Swedish alcohol discourse: Constructions of a social problem. (Doktoravhandling, Acta Universitatis Upsalliensis) Uppsala: Uppsala University Library
- Søndergaard, D. M. (1996). *Tegnet på kroppen: køn: koder og konstruktioner blandt unge voksne i Akademia*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Søndergaard, D. M. (2000). Desabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning I H. Haavind (red.): *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk. (s. 60-104).
- Søvig, K. H. (2007). *Tvang overfor rusmiddelavhengige: sosialtjenesteloven §§ 6-2 til 6-3*. Bergen: Fagbokforlaget
- Taylor, S. (2001). Evaluating and applying discourse analytic research i M. Wetherell, S. Taylor og S. J. Yates (red). *Discourse as data: A guide for analysis* (s. 311-330), London: Sage Publication.
- Taylor, S., & Littleton, K. (2006). Biographies in talk: A narrative-discursive research approach. *Qualitative Sociology Review*, 2(1).
- Taylor, S., & Wetherell, M. (1999). A Suitable Time and Place Speakers' Use of Time' to do Discursive Work in Narratives of Nation and Personal Life. *Time & Society*, 8(1), 39-58.
- Taylor, S. (2013). *What is discourse analysis?*. London: Bloomsbury Publishing.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (Vol. 2) Fagbokforlaget Bergen.

- Thommesen, H. (2009). I rusmisbrukerens skygge. *Fontene Forskning*, 1.
- Thommesen, H. (2015). Master narratives and narratives as told by people with mental health and drug problems. *Journal of Comparative Social Work*, 5(1).
- Tileagă, C., & Stokoe, E. (Red.). (2015). *Discursive psychology: Classic and contemporary issues*. Routledge.
- Tootle, W., Ziegler, J., & Singer, M. (2015). Individuals Are Continents; or, *Why It's Time to Retire the Island Approach to Addiction*. *Substance Use & Misuse*, 50(8-9), 1037-1043.
- Tutenges, S., & Sandberg, S. (2013). Intoxicating stories: The characteristics, contexts and implications of drinking stories among Danish youth. *International Journal of Drug Policy*, 24(6), 538-544.
- Ulvik, O. S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier: en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.
- Ulvik, O. S. & Rønnestad, M. H. (2013). Cultural discourses of helping: Perspectives on what people bring with them when they start training in therapy and counseling. I M. H. Rønnestad & T. M. Skovholt (Red.), *The developing practitioner* (s. 37-51). New York: Routledge.
- Van den Berg, H., Wetherell, M., & Houtkoop-Steenstra, H. (2003). *Analyzing race talk: Multidisciplinary perspectives on the research interview*. Cambridge University Press.
- Van Berkel, R., & Borghi, V. (2008). Introduction: The governance of activation. *Social policy and society*, 7(03), 331-340.
- Vike, H. (2004). Velferd uten grenser. *Den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Gjøvik: Akribe Forlag.
- Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi: om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzel Forlag.
- West, R., & Hardy, A. (2006). *Theory of addiction*. Oxford: Blackwell Pub/Addiction Press
- Weatherall, A. (2016). Interpretative repertoires, conversation analysis and being critical. *Discursive psychology. Classic and contemporary issues*, 15-28.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society*, 9(3), 387-412.
- Wetherell, M. (2001). Themes in discourse research: The case of Diana. *Discourse theory and practice: A reader*, 14-28.
- Wetherell, M. (2003) «Racism and the Analysis of Cultural Resources in Interviews», in H. van den Berg, M. Wetherell and H. Houtkoop-Steenstra (red) *Analyzing Race Talk: Multidisciplinary Perspectives on the Research Interview*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Wetherell, M. (2005). Unconscious conflict or everyday accountability? *British Journal of Social Psychology*, 44(2), 169-173.
- Wetherell, M., & Edley, N. (2014). A discursive psychological framework for analyzing men and masculinities. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(4), 355.
- Wetherell, M., & Potter, J. (1992). *Mapping the language of racism: Discourse and the legitimation of exploitation*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf
- Wetherell, M., Taylor, S., & Yates, S. J. (2001). *Discourse theory and practice: A reader*. London: Sage Publication.
- White, W. L., & Kelly, J. F. (2011). Alcohol/drug/substance “abuse”: The history and (hopeful) demise of a pernicious label. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 29(3), 317-321.
- White, M.K. (1995). *Re-authoring lives : interviews & essays*. Adelaide: Dulwich Centre Publications
- White, M. K. (2000). *Reflections on narrative practice: Essays and interviews*. Dulwich Centre Publications.
- Winter Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999) *Diskursanalyse som teori och metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Øfsti, A. K. S. (2008). *Some call it love: exploring Norwegian systemic couple therapists' discourses of love, intimacy and sexuality* (Doctoral dissertation, University of East London).
- Øfsti, A. K. S. (2010). *Parterapi: kjærlighet, intimitet og samliv i en brytningstid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lillian Bruland Selseng (2015). "Focus on the young ones":
Discourses on substance abuse and age.
Nordic Studies on Alcohol and Drugs, 32(3), 277-293.

“Focus on the young ones”: Discourses on substance abuse and age

LILLIAN BRULAND SELSENG

ABSTRACT

BACKGROUND & AIMS – Previous research has shown that age categories play a vital part in the decision-making processes of counsellors in substance abuse services, yet very little is known about how the meanings of “age” and “substance abuse” are constructed and intertwined. This article aims to provide insights into the dynamic relationship between discourses on age and substance abuse. It explores the narratives of a group of counsellors on age and substance abuse, and looks at the subject positions this intersection produces. **DESIGN** – The data material consists of interviews with 23 counsellors working for the Norwegian Labour and Welfare Administration (NAV). The analysis is inspired by discourse psychology and intersectional and poststructuralist approaches. **FINDINGS** – Three positions are constructed: “the vulnerable youth”, “the formative youth” and “the agentic adult”. The article illustrates how the subject positions reinforce a “focus on the young ones” discourse. Findings are discussed against the background of the concept of ageism. **CONCLUSION** – The article highlights the significance of examining categories such as “substance abuse” and “age” as dynamic and contextual phenomena. It points out the significance of continually being aware of the influence age categories have in the process of differentiating and categorising substance abusers in social services.

KEYWORDS – discourse, social service, social work, substance abuse, age, ageism, categorisation

Submitted 30.09.2014

Final version accepted 20.01.2015

Introduction

By examining how discourses on substance abuse are related to discourses on age, this article explores the dynamic relationship between meanings attached to substance abuse and age. Research has shown how the understanding of substance abuse has varied throughout the years and has various meanings also today (Edwards, 2009; Hellman, 2011; Karasaki, Fraser, Moore, & Dietze, 2013; Samuelsson, Blomqvist, & Christophs, 2013; Sulkunen, 2013). Studies of age show how age works as a fundamental structuring principle for how we organise our world (Blaakilde, 2004; Heggli, 2004; Lee, 2001) and how meanings at-

tached to different age categories vary in relation to time, society and context (Buchmann & Kriesi, 2011; Hillier & Barrow, 2014; Ulvik, 2005). Substance abuse is one of the contexts in which age as a category comes to the fore. Previous research has revealed that meanings attached to age play a vital part in the decision-making processes of substance abuse services (Järvinen, 2002; Lundeberg, Mjåland, Søvig, Nilssen, & Ravneberg, 2010; Palm, 2006). However, little is known about how the meanings of substance abuse and age are intertwined.

In research, substance abuse and age are often used as statistic variables with inherent and non-contextual qualities. Here,

through a social constructionist lens, I will instead explore substance abuse and age as context-dependent discursive structures. Categories are studied as shaped by history and social events, and through daily interactions between actors (Davies & Harré, 2001; Hacking, 1999). By “substance abuse” I understand the use of substances that violates cultural tolerance limits and is hence perceived as problematic (Nesvåg, 1994). Highlighting the categories of “adult” and “young”, I explore the dynamic relationship between discourses on substance abuse and age by analysing narratives told by a group of counsellors working with people having substance abuse problems. The interviewed counsellors work in the Norwegian Labour and Welfare Administration (NAV), which is a major service provider in this field (Helsedirektoratet, 2013; Håland, Lie, Nesvåg, & Stevenson, 2014). These counsellors play an important role in the assessment processes the users¹ are subjected to. The analyses of the counsellors’ narratives are complemented with relevant policy documents.

In their talk and perceptions, like any of us, counsellors are affected by the discursive context that surrounds them. Simultaneously they contribute to the development of discourses (Davies & Harré, 2001). Discourses on substance abuse and age contribute not only to the counsellors’ scope of action, but also to the positions of both users and counsellors, the way counsellors interpret and explain the users’ course of action, and the way counsellors understand the users’ responsibility. Thus, discourses on substance abuse and age are significant for substance abuse services in general.

“Substance abuse” and “age” as objects of exploration

A central question in research on meanings of substance abuse is how to understand the abuser’s own responsibility. Many professional and lay conceptions can be traced back to the dichotomy about whether substance abusers are regarded as responsible for the abuse or as victims of something beyond their control (Rise, Aarø, Halkjelsvik, & Kovac, 2014; Russell, Davies, & Hunter, 2011). Brickman et al. (1982) emphasise that the way in which the responsibility for a problem is attributed to a person will affect the attempts of others to help them. Research has shown that the majority of professionals working in the area of substance abuse hold abusers responsible both for their drug problem and for how it is to be solved (Järvinen, 2002; Koski-Jännes, Hirschovits-Gerz, & Pennonen, 2012; Melberg, Henden, & Gjelsvik, 2013; Palm, 2003). By highlighting the abusers’ individual responsibility, their willpower and motivation is given a crucial role. Many people feel neither obligated nor able to help (Brickman et al., 1982). It could be argued that the emphasis on the substance abuser’s own responsibility is in line with today’s neoliberal views on treatment in general (Järvinen, 2012; Rose, 1999; Villadsen, 2003).

Research based on the typology presented by Brickman et al. provides intriguing findings on how substance abuse is understood by professionals working in the substance abuse field. However, this model does not capture nuances and ruptures in how these professionals regard the intertwinement between abuse and responsibility. Palm (2003, 2004) found that their statements and responses traversed vari-

ous categories of the typology, and Koski-Jännes et al. (2012) point out that the model does not give any information about the nuances in the respondents' understanding of responsibility. Karasaki et al. (2013) found a significant ambiguity in how the respondents understood substance abuse, particularly in respect to volition. They state that "a greater awareness and discussion of the disagreements at play, and their implications" is needed (p. 203). This paper contributes to the discussion of responsibility, as it shows how the meaning of responsibility is influenced by the dynamic relationship between discourses on substance abuse and age.

Palm (2006) claims that age plays a crucial role in the way treatment staff think about whom to give priority of access to alcohol and drug treatment. Based on questionnaires sent to staff in the social and health care system in Stockholm County, Palm shows that they prioritised young people. Very few wanted to give preference to "heavy misusers" and to "persons who have been misusing for a long time" (Palm, 2006, p. 367). Similarly, Järvinen (2002) claims that age plays a vital role in the Danish treatment system, where abusers are divided into two categories: those "worth investing treatment resources" in, and those "too old for treatment, too heavily burdened or too badly inflicted by their substance abuse" (p. 5). Andersen (2007) has also examined how substance abusers' responsibility is understood in the Danish treatment system and found that the staff expect the oldest and most marginalised users to take on more responsibility than the younger and less marginalised users. When it comes to involuntarily admitted substance abusers in Norway, statistics

show that young people are overrepresented, even though older substance abusers tend to have used substances for a longer period and even if they are in poorer health (Lundeberg et al., 2010; Søvig, 2007). According to Lundeberg et al. (2010) this

"may indicate that age discrimination exists; older, more chronic substance abusers may be pushed out of specialised health programmes, on the grounds that they are not expected to achieve as preferred" (p. 250, my translation).

They also point out that "there are no indications that older substance abusers cannot benefit from involuntary treatment" (2010, p. 250, my translation).

These Nordic researchers demonstrate that discourses on age play a crucial part in help-giving behaviour. However, little is known of how discourses on substance abuse are related to discourses on age. This article aims to contribute to filling this gap.

Norwegian Labour and Welfare Service (NAV)

The Norwegian Labour and Welfare Service (NAV), which administers about one third of the Norwegian national budget, was established as part of a new social welfare administration implemented between 2006 and 2011. It was one of the largest public sector reforms in recent Norwegian history – a merger of the Norwegian Employment Service, the National Insurance Service and parts of municipal Social Welfare Services (Lægreid & Rykkja, 2013). The main objectives of the reform were to get more beneficiaries into work and activity, and to make administration

more coherent, efficient and user-oriented. The NAV was designed to function as a single entrance to the various employment and welfare administration services, and multiple service users were a major target group (Læg Reid & Rykkja, 2013). An important task of NAV and the counsellors is to consider measures and services each individual user needs in order to improve self-help, social security and social inclusion. Counsellors perform different tasks such as counselling, administrating economic allowances, referring users to activation measures, conducting meetings with other relevant welfare actors, etc. The different goals of the reform are difficult to combine, and the counsellors must find a balance between the demands of productivity and effectiveness on the one hand and those of individual help and support on the other (Nilssen & Kildal, 2009).

Beyond centrally decided minimum requirements such as financial social assistance, the inclusion of municipal social services in the local NAV office has been made optional. In 2012, 65% of Norwegian municipalities had incorporated all or parts of the substance abuse services into the local NAV office (Helsedirektoratet, 2013). In addition, people with substance abuse problems are supposed to receive help from ordinary municipal health and care services. This includes services from a number of sectors, including home-based care services, nursing homes, psychologists and municipal mental health units. The municipal social and health service can refer to specialist services if necessary (Helsedirektoratet, 2013).

Discourses on substance abuse and age: Material and methodology

The 23 counsellors I interviewed were selected from three NAV offices located in three different municipalities in Western Norway with 4000 to 14,000 inhabitants. I chose NAV offices from municipalities with a certain degree of substance abuse problems which also had incorporated all or major parts of the substance abuse services into the local NAV office. The three offices were organised in different ways, and the counsellors who dealt with substance abuse were employed in various departments and had different tasks. My only selection criterion was that the interviewees counselled users who suffered from substance abuse problems. Hence, the group of counsellors I interviewed is very heterogeneous. Not all of them were “counsellors” in their official job title, though I will stick to this term for all of them. Nineteen of them were women; four men. Two counsellors were in their twenties, two in their thirties, fourteen in their forties, three in their fifties and two in their sixties. One of them worked with as many as 130 users, another had as few as thirty. Some of the counsellors had studied social work or health care, some economics or political science, and some had no degree but qualifying work experience. Some interviewees saw themselves as experienced substance abuse workers; others as rather inexperienced. The study was conducted in accordance with ethical standards and regulations and was approved by NSD (Data Protection Official for Research).

Interviews

If possible, the counsellors were interviewed twice, and therefore my material

consists of 41 interviews. The interviews were conducted in 2012 and 2013; they are about an hour long and were audio-taped and transcribed verbatim. Inspired by the concept of the teller-focused interview, which is based on a dialectical way of thinking about the relationship between interviewer and interviewee (Hydén, 2000, 2014), I tried to create a framework and a relationship in which the counsellors could feel free to talk about their experiences, thoughts and feelings. I strove to hear and explore the counsellors' interpretations, reasoning and reflections on their experiences. Prior to the first interview, I prepared two questions: "What led you to work here, in this office, with the tasks that you have?" and "Can you tell me, in all anonymity, about your work with a user with substance abuse problems?" The counsellors explained that the cases they chose to tell me about were in some way or another "interesting", "time-consuming at the moment", "positive" or "difficult". When I conducted the second interview, approximately six months after the first one, I asked: "Can you tell me what has happened since we last met? Are there any changes?" I also used the second interview to elaborate on reflections and understandings that were shared in the first interview, to get thicker descriptions of the topics. For example, when I analysed the first interviews and became aware of the significance of age, I could explore the meanings of age more extensively in some of the second interviews. Since I focused on descriptions and reflections on specific incidents, the material is saturated with detailed and varied reasoning and understanding – and consequently offers an opportunity to explore meanings-making processes.

Analysis

Inspired by discourse psychology and by intersectional and poststructuralist approaches, I applied different analytical questions and concepts in my first round of analysis (Crenshaw, 1991; Haavind, 2000; Staunæs & Søndergaard, 2006; Søndergaard, 2002; Ulvik, 2007). In order to examine the complex and shifting dimensions of the category of substance abuse, I looked for contradictions, ambiguities and variations in how substance abuse was narrated. I explored the categories and interpretations that occurred in the material, and analysed the discursive premises of these interpretations (Søndergaard, 2002). The concept of discourse, defined as "a multi-faceted public process through which meanings are progressively and dynamically achieved" (Davies & Harré, 2001, p. 4), is used as an analytical tool to expand the understanding of how the counsellors relate to substance abuse and age.

Originally, age was not a primary issue in this study, but it became a focus as a result of this first round of analysis. Although age was not a topic in all the interviews, the empirical material and the intersectional perspective I applied made me gradually aware of the significance of discourses on age, in particular discourses on "youth" and "adult". More categories are to be found in the empirical material, such as "gender" and "time"². An intersectional perspective invites to include several categories in the analysis, but it is a difficult task in practice to include all the complexity (Staunæs, 2003). In this article I found it most beneficial to focus on age although it entails a delimitation of the categories involved in the meaning-making processes.

In the second round of my analysis I ex-

plored the dynamic relationship between discourses on substance abuse and age in more detail, and how this intersection produces specific subject positions. Although discourses on substance abuse and age are mutually entangled, I concentrate on how discourses on substance abuse are related to discourses on age. I use the concept of subject position as closely related to the concept of discourse. In this sense, discourses are the ways in which people think, talk and act define the position they place themselves in, the position they ascribe to others, and the agency they dispose of to act (Davies & Harré, 2001). In my analysis, I constructed different discourses accompanied by corresponding subject positions which I categorised as “the vulnerable youth”, “the formative youth” and “the agentic adult”. I will elaborate these positions below by adding interviews excerpts³. When I recognised the relevance of the categories of “youth” and “adult” in my empirical material, I read relevant policy documents of the NAV, including those on substance abuse, with renewed interest. I wanted to see how the discourses found in the counsellors’ narratives were related to discourses in the official policy documents. This comparison is presented at the end of the results section.

Findings

Institutional use of age categories

The NAV offices are obliged to meet numerous and complex needs and have to offer several different services. The users are assigned to a counsellor on the basis of specific user characteristics. One of them is age: “We have separated those users younger than twenty years” (Ingrid); “We offer work training for the youths” (Evy);

and “I deal with people younger than thirty years of age” (Kari). Here, age is used as a relevant factor for the office’s decision of who is to receive what kind of help. Implicitly, the meanings attributed to age say something central about the users.

My data material shows that age takes precedence over other categories. A general pattern is that counsellors who counsel younger users have fewer clients. Subsequently, these users receive more attention than do older clients. Randi and Vibeke state:

Those who have users older than thirty, have many users. Sixty to seventy. It’s obvious that their span is limited. [...] In my opinion, these users aren’t seen to that often. They don’t get that much attention. (Randi)

In the NAV system, we’re supposed to focus on the young ones – those under thirty years of age. [...] I can’t say that we’ve focused equally on users who are closer to fifty, and that’s questionable. You sort of play them against each other. They drift. They are definitely not given priority. (Vibeke)

Mari works with “youth”, defined as “those under thirty years of age”. She is supposed to attend to some thirty young people, and approximately ten of these have substance use problems. Morten is one. Mari explains: “It’s complicated. He has a child to care for. The child’s mother is a substance abuser too. The child welfare service have been there the whole time”. Morten is older than thirty and therefore does not really belong into the group Mari works with, but she is reluctant to move him elsewhere: “I

worry that if he's moved he won't get any help at all, because the other group is too big". By keeping Morten in her group, Mari negotiates age meanings. She challenges the discourse in which age is a defining differentiating axis, and, according to her interview, attracts criticism from her colleagues: "Why do you hold on to those over thirty years of age? It prevents us from using our capacity on the youths". In this narrative, Mari's colleague reproduces age as a defining priority axis, and the statement contributes to constructing an antagonism: "those older than thirty" versus "the youths". Morten is positioned as not one of "the youths". In this narrative "age" overrules other categories such as "parent". Consequently, Morten's age alone excludes him from being given priority.

I also found that age affects the procedure of setting targets. Vibeke says:

"You must focus on the youngest ones – those under thirty. You have to get them through the system. They must become independent. With the older ones it's different; you have to clarify their situation, so that they don't have to sit around and wonder. It's more likely to turn the youngest ones around". (Vibeke)

The terms "turn around" and "clarify" indicate the different tasks counsellors have. They have to both assure, or "clarify", the user's entitlement to financial support, and offer help and support for them to become self-sufficient, or to be "turned around". In this narrative, "the youngest ones" are to be "turned around", while cases in which the user is older than thirty, are to be "clarified". The two different expressions betray

two different objectives, and the category of "age" is used as a differentiating tool in deciding whether the goal is to either "turn around" or "clarify" a case.

The discourse of "focus on the young ones"

In my material, the age limits for grouping and differentiating between users vary between 20, 26, 30 and 40 years. When a user younger than 20, 26, 30 or 40 is given priority, the terms "young" and "youth" are expressed as categories of meaning which classify the prioritised group. This is certainly true for Mari's case; her colleagues criticise the fact that she gives precedence to Morten who is not "youth". Evy, who works in a NAV office which has applied for and received extra resources to start a work training programme for youth, explains: "We said that youth are those younger than forty years". The statement "we said that" indicates that Evy sees the category of "youth" as flexible and negotiable. The age limit Evy and her colleagues apply to the work training programme could be seen as reproducing the discourse of "focus on the young ones". Yet, at the same time, they expand the discourse and fill it with new meaning.

While the NAV system encourages the counsellors to focus on the young ones, the interviews suggest also that this prioritisation is taken for granted. The counsellors give no reasons why they differentiate between adults and youth and why they prioritise the latter. Thus, the "focus on the young ones" discourse claims a self-evident position, and makes it worthwhile to have a closer look at the meaning of the category of "youth". In my data material, I have identified two discourses about youth which are a part of and underpin

the “focus on the young ones” discourse: “youth as an age of risk” and “youth as an age of formation”.

“Youth as an age of risk”

When talking about the work training her NAV office offers, Evy explains that participants with a history of substance abuse must pass a urine test when they participate in this group, because “We have a few youth here. When I employ persons with substance abuse problems, I can actually end up introducing young people to substance abuse” (Evy). Here, she draws on meanings of the categories of “substance abuse” and “youth” that are accessible to her. Her narrative seems to maintain that substance abuse is contagious, and that having participants with substance abuse problems in the work training group is risky. However, not all participants are at risk; only the “youth” are in danger. Hence, in her reasoning, she interprets “youth” in a different way than she did when she referred to “youth” who were “those under forty years of age”. She now considers “youth” a smaller group unified by special needs and separated from other participants solely by their young age which makes them vulnerable. Implicitly, the “youth” are positioned as prone to danger and temptation.

The understanding of “youth” as being vulnerable seems to be widespread. In this context research has shown that a young age is generally regarded as risky in modern society. The teenage years are frequently depicted as years of agitation, experimenting and rebellion (Frønes, 2011; Room, 2012). While using alcohol or drugs in this period of life is a sign of maturity, young people also enter a danger zone in their efforts to mature (Demant & Järvinen, 2006; Rolando

& Katainen, 2014; Room, 2012).

The discourse of “youth as an age of risk” offers certain subject positions. Within this discourse young NAV users are positioned with limited responsibility, while the counsellor is positioned with responsibility for the young, vulnerable user. This understanding justifies a prioritising of young users. Dorte, for instance, says this about her work with David, who was “young, in his mid-twenties” and under treatment in a substance abuse clinic:

He had a big relapse. He went to the city and took drugs. And it could've cost his life. He's very uncritical in what he takes. He doesn't move around easily, and so the city is large, in his eyes. We tried to trace him. He needed to go into rehab, after all, so we had to get him back into the institution. Now that he dropped out, there was so much I had to do. I just had to put everything else aside, and get hold of him. (Dorte)

Expressions such as “he had a big relapse”, “it could've cost his life” and “he's very uncritical” reveal that David is a user who is communicated as prone to risk. In her narrative Dorte positions him as vulnerable, and as long as he is vulnerable, it seems important to act. David is positioned without agency, whereas Dorte as his helper positions herself as responsible and capable of agency. She is the one who must “trace him”, “get him back” and “get hold of him”.

“Youth as an age of formation”

Taking drugs is narrated as an act that may lead to severe consequences for the young. Vibeke says:

Those who waste years taking drugs don't learn what others learn when they're young – everyday routines and just doing what you do in life. They just skip it. And it's so obvious, they just fail. (Vibeke)

Kari elaborates:

Youth who have taken drugs such as marijuana – just imagine how it affects their attitude and drive. Poor people, they're so indifferent, you know, and lethargic. There's so much they haven't experienced. They haven't experienced the joy of making money. And when you look at the long road they have ahead of them. (Kari)

In these narratives Kari and Vibeke position “youth” as formative and discursively constructed as a very important period in life. The youth who abuse substances are being juxtaposed with those who do not abuse substances, and a clear dividing line is drawn between them. Those who take drugs “just fail”, as they are positioned as “indifferent” and “lethargic”, and they have a “long road” ahead of them. Also, these narratives construct normality: it is normal to perform “everyday routines”, to have a certain “drive”, and to experience the “joy of making money”. And in this constructed normality it is crucial that the “formative youth” achieve ordinary skills. Vibeke and Kari's narratives reproduce a discourse where the years of youth are seen as an active, critical period. This is when attitudes, values and personality are formed; these years have a significant impact on a person's life and future.

When I interviewed Ida, she talked about Isac:

We've been working on his case for a long time. And now I've become impatient. Now and then he seems to think that I'm unpleasant. I don't like being unpleasant, but I'm not willing to let a young man – thirty years of age – just sit idle. He's not happy where he is. He's very kind and able, and could have a much better life. It's not right, I feel, letting people just sit about. Especially not the young. They have their whole lives ahead of them. (Ida)

In this narrative, Ida positions Isac as a “young man”, linking his “youngness” with potential, for he has his “whole life ahead” of him. Ida's perspective is oriented towards development and future. In order to change Isac's future, one must act “now”. The discourse Ida speaks and acts from influences the challenges and dilemmas she encounters here. In this sense Ida's statement reveals that she has a conscience, i.e. a moral responsibility to “act” on Isac's behalf.

Ida, Kari and Vibeke seem to have adopted the prevailing comprehension of the “youth”. In so doing, they follow one of the most fundamental ideas of the dominant development paradigm according to which human development is a process towards independence and autonomy (Heggli, 2004; Room, 2012). As Lee (2001) points out, it is a widespread tendency to think of adults and children as fundamentally different types of human being. The “adult” is understood to have all the properties of an independent human being, while “children” are seen to have

all the properties of human becomings. Within this frame of thinking, the youth years are crucial, as this is when children develop into adults – the persons they are to be. However, Lee (2001) argues that this understanding is increasingly being questioned.

“The agentic adult” discourse

Pål counsels 130 users who are temporarily or permanently unemployed and who do not fit into a preference-given age group. He talks about his efforts to help Patrick, an alcoholic nearing fifty years of age:

He’s been to treatment institutions quite a few times now, he comes and goes. Every time he’s left, he’s gone downhill. He goes directly from here to the liquor store. He doesn’t show much initiative or desire to stop drinking. (Pål)

In their last meeting Pål made a new attempt: “I wanted to find out if he was motivated to try again”. “If he doesn’t accept the measures we offer, he may actually lose his benefits” (Pål). The narrative on Patrick differs from the narratives on Isac and David: when Pål talks about Patrick, the generational position is not marked, while in Isac’s and David’s case, “young” and “youth” are central categories. In my interview material the category of “adult” is rarely mentioned, and accordingly, my study corresponds with other studies which state that “adulthood” seems to be less marked than “childhood”, “youth” and “old age”. The category of “adulthood” is constructed as “normal”. It is “just there”, and its cultural substance is

implicit (Heggli, 2004). Pål says that he has lost faith in Patrick. A liver function test has shown that the organ is severely damaged.

He’s quite ill now, it seems, and he may not last long. He may realise that this is serious, but he still doesn’t really want to make the great effort it takes. (Pål)

When I asked what options he had in Patrick’s case, Pål replied:

I could attend more closely to him. Have him coming in more often. But that will affect some of the others who also ... And when I don’t have much faith in him, how much time should I spend on him, when I have other people I may actually be able to help? It’s a difficult decision. It sure is. (Pål)

While Mari described how the institutional framework and feedback from colleagues made it difficult for her to give priority to Morten, Pål talks about his precedence as based on his own decisions, and about the fact that he should give precedence to users he “may actually be able to help”. While Ida seems to focus on the future, Pål’s narrative refers to what has happened in the past: Patrick “has gone downhill”. And the problem is that Patrick “doesn’t really want to make the great effort it takes”. Like Isac, Patrick does not show any will to change. In Isac’s case his “youth” gives him precedence and development potential, whereas in Patrick’s case the question is how much time the NAV should spend on him. Patrick is not given a position he could benefit from; in order to make up for this he has to show

something else, and that is, according to Pål's narrative, motivation and volition. By asking whether Patrick "is motivated to try again", Pål positions Patrick with agency. Yet the dilemma is that Patrick "doesn't show much initiative or desire to stop drinking". Within this discourse, which may be called "the agentic adult" discourse, the users' volition is seen as a premise for change and therefore for the counsellor's efforts to help. If Patrick is to change, he must be willing to do so. As a consequence, it is important to elucidate his intention. When Pål says that Patrick "goes directly from here to the liquor store", he attributes Patrick with a position as being active and able to make decisions: Patrick has agency, but does not exercise it the way he should do. Moreover, it is one of Pål's tasks to check Patrick's eligibility to financial support. Pål's narrative illustrates that Patrick's position as being agentic also influences Pål's consideration of Patrick's rights. Here rights and duties are linked to lack of capacity. When Patrick is positioned as capable of doing the right things, which he does not want to do, he may not be eligible, and "may actually lose his benefits".

In Pål's narrative Patrick's health is at risk, just like David's. While David's big relapse could have cost him his life, Patrick's liver is damaged. While Dorte's narrative positions her with the responsibility for solving the situation, Pål positions himself as less responsible for Patrick's situation. Within the framework of an "agentic adult" discourse the helper-user relation is based on equality; both helper and user must make an effort. They relate to each other as adults or as two sovereign associates. The user is positioned with the re-

sponsibility to change, and while will and involvement are seen as important factors, vulnerability and inequality are toned down. Substance use is woven into this process of meaning-making and is regarded as a choice. By positioning Patrick as being agentic, Pål positions himself – the helper – with a limited scope of action. If the user "doesn't want any help", there is – within "the agentic adult" discourse – not much the helper can do. Besides, Pål's narrative is also drawing on the cost-benefit discourse according to which the helper's efforts are justified by the prospect that users will definitely benefit from them. This in effect underpins the discourse of "focus on the young ones".

NAV counsellor Oline talks about Odd, a former "heavy substance abuser". For a long time they did not know what to do with him, but now he has changed for the better:

He's had work training for some time now, and he's doing well. I believe he's forty something, so he's growing up, I suppose. He's always at work. He shows up every day. And he's motivated. He wants this. This is his chance, he says. The training, the possibility of getting a proper job ... That's certainly important, but I think what plays the biggest part is the fact that he's made up his mind: it's now or never. He's come to this decision himself. In my opinion, we're not the ones to tell them what to do. They have to decide for themselves. (Oline)

Like Patrick, Odd is positioned as agentic, but contrary to Patrick, Odd is "motivated". "He wants this", and "he's come

to this decision himself". In her narrative, Oline considers Odd's motivation the key to success. While Dorte had to "do" things and take responsibility for David's wants, Odd "is doing well", and has "come to this decision himself". The counsellor's help is seen as a factor that "plays a part" in Odd's development, but what is far more decisive is Odd's volition.

"Substance abuse" and "age" in policy documents

The "focus on the young ones" discourse is also visible in relevant policy documents. For example, in the draft budget of the Ministry of Labour (Arbeidsdepartementet) for 2012/2013, "youth" and "immigrants" and "people with limited working abilities" are presented as "a vulnerable group demanding particular attention" (Prop. 1 S, (2012/2013), p. 11). The term "youth" is often used without referring to a specific age group. When it is specified in the proposition, it refers to "youth under twenty years of age" (p. 17), "youth aged 20 to 24" (p. 17) and "youth (15–24)" (p. 28). The terms of reference used by the Ministry of Labour to outline the task field of the NAV are also unambiguous: "Among people with limited working abilities, those under thirty years of age are to be given precedence" (Arbeidsdepartementet 2013, pp. 9, 12). "Housing policies are to be focused on youth and young adults" (p. 18). "The focus on youth must be intensified" (NAV, 2013, p. 2). In the White Paper on drugs and alcohol policy (Meld. St. 30 (2011–2012), p. 8), "young people" are seen as "a particularly vulnerable group" that will be given priority in treatment and substance abuse services (Meld. St. 30 (2011–2012), p. 8).

Young people are also positioned as vulnerable in policy documents. They are portrayed as "exposed" and they "require special attention" (Prop. 1 S (2012–2013), p. 11). The White Paper argues that "there are several reasons to protect the young", one reason being:

The part of the brain that controls the need to experiment and seek sensation develops faster than the frontal lobe, which controls self-regulation and impulse control. Therefore, young people are more prone to risk when under the influence of alcohol or drugs. (Meld. St. 30 (2011–2012), p. 40)

This reasoning is tied to a neuroscientific discourse and underpins the view of youth as being particularly vulnerable and in need of priority.

The draft budget of the Ministry of Labour states furthermore: "In particular, it is critical if young people, on the brink of their working career, are unable to establish themselves, and end up without a job" (Prop. 1 S (2012–2013), p. 65). "It is important to intervene at an early stage, resolve the need for support and subsequently prevent that the young person is left out from education and work" (p. 111). Why it is particularly critical if a young person ends up without work and why it is important to intervene at an early stage, is not elaborated. Nevertheless, such arguments position youth as formative and justify a higher priority for young people. Similarly, the White Paper also considers youth as formative: "Young people are particularly prone to risky use of drugs and alcohol, and hence, one may assume that consuming large amounts of alcohol

will have a permanent negative effect on a person's learning ability and memory" (Meld. St. 30 (2011–2012), p. 40). The terminology with expressions such as "critical", "establish", "end up" and "permanent" reflects the idea of a process with an "early" and a "late" state. On the whole, such statements both represent and constitute a discourse in which substance abuse problems are seen as gradually developing over a period of time. The longer the period, the more severe the problem. This line of reasoning taps into a long-established concept of disease, in which the disease – the substance use – is irreversibly progressive and cannot be altered by the individual user (e.g. Järvinen & Andersen, 2009; Russell et.al, 2011). As maintained by this concept, the substance abuser ends up positioned without control and deprived of agency. Consequently, it is "important to intervene at an early stage", before the problem becomes "permanent".

Summary: A case of ageism?

My analysis shows how discourses on substance abuse are related to discourses on age. The meanings of substance abuse shift; a "young substance abuser" is different from an "adult substance abuser". The counsellors' narratives illustrate how the meanings of substance abuse in those positions vary and how this affects the strategies applied by the social system. Researchers have emphasised that professionals looking to solve a substance abuse case tend to attribute the substance abuser with a high degree of responsibility (Järvinen, 2002; Koski-Jännes et al., 2012; Palm, 2004). Yet the question remains whether the "young substance abuser" and the "adult substance abuser" are credited with the same

degree of responsibility. My article aims to contribute to an understanding of how discourses on age create important premises for how users' and counsellors' responsibility is understood, and it emphasises the relevance of exploring such constructions as "responsibility" and "vulnerability" as dynamic and contextual phenomena.

The American psychiatrist Robert Neil Butler (1969) used the concept of "ageism" in order to describe systematic stereotyping and discrimination based on age differentiation, and the concept is well-established in age research. My analyses demonstrate that it is reasonable to employ Butler's concept when discussing age differentiation discourses in the field of substance abuse services. I have illustrated how both subject positions and institutional guidelines reinforce a dominating discourse of "focus on the young ones". Several of the counsellors I interviewed had many users to attend to, and prioritising is unavoidable. Both policy documents and institutional structures seem to suggest that age is seen as a differentiating axis for prioritising between different groups of users. Hence, whether a user is included in the position of "youth" or "adult" gives directions to the counsellor's scope of action. Moreover, the "focus on the young ones" discourse is underpinned by tapping into a long-established understanding of substance abuse as a disease where the progress of the substance abuse problem is seen as irreversibly progressing. Hence, one must act before it is too late. The presented discourses on age and the understanding of substance abuse as irreversibly progressing leads us to believe that meanings attached to the number of years with substance abuse are also signifi-

cant and in need of further exploration.

My analysis suggests that normativities which emerge from the age categories of “youth” and “adult” create premises for the respective positions of user and counsellor. The identified discourses position “youth” as being vulnerable and formative, while the counsellor is positioned with responsibility and potential to influence the young user’s substance abuse. The situation is somewhat different for adult substance abusers. By seeing them as “agentic”, the counsellors position themselves with less responsibility and less ability to influence the users’ situation. If such interpretations are taken for granted they may prevent a counsellor from noticing and supporting a young person’s agency and independence, or an adult’s vulnerability and dependence. However, my analysis also shows that counsellors are not entirely determined by these discursive structures. They can, as seen in Mari’s case, focus on and even prioritise users who are positioned as “adults”, but this may be demanding, as it challenges the hegemonic “focus on the young ones” discourse.

The meanings attached to age and the age differentiating processes found in my material seem to be taken for granted, as theoretically naturalised. A similar differentiation based on gender or ethnicity would most probably be considered less justifiable. Ageism research has indeed emphasised that it is quite common to overlook and to be unaware of ageism (Ivey, Wieling, & Harris, 2000; North & Fiske, 2013). It is important to explore and discuss meaning-making processes that have become naturalised. Most ageism research, however, focuses on elderly people

and their situation. My analyses indicates that the age perspective should not be limited to a single age group. Instead ageism is to be seen as a discriminating way of differentiating between people based on age in every aspect of life.

The presented discourses are based on detailed narratives from a selection of counsellors. My findings are contextual-specific and apply to the new social welfare administration NAV, but beyond that, they confirm tendencies identified in research on substance abuse and age. Discourses make practices possible, and practices may reproduce, challenge or change discourses. Hence, knowledge of discourses is practically relevant. The discourses I have identified seem to be related to the idea that the categories of “youth” and “adult” are marked with characteristics, needs and rights which are essentially different. This points out the significance of making naturalised discourses related to age visible and to discuss them, both in the field of substance abuse services and in other fields of social practice. The field of substance abuse services may offer a specific context for exploring age meanings, for substance abuse violates cultural tolerance limits and thereby challenges the normativities based on age. In this context the discourses on age and their consequences may become more visible and in this manner, substance abuse research and ageism research can be mutually beneficial.

Declaration of interest None.

Lillian Bruland Selseng, PhD candidate
Sogn og Fjordane University College
Sogndal, Norway
E-mail: lillian.bruland@hisf.no

NOTES

- 1 In this article, “user” refers to individuals that make use of the Norwegian Labour and Welfare Service (NAV). It is a literal translation of NAV’s term “*bruker*”.
- 2 Other categories were the generational positions “child” and “old” and the categories of “gender”, “ill”, “time” and “working capacity”. Gender is highly relevant, but as I see it, it is more explored than age as a significant category in the substance abuse field. As for time, the majority of counsellors I interviewed chose to talk about users who had a long history of substance abuse, and after all, it is quite likely that age and the number of years of abuse are connected.
- 3 The counsellors and users were given fictitious names, and the interview excerpts have been edited.

REFERENCES

- Andersen, D. (2007). *Stofmisbrugerens behandlingsansvar. Personlige målsætninger i en institutionel kontekst* [Drug users’ responsibility over treatment. Personal goals in an institutional context]. Delrapport. Socialforskningsinstituttet & Sociologisk instituttion. Det samfundsvidenskabelige Fakultets Repocenter. København.
- Arbeidsdepartementet [The Ministry of Labour] (2013). *Tildelingsbrev for 2013* [Allocation letter].
- Arbeidsdepartementet [The Ministry of Labour] (2012). *Prop. 1 S (2012–2013). Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) for budsjettåret 2013* [Proposition to the Storting (resolution proposal) for the fiscal year 2013]. Oslo: Departementet.
- Blaakilde, A. L. (2004). Løber tiden fra Kronos? Om kronologiseringens betydning for forestillinger om alder [Is Kronos losing time? How chronologisation impacts notions of age]. *Tidsskrift for kulturforskning*, 3(1), 67–85.
- Brickman, P., Rabinowitz, V. C., Karuza, J., Coates, D., Cohn, E., & Kidder, L. (1982). Models of helping and coping. *American Psychologist*, 37(4), 368–384. doi: 10.1037/0003-066X.37.4.368
- Buchmann, M. C. & Kriesi, I. (2011). Transition to adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology*, 37, 481–503.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9(4 Part 1), 243–246. doi: 10.1093/geront/9.4_Part_1.243
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Davies, B. (1990). Agency as a form of discursive practice. A classroom scene observed. *British Journal of Sociology of Education*, 11(3), 341–361. doi: 10.2307/1392847
- Davies, B., & Harré, R. (2001). Positioning: The discursive production of selves. *Discourse theory and practice: A reader*, 20, 261.
- Demant, J., & Järvinen, M. (2006). Constructing maturity through alcohol experience: Focus group interviews with teenagers. *Addiction Research & Theory*, 14(6), 589–602. doi: 10.1080/16066350600691683
- Edwards, G. (2009). The trouble with drink: Why ideas matter. *Addiction*, 105, 797–804.
- Frønes, I. (2011). *Moderne barndom* [Modern childhood]. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Haavind, H. (2000). *Kjønn og fortolkende metode* [Gender and interpretative methods]. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of*

- what? Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Heggli, G. (2004). Alderstyranni og dekonologisering [Age tyranny and dechronologisation]. *Tidsskrift for kulturforskning*, 3(1), 5–14.
- Hellman, M. (2011). *Construing and defining the out of control: Addiction in the media 1968–2008*. Doctoral dissertation. Helsinki: University of Helsinki.
- Helsedirektoratet (2013). *Rapportering frå kommunalt rusarbeid* [Reports on substance abuse council work]. IS-8 2012. Oslo: Helsedirektoratet.
- Hillier, S., & Barrow, G. M. (2014). *Aging, the individual, and society*. Cengage Learning.
- Hydén, M. (2000). Forskingsintervju som relationell praktik. In H. Haavind (Ed.), *Kjønn og fortolkende metode* [Gender and interpretative methods] (pp.130–154). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hydén, M. (2014). The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work*, 13(6), 795–812. doi: 10.1177/1473325013506247
- Håland, M. E., Lie, T., Nesvåg, S., & Stevenson, B. (2014). *Rusmiddelmissbruk i Norge – BrukerPlan-statistikk 2013* [Statistics on substance abuse in Norway]. Stavanger: KORFOR.
- Ivey, D. C., Wieling, E., & Harris, S. M. (2000). Save the young – the elderly have lived their lives: Ageism in marriage and family therapy. *Family Process*, 39(2), 163–175.
- Järvinen, M. (2002). Institutionalised resignation – on the development of the Danish treatment system. *Nordisk Alkohol- og narkotikatidsskrift (NAT)*, 19.
- Järvinen, M., & Andersen, D. (2009). The making of the chronic addict. *Substance Use & Misuse*, 44(6), 865–885.
- Järvinen, M. (2012). Fra afhængighed til autonomi – at arbejde med stofbrugere. In M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Eds.), *At skabe en professionel: ansvar og autonomi i velfærdsstaten* [To create a client: Institutional identities in social work] (pp. 29–51). København: Hans Reitzels Forlag.
- Karasaki, M., Fraser, S., Moore, D., & Dietze, P. (2013). The place of volition in addiction: Differing approaches and their implications for policy and service provision. *Drug and Alcohol Review*, 32, 195–204.
- Koski-Jännes, A., Hirschovits-Gerz, T., & Pennonen, M. (2012). Population, professional, and client support for different models of managing addictive behaviors. *Substance Use & Misuse*, 47(3), 296–308. doi: doi:10.3109/10826084.2011.629708
- Lee, N. (2001). *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lundeberg, I. R., Mjåland, K., Søvig, K. H., Nilssen, E., & Ravneberg, B. (2010). *Tvang overfor rusmiddelavhengige. Evaluering av Lov om sosiale tjenester §§ 6-2, 6-2a og 6-3* [The use of coercion towards substance abusers. An evaluation of the Social Services Act section 6-2,6-2a, and 6-3]. (Vol. 2). Bergen: Rokkansenteret.
- Læg Reid, P. & Rykkja, L. H. (2013). *Coordination practice. Coordinating Norwegian welfare: The NAV Reform*. COCOPS.
- Melberg, H. O., Henden, E., & Gjelsvik, O. (2013). Addiction and responsibility: A survey of Opinions. *Inquiry*, 56(5), 558–570. doi: 10.1080/0020174X.2013.806143
- Meld. St. 30 (2011–2012) *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk. Alkohol – narkotika – doping* [A report to the Storting on the management of the Norwegian government's alcohol and drug policy by the Ministry of Health and Care Services].
- NAV (2013). *Mål- og disponeringsbrev 2013 til fylkene* [Aim and allocation letter to the counties].
- Nesvåg, S. (1994). Rusmiddelbrukens kulturelle forankring [The cultural foundation of substance use]. In *Artikkelsamling* [Collection of articles] 1994:2. Oslo: Rusmiddeldirektoratet
- Nilssen, E., & Kildal, N. (2009). New contractualism in social policy and the Norwegian fight against poverty and social exclusion. *Ethics and Social Welfare*, 3(3), 303–321. doi: 10.1080/17496530903209550
- North, M. S., & Fiske, S. T. (2013). Act your (old) age: Prescriptive, ageist biases over succession, consumption, and identity. *Personality and Social*

- Psychology Bulletin*, 39(6), 720–734. doi: 10.1177/0146167213480043
- Palm, J. (2003). Moraliskt, medicinskt och socialt problem. Syn på alkohol- och drogproblem bland personal inom Stockholmsläns beroendevård [A problem of moral, medical and social nature. The views on alcohol and drug problems among staff in the addiction treatment in Stockholm County]. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20(2–3).
- Palm, J. (2004). The nature of and responsibility for alcohol and drug problems: Views among treatment staff. *Addiction Research & Theory* 12(5), 413–431.
- Palm, J. (2006). Priorities in Swedish alcohol and drug treatment: Policies, staff views, and competing logics. *Contemporary Drug Problems*, 33(3), 367–398.
- Rise, J., Aarø, L. E., Halkjelsvik, T., & Kovac, V. B. (2014). The distribution and role of causal beliefs, inferences of responsibility, and moral emotions on willingness to help addicts among Norwegian adults. *Addiction Research & Theory*, 22(2), 117–125. doi:10.3109/16066359.2013.785532
- Rolando, S., & Katainen, A. (2014). Images of alcoholism among adolescents in individualistic and collectivistic geographies *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 31(2), 189–206.
- Room, R. (2012). Preventing youthful substance use and harm – Between effectiveness and political wishfulness. *Substance Use & Misuse*, 47(8/9), 936–943.
- Rose, N. (1999). *Governing the soul: The shaping of the private self*. London: Free Association Books.
- Russell, C., Davies, J. B., & Hunter, S. C. (2011). Predictors of addiction treatment providers' beliefs in the disease and choice models of addiction. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 40(2), 150–164. doi: http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2010.09.006
- Samuelsson, E., Blomqvist, J., & Christophs, I. (2013). Addiction and recovery: Perceptions among professionals in the Swedish treatment system. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30(1–2), 51–66.
- Staunæs, D. & Søndergaard, D.M. (2006). Interseksjonalitet – udsat for teoretisk justering [Intersectionality: theoretical adjustment]. *Kvinder, køn og forskning*, 15(2–3), 43–56.
- Staunæs, D. (2003). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 11(2), 101–110.
- Sulkunen, P. (2013). Geographies of addiction. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30(1–2), 7–12.
- Søndergaard, D.M. (2002). Poststructuralist approaches to empirical analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(2), 187–204.
- Søvig, K.H. (2007). *Tvang overfor rusmiddelavhengige: sosialtjenesteloven §§ 6-2 til 6-3* [Coercion against pregnant women with substance addiction]. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ulvik, O.S. (2005). Barn som relasjons-partnere: Diskurser om det kulturelt adekvate barnet [Children as partners in relationships: Discourses of the culturally adequate child]. *Kvinder, køn og forskning*, 3, 31–41.
- Ulvik, O.S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier: en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger* [Foster families in late modernity: A cultural psychological study of children and adults' narratives]. Doctoral dissertation. Oslo: Unipub.
- Villadsen, K. (2003). Det sociale arbejde som befrielse. In M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Eds.) *At skabe en klient* [Constructing a client] (pp. 192–226). København: Hans Reitzels Forlag.

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.

Lillian Bruland Selseng og Oddbjørg Skjær Ulvik (2016). Talking about change – Positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change.

Qualitative Social Work. Prepublished September 19, 2016.

DOI:1473325016660187

Talking about change – Positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change

Lillian Bruland Selseng

Sogn og Fjordane University College, Norway

Oddbjørg Skjær Ulvik

Oslo and Akershus University College of Applied Sciences,
Norway

Abstract

Understandings of as well as negotiations about change are constantly present in social work practice and in many instances these are decisive for how social work is formed. Employing discourse theories, this article analyses interpretative repertoires used by social workers in describing how they experience change and absence of change among clients having substance abuse problems, and how they position themselves accordingly. Examination of data drawn from interviews with counsellors working for the Norwegian Labour and Welfare Administration reveal three distinct subject positions in their discursive constructions of change and absence of change. These include (a) 'the position of despair', (b) 'the position of limited professional responsibility' and (c) 'the position of resistance' – each with its own distinctive set of interpretative repertoires. The article relates these to the complexities and varieties of constructions and understandings of change involved in working with substance abusing clients, where the counsellors' experiences of success and of responsibility have central roles. In addition, the article shows that the institutional context is often significant for how change is constructed and understood by the counsellors.

Keywords

Discourse, substance abuse, treatment, social services

Corresponding author:

Lillian Bruland Selseng, Sogn og Fjordane University College, P.O. Box 133, Sogndal, 6851, Norway.

Email: Lillian.bruland@hisf.no

Introduction

It's so depressing, you know. When you start working with drug issues, it's like coming up against a brick wall. [...] It feels very discouraging. You may take two steps forward, but then you rush ten backward steps. (Johan)

The account above originates from a counsellor working in the Norwegian Labour and Welfare Administration (NAV). Interviews with him and 22 other counsellors¹ are used in this article to investigate how these professionals working with substance abuse problems² construct change. Conceptions of change are constantly present in social work practice and they are often decisive for how social work is shaped. What is perceived as change is also closely linked to how social workers define and understand success, failure and responsibility. Social workers' conceptualisation of change is culturally, institutionally and socially formed. Simultaneously, social workers contribute to the cultural construction of change through their language and their social work practice (Wetherell, 1998). Thus, to understand change in social work, it is useful to examine how change as well as the absence of change is discursively produced. This article analyses how social workers use cultural resources to describe how they experience change and absence of change among clients with substance abuse problems. Our point of departure here is with those discourse theories featuring the concepts of interpretative repertoire (Wetherell, 1998) and positioning (Davies and Harre, 1990; Harré et al., 2009). Using this conceptual frame, we explore what kinds of interpretative repertoires are found in counsellors' stories of change as well as how they position themselves in these stories. In so doing, we will illustrate some of the complexities and varieties in the counsellors' accounts and will identify as well some important contradictions in the cultural resources available in this kind of social work. In demonstrating how constructions of change relate to contemporary trends of activation and integrated social services, the article represents a constructionist contribution to the discussion of social work in new institutional settings. Finally, the article also demonstrates how constructions of change are related to the counsellors' experiences of success and responsibility.

New institutional structures for social work

Over the past two decades, a number of policy and governance reforms throughout western Europe have established new institutional structures for social work. Many of these changes have been prompted by criticisms made of poorly coordinated social services. In response, integrated service models, often called *one-stop shops*, have been established in many countries (Askim et al., 2011; Minas, 2014). Activation, which refers to 'social policies and programmes aimed at promoting the (more or less obligatory) participation of people dependent on unemployment benefits or social assistance in work' (Van Berkel and Borghi, 2008: 332), has become a key target for social policy. This activation discourse implies important

challenges for the organisational provision of individualised counselling services (Caswell et al., 2013; Heidenreich and Graziano, 2014; Lodemel, 2014). Both activation and integrated service models are consistent with broader trends to introduce regulatory policies and procedures in the public sector, often referred to as New Public Management (Bradley et al., 2010; Healy, 2014).

Activation has been a driving force in Norwegian social policy for decades. After the largest and most extensive activation and coordination-oriented reform in Norwegian history (2006–2011), a new front line service, called local NAV offices, was established (Christensen et al., 2010). Each NAV office is designed as a one-stop local welfare office combining social welfare services, unemployment services and financial social assistance. The overall objectives of the NAV office are to help clients gain employment as well as to provide clients with person-oriented, holistic and efficient welfare services. Central in achieving these goals are professionals having generalist caseworker competence. Since the NAV offices were established, a number of evaluations have shown that these goals of the NAV-reform have been difficult to coordinate and that the workfare orientation has been one-sidedly emphasised (Læg Reid and Rykkja, 2014; Lodemel, 2014; Nilssen and Kildal, 2009).

We explore constructions of change within this new organisational management by looking at how a group of counsellors working in NAV talk about working with people with substance abuse problems. The drug and alcohol policy in Norway is integrated in and implemented through general health and welfare schemes (SIRUS/EMCDDA, 2015). The municipalities have the overall responsibility for monitoring individuals with substance abuse problems and NAV is an essential part of this system (Håland et al., 2014). In addition, people with substance abuse problems can get other municipal health and care services and be referred to multidisciplinary specialised services that give ambulatory or residential treatment. Clients with substance problems are often multiple service users representing a major target group for the NAV-reform (Læg Reid and Rykkja, 2014). At the same time, substance abuse represents a major challenge to political objectives of getting more social service beneficiaries into the labour market (Ekspertgruppen, 2015).

'Change' and 'substance abuse' as objects of exploration

Previous research on substance abuse demonstrates two themes relevant to our concern. First, research demonstrates that substance abuse and change are understood and conceptualised in a myriad of ways (Laudet, 2007; McLellan, 2010; Neale et al., 2014; Sinnott-Armstrong et al., 2013). For instance, some researchers describe substance abuse problems as forms of a chronic, relapsing disease requiring long-term or lifelong treatment (Laudet, 2011; McKay and Hiller-Sturmhöfel, 2011; McLellan et al., 2014; O'Connor, 2013). Other researchers contend that addicts can choose to recover (Satel and Lilienfeld, 2013) and that many addicts quit using drugs, often without treatment (Heyman, 2013). Some studies show that social workers often experience ambivalence and feel unsure when engaging with substance abuse issues (Galvani et al., 2013; Hutchinson et al., 2013).

Järvinen (2002) calls attention to an *institutional resignation*, where there is a large group of abusers in whom the alcohol and drug treatment system has lost all hope. Researchers studying the change process as seen from drug users' own perspective demonstrate how recovering persons often make use of narratives that enable constructions of non-addict identities (Kelemen et al., 2007; McIntosh and McKeganey, 2000; Neale et al., 2014; Nettleton et al., 2013; Seltzer and Gabor, 2009). Andersen (2015) further explored the influence of drug treatment professionals on the development of such stories of moment-to-moment change among addicts in recovery programmes.

The second major theme highlighted by research focused on substance abuse involves professional discourses and roles in social work. Traditionally, professional roles have been seen as fixed sets of expectations and responsibilities associated with particular social positions (Hall et al., 1999). This version of the professional role has been criticised and several researchers study professional roles as more fluid and negotiated and as culturally and institutionally embedded (e.g. Gubrium and Järvinen, 2013; Hall et al., 2013; Järvinen and Mik-Meyer, 2012). Similarly are the identities of the clients examined as negotiated and culturally formed. For instance have Gubrium and Järvinen (2013) described what they term the *clientization process*: a process where the client's *troubles* are turned into *problems*. In so doing, a problem designation leads to a chain of professional responses, while troubles are commonly kept out of sight. To decide what constitutes or does not constitute a serviceable problem is a process requiring the deployment of discourses. Several researchers point to the recent development of neoliberal discourses within the professionals emphasising the client's responsibility for the change process (Berger and Eskelinen, 2016; Järvinen and Mik-Meyer, 2012; Liebenberg et al., 2015). Other studies have focused on the ways activation discourses create certain expectations about clients for counsellors (Møller and Stone, 2013; Solberg, 2011) while also generating dilemmas impacting on interactions between clients and professional helpers (Caswell et al., 2013). Järvinen and Mik-Meyer (2012) point out that traditional forms of professionalism are today intertwined with neo-liberal governance strategies making a contemporary terrain of conflicting professional rationalities. This article aims to contribute to this growing body of research by exploring how change is understood within the institutional setting of integrated social care at NAV agencies.

A discursive perspective on change; methodology and data

Twenty-three counsellors from three NAV offices located in rural municipalities (4000–14,000 inhabitants) in Norway were interviewed. The offices were selected from municipalities reporting sizable abuse problems. In addition, these three agencies had incorporated all or major parts of the municipal substance abuse services into the local NAV office.³ The offices were organised differently and the criteria used to choose those to be interviewed were that each of them had counselled substance abusing clients. The caseloads for the interviewees ranged

from 30 to 130 clients. Three of the counsellors worked mainly with substance abuse, two were local leaders, while the other 18 were generalist caseworkers dealing with all manner of clients having different social care needs. The interviewees performed a diversity of tasks like counselling, administrating economic allowances, referring clients to activation measures, conducting meetings with other relevant welfare actors, etc. Of the interviewees, 19 were women; 4 were men. Twelve were social work graduates, four had completed social or health educations, four had studied economics and three did not hold degrees but had qualifying work experience. Some interviewees viewed themselves as experienced workers related to substance abuse problems while others saw themselves as quite inexperienced.⁴

Interviews. The interviews were carried out in 2012 and 2013. Each interview lasted for approximately one hour and was audiotaped and transcribed verbatim.⁵ The interviews were designed to be active and dynamic meaning-making occasions (Holstein and Gubrium, 2004; Hydén, 2000, 2014), where the interviewer invited the counsellors to talk about their everyday practice. To invite stories two main questions were asked during the first interview: 'What led you to work in this office, with the tasks that you have?' and 'Can you tell me, anonymised, about your work with one specific client with substance abuse problems?'

Eighteen of the 23 were interviewed again approximately six months after the first interview. The second interview was utilised to elaborate on reflections and understandings and to explore counsellors' experiences of client-work change since the first interview.

Analysis. By studying the counsellors' talk the analysis aims to explore how change related to substance abuse is socially and culturally constructed. Inspired by discourse psychology and poststructuralist approaches on how knowledge is constituted, we employed two main analytical tools. The first was *interpretative repertoire* – a concept closely linked to *discourse*, which are used interchangeably in this article. In our analysis, we viewed interpretative repertoire as a specification of the broader concept of discourse and thus found it more appropriate for our analytical purposes. Interpretative repertoires are 'basically a lexicon or register of terms and metaphors drawn upon to characterise and evaluate actions and events' (Potter and Wetherell, 1987: 138). Interpretative repertoires are cultural resources, which counsellors bring into play through their talk hence constructing different versions of the nature of work with substance abuse, different versions of what the goals are and of how events are to be understood.

The concept of *positioning* as introduced by Davies and Harré (1990) and advanced by Harré et al. (2009) became our second analytical tool. In line with their formulations, we understood positioning as involving 'clusters of beliefs about how rights and duties are distributed in the course of an episode of personal interaction and the taken-for-granted practices in which most of these beliefs are concretely realized' (Harré et al., 2009: 9). *Rights* and *duties* are shorthand terms

for clusters of moral presuppositions, which are articulated and which practitioners are momentarily bound by in terms of what they say or do. How counsellors position themselves and the positions they ascribe to clients are not static, but dynamically related to the interpretative repertoires they draw on. For example, counsellors position themselves and their clients in relation to agency and responsibility depending on the interpretative repertoires, which come into play.

Positioning and interpretative repertoires are concepts, which help us to emphasise dynamic aspects whereby counsellors actively and continually produce social reality. We used these analytical tools to explore what kind of cultural resources were at play in the counsellors' talk about change as well as which positions were available to them. We looked for patterns, but also contradictions, ambiguity and variations. The presented stories are co-constructed by the interviewer and the counsellors; still it is the relationship between the counsellor and the client that is prioritised in the analysis. A key focus of our analysis was the perception of success and failure and where responsibilities for client change are located.

Analytic results

After several rounds of analysis we identified three recurrent and different positions. We labelled them *despair*, *limited professional responsibility* and *resistance*. Each of these three positions identified in the tales told by counsellors are illustrations of shared cultural resources rather than categorisations of the identities of the counsellors. As illustrated in the following excerpts, counsellors may position themselves in various ways during the interviews.

The despair position; 'you put an incredible amount of effort into it, but you see little effect'

Johan's account introducing this article illustrates the subject position we call *the despair position*. This position is represented in many of the narratives told by the counsellors. The despair position is characterised by the practitioners' despair about the outcome of their work. There is a mismatch between the defined goal and the means available to achieve it. In this position, work experiences are expressed as illustrated by Johan's words as 'depressing', 'very discouraging' and 'like coming up against a brick wall'. Another example is from the interview with Anna. She has until recently had the responsibility of helping 16 clients she describes as 'heavy drug users':

I was completely worn out. They're extremely demanding, and I always lagged behind on others. (...) It's been hard, it really has. You say things you don't really mean. Once I said: "We should have shipped them off to Africa and thrown them to the lions," "I wish I had a gun now, you know." I may have said that. But I never meant it. It has been a way when everything is hopeless. You spend a lot of time and energy to organise, and in a way there seems to be no possibility for failure, but then things go

wrong anyway, because they're back on drugs. They desire to drug themselves. That's when you can become...

Anna positions herself in this excerpt as carrying out 'hard', 'demanding' and 'hopeless' work. The use of emotional terms illustrates how she experiences her work as heavy with personal despair and emotional distress. Her feelings of hopelessness are linked to the outcome of the work. A taken-for-granted goal in this account is to get the client to lead a life of sobriety. When Anna talks about 'failure', it is linked to getting 'back on drugs'. This is similar to how Johan constructs change; 'step forward' means stop in substance abuse, while failure and 'backward steps' are linked to more substance abuse. Other challenges, such as the ability to settle and relational difficulties, are in these accounts *troubles* (Gubrium and Järvinen, 2013) kept out of sight.

Substance abusers in Anna's account are perceived as differing from other clients mainly owing to difficulties in helping them. Their problems make 'things go wrong anyway'. The reasons why things go wrong are 'because they're back on drugs'. The responsibility of this failure to change is linked both to the characteristics of the substance abuse and to the character of the substance abuser. In this account, Anna's own understandings and actions are not seen as relevant for the lack of change. She positions herself without influence, as not being able to make possible the necessary change. In telling this, Anna draws on an interpretative repertoire we call *change as ungovernable*. Within this repertoire the goal is sobriety, which is simultaneously perceived as very difficult to achieve. The substance abuse problem is constructed as irreversibly progressing and 'incurable'. The understanding of the problem as 'incurable' positions both the substance abuser and the helper without control and deprived of agency. Other researchers have shown that this idea has a dominant position. Heyman (2013: 31) notes that 'the idea that addiction is a chronic, relapsing disease has become increasingly influential'. Järvinen (2002) and Järvinen and Andersen (2009) point that there exists a relatively large group of substance abusers about whom the treatment system has lost all confidence.

However, at another point in the interview, Anna presents another version of herself:

It's extremely difficult to feel like a good helper if the objective only is to make them quit their substance abuse. But I feel I've been a good helper because I've been looking after them all the time. And arranged for them and that's proper help. That help doesn't work has to do with the intoxication and the receiver that he hasn't made it. It doesn't mean that we have done a bad job. You have to think like that about it or else you may feel like a failure all the time.

In this excerpt, Anna assesses the quality of her work. On the one hand, she tells that her offering of help 'doesn't work' in relation to the goal of sobriety. On the other hand, Anna argues explicitly against the way professional goals are set, and

she addresses the problem of feeling of not being a good helper. She states that 'looking after' and 'arranging' are alternative and appropriate ways of setting goals. Her redefining of goals redistributes rights and duties of her professional role and positions her in a less despair position.

Our analysis shows that when the counsellors make use of the *change as ungovernable* repertoire, this creates certain expectations about the future and plays a crucial role in their prioritisations. One excerpt from Julie's account can illustrate this. She has a workload of 60 clients and talks about the difficult work of dealing with the problems of substance abuse.

Julie: It's not easy to work with drug use. You are swamped by work, right. I feel it's easier to work with the ones you can claim suffer from illness. It's an entirely different matter when drugs are part of the picture. It saps you in a totally different manner.

Interviewer: How? Tell me about it.

Julie: When you read, – there isn't very good statistical evidence for this, right? You have that up your sleeve, right, or in the back of your mind. (...) You put an incredible amount of effort into it, but you see little effect (...).

Interviewer: (...) How does this influence your work?

Julie: (...) It's very sad when things collapse, right? When things were going well and you have done a lot, right? But somehow, someone chose to go in that trap again. So you get angry and so. And you think you shall be professional enough, right? You must not give up. But I think I unconsciously do it a bit anyway. I think I unconsciously invest less in them.

Julie sorts out substance abuse problems as something special and sets a dividing line between substance abuse and sickness. When asked to explore these differences, she draws on the ungovernable repertoire's constructions of negative stories. These tales create pessimistic expectations of the future and makes her invest less in her substance-abusing clients. Her reference to statistics about low recovery rates underlines this repertoire as scientifically supported. Julie's way of speaking of change resembles the institutional resignation Järvinen (2002) found in the Danish treatment system. While Järvinen (2002: 5) describes a strict and pronounced division of substance abusers into those 'worth investing treatment resources' in and those who are 'too badly inflicted by their substance abuse', Julie's account illustrates a more concealed and less openly articulated differentiation practice verging on the border of legitimacy. This is represented in the use of the label 'unconscious', which positions her with less responsibility. Another analysis from our study (Selseng, 2015) demonstrates that age carries legitimacy as a differentiating axis for prioritising between clients. As Julie's story illustrates, lack of faith does not possess the same legitimacy. The *change as ungovernable* repertoire seems to give her some legitimacy for her priorities and actions, but not enough. The result is to 'unconsciously invest less in them'.

Analyses of our material make clear that goals central to the activation discourse create as well as reinforce the despairing position. Hanna gives a representative account:

NAV's job is to make the user as capable as possible to cope and to be able to face the labour market. And if you then in addition have drug-related difficulties and other psychological challenges, you know. Then we become small.

Hanna uses the institutional goal of getting clients into the labour market to construct the objectives of individual change. Her definition of change can be described as *organisationally embedded* (Gubrium, 1987). An important category within the activation discourse is the 'employee'. Our analysis illustrates that in order to fit into this category, clients are required to be 'abstinent' and this abstinence must be 'stable'. Theoretical and empirical literature indicates that the change process related to drug abuse often is characterised by instability (Laudet, 2008; White, 2012). In line with this research, Anna and Julie's account demonstrate how the self-evident demand of stability is experienced as extremely difficult to achieve in work with substance abuse and produces a position of despair.

The position of limited professional responsibility; 'he has to be ready first'

The next position we call the position of *limited professional responsibility*. This position is characterised by the practitioners restricting their professional responsibility and actions to a limited part of the client's change process. The counsellors' contributions are only relevant when the clients are 'ready' and 'able'. Strategies for change are regarded as having no purpose before this readiness is realised, and practitioners have no means to produce or contribute to this readiness. This position additionally implies that the counsellors have no means to continue an occurring change. This position can be exemplified by Line's story about working with Lars, one of her 70 clients. She tells that Lars has substance abuse problems and she helped him first by referring him to treatment for three months, and then arranged a work training position for him. But Line then tells that soon afterwards, he began again to use drugs. Asked about what she thought next, she says:

I thought that I just had to start over. There is nothing else I can do. And he as well thought he just has to try again and get himself off drugs. (...) How it's turned out, I don't know. It's been about one month now, and we're having another meeting this month. (...) It's to find out how things have developed, and what he intends to do next. Because at that time he was not at all able to envisage measures or work again. He felt he was not well enough, too ill. Had to recover before he could manage to try again. He has got a psychologist, though, and he does see him.

Line's expectation was that once the necessary changes involving Lars' substance abuse took place of drug treatment, then he would be ready for the next step – employment. In her account, she represents herself as having no means to contribute to a continuing process of change related to the substance abuse. When Lars started to use substances again, and they had to end their planned work training, Line explains: 'You just have to try again'. Lars' substance abuse is perceived as a sign of an unsuccessful drug treatment, and they have to 'start over again', meaning new drug treatment. This time a psychologist gives the treatment. In the interview, Line places herself in a position with little responsibility in Lars' ongoing process of change related to the substance abuse. Her task is to 'find out how things have developed'. The change from substance abuse to abstinence is a 'black box' in Lines' story and positions Lars as her client with more responsibility. The understanding of change in her account may be regarded as on a par with today's neo-liberal views of treatment (Andersen, 2015; Järvinen and Mik-Meyer, 2012). Line's client is positioned as being self-governing or governed by other professional helpers. Her account also illustrates how conceptions of time are important discursive resources used to construct change. An interpretative repertoire evident in her account is *change as an acute occurrence*. This interpretative repertoire is outcome oriented and constructs a single short-time intervention to produce long-term changes. As indicated by other researchers, this repertoire nowadays seems to be a widespread one (McLellan et al., 2014; McKay and Hiller-Sturmhöfel, 2011). White and Kelly (2011b: 67) point that addiction 'is still treated almost universally as an acute condition' where the care system is organised around an episodic relationship in which a person receives an assessment, is treated and presumed cured, all in a relatively short period of time.

Like the despair position, the position of limited professional responsibility involves little agency on behalf of the counsellor. But unlike the former, it allows for less personal distress. The interpretative repertoires Line draws from make available a position of limited duties and responsibilities and hence protect her from the despair position. Line's duty is to help her client gain employment when he is ready. Before this readiness is achieved, her duty is limited to 'find out how things have developed' and to refer to other professional services if needed. For this limited position, boundary work is central (Edwards, 2009). This requires counsellors to carry out a professionally defined sorting out of the various agencies and professions having responsibility for clients. In this position, relational approaches to change are absent. Ole provides another example describing his work with 130 clients:

When they need assistance, I refer them to others who may help in some way. I determine whether they need help or not. That's what I can do. And then I must refer them to others around me who provides the aid. [...] There is too little time to go into each and everyone.

One of Ole's clients is Oliver. In one part of his story about helping Oliver, Ole tells about a possibility to manoeuvre himself out of the limited position.

If it could help Oliver stay sober, I would have observed him more closely. Called him for counselling more often. But then again, that may have been to the disadvantage of others who are also in need of assistance. (...) Since I've little faith in him, how much time should I spend with him compared to others I'm able to help?

Ole portrays prioritising between his clients as a necessary part of his job. In this account, he draws on a *cost benefit* discourse to state the premises for his positioning. Within this discourse, his prioritisations are justified through its outcome. To move out of the limited position, Ole needs to believe that extra use of time would yield results, which is something he clearly does not believe. The account demonstrates how the intersection of a *cost benefit* discourse and a *change as ungovernable* repertoire seems to produce a limited professional responsibility position and legitimacy not to prioritise this client.

Some accounts, however, demonstrate ambivalence about positioning themselves with limited professional responsibility and positioning the client as responsible and self-governing. A part of the second interview with Julie may illustrate this. During the first interview, she told about how they tried to help Jan become employed, but now she tells that they have applied for disability pension.

No, that's, in fact nothing much has happened in this case at all. (...) It's a difficult situation. He doesn't want to. He isn't able to understand the system here and in what way we could have helped him. (...) We have our mission, right? It's to discover whether people are able to enter into employment, right? But here we don't get into that position. (...) The client should decide and so on, but the problem is still there, right? Perhaps we give up too soon, and then use that as justification.

Julie's construction of change is related to the institutional aim of helping clients gain employment. This institutional practice of turning clients' troubles into problems produces a position of limited responsibility. However, Julie's account indicates her ambivalence about this way of thinking. On the one hand, she draws on a neoliberal discourse where the clients are assigned the main responsibility for understanding the system and for making decisions about the help it offers. This way of thinking positions the counsellors with limited rights and duties. On the other hand and employing an alternative repertoire, Julie indicates she is aware that the client may not be able to understand and that 'the problem is still there'. Her awareness of the problems in positioning him as the self-governing individual central to the neoliberal discourse creates dilemmas for her about the situation of 'giving up too soon'.

The position of resistance; 'I fight for my clients'

In a number of the interviews, we found evidence of what we label the position of *resistance*. This position is one characterised by the counsellor's criticism of the focus on employment and the emphasis on acute care found in current NAV policies. For counsellors in this position, it was important that change was conceived of as a long-term and relational process in contrast to established institutional practices at NAV offices. The ways in which counsellors positioned themselves varied. Some were explicitly oppositional towards institutional practices, while others did not explicitly contrast their practices with those of the institution, even though they maintained long-term and relational approaches to change. Others conduct a form of silent resistance. For instance, some tell of how they avoid reporting their decisions to allow clients to remain enrolled in programmes longer than permitted because of the benefits the programmes give to their clients.

Thea, with responsibility for about 30 clients, claims that 'clients are at the mercy of who they encounter. They don't receive the same service from all'. She describes as the 'long terms' with whom she works and presents the core of her work as 'to communicate with clients frequently. To be accessible' and 'to call partners for meetings. (...) If we don't, nothing will happen. Because it's NAV who initiates all our meetings'. She points that 'you have to keep it up, and not just sit back and receive applications and that sort of thing. But make a difference'. By employing a relational approach, Thea positions herself as a professional helper having not only many rights but also many duties in the client's change process. The positions made available within the repertoires she draws from enables her to 'make differences', while the client is positioned as 'at the mercy of who they encounter'. While boundary work was central in the limited position, Thea constructs counsellors working in NAV as having a particular important position in the client's process of change ('If we don't, nothing will happen'). Good work in this account involves to 'communicate frequently', 'call partners' and to 'keep it up'. Thea situates good work in opposition to a working style to 'sit back and receive applications', which is comparable with how counsellors from the limited position characterised their work.

Sara describes the work as:

It's very much work of patience in a way. It's a bit about keeping in touch whether it's going well or not. And most of the time things are going badly until it may become a little bit better, and then back again. (...) I really think it's an exciting field of work. But there's a risk many will tire, and that they don't see it themselves. I've asked myself that question from time to time. And I have thought about the clients I've had for a long time, is it good for them? And you are not always in the best position yourself to say anything about it. So we should have had more supervision than we're actually getting. It's about being confident and able to assess the quality of what we are doing. What's frightening in this profession, I believe, is that so much is one to one. Clients are in the power of their counsellor.

Sara gives her weariness another meaning than that assigned to tiredness by Anna and Johan whose tales illustrated the despair position. Within the relation-repertoire, her fatigue is perceived as having a negative influence on the client's change process and the outcome of the relational process. Consequently, she has a responsibility not to tire. In accordance with this approach, Sara focuses on this aspect of professional development on behalf of the counsellors. It appears that this approach, even though involving prolonged and expanded professional responsibility, does serve for counsellors as protection from embracing the despair position.

From the position of resistance, change is perceived as a long-term process. Sara constructs working with substance abuse as a 'work of patience' and describes, in contrast to the accounts from the despair position, 'little bit better and back again' as 'exiting'. Sara points that 'keeping in touch whether it's going well or not' as essential to her way of working. Sara's constructions of change draws on an interpretative repertoire we call *change as a long-term process*. This repertoire constructs changing substance abuse as a process unfolding over time. This is a repertoire described using somewhat different terminology by a number of researchers (Hser et al., 2009; Laudet, 2011; McKay and Hiller-Sturmhöfel, 2011; McLellan et al., 2014).

Another significant element of the resistant position is that of goal definition. While stable employment and abstinence were important objectives for counsellors acting in accordance with the two other positions, much more comprehensive definitions are introduced from the resistance position. Evy is the counsellor who most clearly creates goals along these lines. She challenges the idea of 'work' as the key element in client change:

In every NAV plan there are objectives written down: work, work, work. And they say these are clients' own objectives. Don't tell me that all those people say employment is my great ambition in life. But they are so into their own professional field that they don't see it. For a substance user it may be to stabilise their life, to keep their flat in order, to keep in touch with their family once a week. No substance user has ever told me that his great ambition in life is to be able to work.

Evy's line of thought appears at a discursive level as an argument in opposition to what she perceives as the dominant discourse. Throughout her interview, Evy demonstrates that she is familiar with the activation-discourse, but she challenges it and objects to its authoritative position. At her NAV office, Evy has the responsibility for guiding 20 clients, many with substance abuse problems, who are enrolled in an employment programme. She tells that 'it is *one* I can't see has not got any help'. She describes changes among clients using phrases like 'a more favourable self-image', 'feeling able to cope', 'to mean something' and 'association'. Evy positions herself in her account as being both influential and successful. This positioning represents a marked contrast to the despair position earlier described. The alternative interpretative repertoire Evy draws from appears to allow here the space and freedom to construct a broader definition of goals and to make available positions with greater agency and mastery.

Many of the counsellors from the position of resistance talk about themselves as different from their colleagues. For example, this is evident in Evy's descriptions of other counsellors as 'they' and 'their professional field'. This indicates an experience of divergence between her and the others. Similarly, Thea describes the existence of 'significant cultural divergence among staff'. When the interviewer asked if they discuss these differences at meetings, Thea says:

We're almost fed up with the discussion. That we no longer go into those kinds of discussions; we don't feel that we are getting anywhere. Consequently, we stick to our allies. (...) I dream of working somewhere where I only have my own people, so to speak. That I'll be in an environment where, yes, not that everyone needs to be the same, but somewhere I could feel at home. While here, I often feel I fight the system a lot. Fight for my clients, to make them noticeable. Because most of the time it's just a question of establishing initiatives, work, and to get them out as quickly as possible. We work differently. But it's hard, though. (...) It's kind of a basic battle this, really. In fact, you need to connect with clients frequently and talk to them. While some may say yes, chit-chatting. They don't understand the thing about change and developing relations. It's a waste of time then.

While the activation discourse was significant for how changes were constructed from the two other positions, counsellors like Thea and Evy construct change in opposition to the activation policy. In Thea's case, she places the dividing line between a commanding focus on 'initiatives, work and getting them out as soon as possible' and her own 'connect' and 'developing relations'. The differences between 'we' and the others at the office are displayed as 'basic'. Thea's use of war-related metaphors such as 'allies' and 'fight' signifies a strong feeling of being someone who violates the norms of a dominant discourse. From the resistance position, features like 'our professional knowledge' and 'supervision' (Sara) and 'our allies' (Thea) are emphasised and presented as sources of support and knowledge. Resistance can be a prime asset in constructions of alternative understandings (Juhila and Abrams, 2011). Our study demonstrates one variety of resistance and outlines an alternative understanding of change. However, statements about being different and dreaming of feeling 'at home' (Thea) indicate that it may be demanding to produce alternative understandings and that the position of resistance may in the long run be demanding to sustain.

Conclusions

The concepts of interpretative repertoire and positioning have enabled us to explore a variety of understandings of change. The findings of the study presented in the foregoing are, among others, intended to contribute to our knowledge of professional responsibility by showing how different working conditions and diverse interpretative repertoires come into play in producing dissimilar positions of responsibility. Analyses of the interview data though make clear the hegemony

of some positions and repertoires. The findings demonstrate that both *change of substance abuse as ungovernable* and *change of substance abuse as an acute occurrence* function as taken-for-granted repertoires. Drawings on these repertoires produce and reinforce both the position of despair and the position of limited professional responsibility.

The understandings of change embedded in these dominant repertoires are increasingly being questioned (e.g. Heyman, 2013; Vergès et al., 2013; White, 2012). To point that change of substance abuse takes time several researchers have suggested to conceptualise drug dependence as a chronic illness (McLellan et al., 2014; O'Connor, 2013; White and Kelly, 2011b). A conceptualising of substance abuse as *chronic* based on our findings risks producing unintended consequences. Instead of communicating time, the concept of chronic may be understood as mirroring the dominant and intersecting *change as ungovernable* repertoire and hence reinforce the despair position.

Current Norwegian policy documents indicate increased long-term continuing management of individual change related to substance abuse problems (Stortingsmelding Nr. 30, 2011–2012). Increased financial transfers to the municipalities and to NAV offices are presented as key factors for making this happen (Aakerholt and Nesvåg, 2012). Our findings indicate that to achieve more long-term continuous management, this also will require major discursive changes.

Our findings also indicate that even though professionals do position themselves alternately in relation to institutional goals, an activation-repertoire has assumed a dominant position. This repertoire serves as a backdrop for definitions of failure and success for the social service workers. Our analyses show that limiting success as stable employment for this group of clients represents challenges. If the objectives of work with substance abuse were more nuanced, counsellors might be in a better position to experience actually achieving goals and thus make it less likely to position themselves in the despair position. Research on the professional development of practitioners in different professions (e.g. psychiatrists, psychologists and clinical social workers) has documented the close association between successes experienced by practitioners and currently and retrospectively assessed professional development (Orlinsky and Rønnestad, 2005). Professionals who experience failure are likely to enter negative cycles leading to loss of work morale, vitality and enthusiasm. Our interviews with counsellors indicate that a representation of themselves as successful change-makers depends on the different interpretative repertoires upon which they draw. Drawing on alternative repertoires that fade down employment as a major goal, however, appears to make it more difficult for the counsellors to give accounts portraying them in line with institutional goals.

Our article describes how cultural resources are displayed within the institutional setting of drug work in integrated social care. Integration of different services is intended to provide better and more seamless services to clients with complex needs. Nevertheless, our analyses indicate that one-stop shops may entail the risk of narrowing the available cultural resources and reinforcing dominant

discourses such as the activation discourse, while marginalising other discursive perspectives. As a consequence, the complex needs of many clients may not be satisfactory met.

Previous research points out that social workers often feel insecure when they encounter substance abuse issues (Galvani et al., 2013; Hutchinson et al., 2013), and that they also feel a sense of institutional resignation (Järvinen, 2002) in their efforts to facilitate substance user change. This article illustrates how the insecurity and resignation discourse reflects counsellors' positions and conceptions of change and thereby how social work is performed. The analysis calls for further investigation of how these positions of resignation and lack of confidence are produced. Likewise, further research is required to explore any consequences of the present discourses, both for the identity of substance abusing clients and for the quality of the social services they are offered.

Acknowledgements

We are extremely grateful to the counsellors who participated in this study. Special thanks to Sverre Nesvåg, Ulrike Spring, Gunnar Onarheim, Michael Seltzer and the DANASWAC-group for their comments on an earlier draft of this article.

Declaration of Conflicting Interests

The author(s) declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The author(s) received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Notes

1. The first author conducted all the interviews.
2. Researchers use different words to label problematic alcohol and drug use. Although the term 'substance abuse' has important shortcomings (White and Kelly, 2011a), we use this term to refer to drug and alcohol use that violates cultural tolerance limits and hence are perceived as problematic (Nesvåg, 1994).
3. The inclusions of local drug work in the local NAV office are optional.
4. Differences related to education, gender, age and experience will not be in the focus of the article.
5. Informants were informed in writing and verbally, and gave written consent. The project was approved by NSD (The Data Protection Official for Research). Extracts from interviews are slightly edited, mostly leaving out the voice of the interviewer. Speakers were given pseudonyms and identifying details have been removed from extracts. Missing text is marked with (...). The original language of the empirical material is Norwegian, but has been translated into English for the purpose of this article. Both the transcribing and the translation contribute to the construction of our empirical material that is imperfect in comparison with the original empirical material (Nikander, 2008). The analysis is done in the original language.

References

- Aakerholt A and Nesvåg S (2012) *Stortingsmelding om den nasjonale rusmiddelpolitikken – Forløp og kunnskapsoppsummering: Tilgjengelighet, kontinuitet og individualisering* (White paper on the national drug policy – Progress and knowledge report: Availability, continuity and individualisation). KORFOR, Stavanger.
- Andersen D (2015) Stories of change in drug treatment: A narrative analysis of ‘whats’ and ‘hows’ in institutional storytelling. *Sociology of Health & Illness* 37: 668–682.
- Askim J, Fimreite AL, Moseley A, et al. (2011) One-stop shops for social welfare: The adaptation of an organizational form in three countries. *Public Administration* 89: 1451–1468.
- Berger NP and Eskelinen L (2016) Negotiation of user identity and responsibility at a prerelease conference. *Qualitative Social Work* 15: 86–102.
- Bradley G, Engelbrecht L and Höjer S (2010) Supervision: A force for change? Three stories told. *International Social Work* 53(6): 773–790.
- Caswell D, Eskelinen L and Olesen SP (2013) Identity work and client resistance underneath the canopy of active employment policy. *Qualitative Social Work* 12: 8–23.
- Christensen T, Fimreite A-L, Christensen T, et al. (2010) NAV in an international context. *Uni Rokkan Centre Report*, Bergen 1: 2010.
- Davies B and Harre R (1990) Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20(1): 43–63.
- Edwards A (2009) Understanding boundaries in inter-professional work. *The Scottish Educational Review* 41: 5–21.
- Ekspertgruppen (2015) *Et NAV med muligheter* [A NAV with possibilities]. Report to the Ministry of Labour and Social Affairs, 9 April, Oslo.
- Galvani S, Hutchinson A and Dance C (2013) Identifying and assessing substance use: Findings from a national survey of social work and social care professionals. *British Journal of Social Work* 44(7): 1895–1913.
- Gubrium J (1987) Organizational embeddedness and family life. In: Brubaker T (ed) *Aging, health, and family Long-term care*. Newbury Park, CA: Sage, pp. 23–41.
- Gubrium JF and Järvinen M (2013) *Turning Troubles Into Problems: Clientization in Human Services*. London: Routledge.
- Hall C, Juhila K, Matarese M, et al. (2013) *Analysing Social Work Communication: Discourse in Practice*. London: Routledge.
- Hall C, Sarangi S and Slembrouck S (1999) The legitimation of the client and the profession: Identities and roles in social work discourse. In: Sarangi S and Roberts C (eds) *Talk, Work and Institutional Order*. Berlin/New York: de Gruyter, pp. 293–322.
- Harré R, Moghaddam FM, Cairnie TP, et al. (2009) Recent advances in positioning theory. *Theory & Psychology* 19: 5–31.
- Healy K (2014) *Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice*. Palgrave: Macmillan.
- Heidenreich M and Graziano PR (2014) Lost in activation? The governance of activation policies in Europe. *International Journal of Social Welfare* 23: 1–5.
- Heyman GM (2013) Quitting drugs: Quantitative and qualitative features. *Annual Review of Clinical Psychology* 9: 29–59.
- Holstein JA and Gubrium JF (2004) The active interview. *Qualitative Research: Theory, Method and Practice* 2: 140–161.

- Hser Y-I, Hamilton A and Niv N (2009) Understanding drug use over the life course: Past, present, and future. *Journal of Drug Issues* 39: 231–236.
- Hutchinson AJ, Galvani S and Dance C (2013) Working with substance use: Levels and predictors of positive therapeutic attitudes across social care practitioners in England. *Drugs: Education, Prevention & Policy* 20: 312–321.
- Hydén M (2000) Forskingsintervjuen som relationell praktik. In: Haavind H (ed) *Kjønn og fortolkande metode [Gender and Interpretative Methods]*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hydén M (2014) The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work* 13: 795–812.
- Håland ME, Lie T, Nesvåg S, et al. (2014) *Rusmiddelmissbruk i Norge – BrukerPlan-statistikk 2013 [Statistics on Substance Abuse in Norway]*. Report, KORFOR, Stavanger.
- Järvinen M (2002) Institutionalised resignation - on the development of the Danish treatment system. *Nordisk Alkohol- og narkotikatidsskrift (NAT)* 19: 5–15.
- Juhila K and Abrams LS (2011) Special issue editorial: Constructing identities in social work settings. *Qualitative Social Work* 10: 277–292.
- Järvinen M and Andersen D (2009) The making of the chronic addict. *Substance Use & Misuse* 44: 865–885.
- Järvinen M and Mik-Meyer N (2012) *At skabe en professionel: ansvar og autonomi i velfærdsstaten [Creating Professionals. Responsibility and Autonomy in the Welfare State]*. Copenhagen: Hans Reitzels forlag.
- Kelemen G, Erdos MB and Madacsy J (2007) Voices of sobriety. Exploring the process of recovery through patient testimonials. *Addiction Research and Theory* 15: 127–140.
- Laudet AB (2007) What does recovery mean to you? Lessons from the recovery experience for research and practice. *Journal of Substance Abuse Treatment* 33: 243–256.
- Laudet AB (2008) The road to recovery: Where are we going and how do we get there? Empirically driven conclusions and future directions for service development and research. *Substance Use & Misuse* 43: 2001–2020.
- Laudet AB (2011) The case for considering quality of life in addiction research and clinical practice. *Addiction Science & Clinical Practice* 6: 44–55.
- Liebenberg L, Ungar M and Ikeda J (2015) Neo-liberalism and responsabilisation in the discourse of social service workers. *British Journal of Social Work* 45: 1006–1021.
- Lodemel I (2014) *Activation or Workfare? Governance and Neo-Liberal Convergence*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Læg Reid P and Rykkja LH (2014) One stop shops for social welfare: The NAV office in Norway. In: Læg Reid P, Sarapuu K, Rykkja LH, et al. (eds) *Organizing for Coordination in the Public Sector: Practices and Lessons from 12 European Countries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 78–90.
- McIntosh J and McKeganey N (2000) Addicts' narratives of recovery from drug use: Constructing a non-addict identity. *Social Science & Medicine* 50: 1501–1510.
- McKay JR and Hiller-Sturmhöfel S (2011) Treating alcoholism as a chronic disease: Approaches to long-term continuing care. *Alcohol Research and Health* 33: 356–370.
- McLellan AT (2010) What is recovery? Revisiting the Betty Ford Institute consensus panel definition. *Journal of Social Work Practice in the Addictions* 10: 109–113.
- McLellan AT, Starrels JL, Tai B, et al. (2014) Can substance use disorders be managed using the chronic care model? Review and recommendations from a NIDA Consensus Group. *Public Health Reviews* 35: 1–14.

- Minas R (2014) One-stop shops: Increasing employability and overcoming welfare state fragmentation? *International Journal of Social Welfare* 23: S40–S53.
- Møller MØ and Stone D (2013) Disciplining disability under Danish active labour market policy. *Social Policy & Administration* 47: 586–604.
- Neale J, Finch E, Marsden J, et al. (2014) How should we measure addiction recovery? Analysis of service provider perspectives using online Delphi groups. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 21: 310–323.
- Nesvåg S (1994) Rusmiddelbrukens kulturelle forankring [The cultural foundation of substance use]. In: *Artikkelsamling* [Collection of articles], vol. 2. Oslo: Rusmiddeldirektoratet, pp.53–75.
- Nettleton S, Neale J and Pickering L (2013) ‘I just want to be normal’: An analysis of discourses of normality among recovering heroin users. *Health* 17: 174–190.
- Nikander P (2008) Working with transcripts and translated data. *Qualitative Research in Psychology* 5(3): 225–231.
- Nilssen E and Kildal N (2009) New contractualism in social policy and the Norwegian fight against poverty and social exclusion. *Ethics and Social Welfare* 3: 303–321.
- O’Connor PG (2013) Managing substance dependence as a chronic disease: Is the glass half full or half empty? *JAMA* 310: 1132–1134.
- Orlinsky DE and Rønnestad MH (2005) *How Psychotherapists Develop: A Study of Therapeutic Work and Professional Growth*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Potter J and Wetherell M (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage.
- Satel S and Lilienfeld SO (2013) Addiction and the brain-disease fallacy. *Frontiers in Psychiatry* 4: 141.
- Selseng LB (2015) “Focus on the young ones”: Discourses on substance abuse and age. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 32(3): 277–293.
- Seltzer M and Gabor K (2009) Theoretical reflections on rites of passage in a Hungarian therapeutic community. *Journal of Groups in Addiction & Recovery* 4: 178–201.
- Sinnott-Armstrong W, Pickard H, Fulford K, et al. (2013) What is addiction? In Fulford KWM, Davies M, Gipps RT, et al. (eds) *The Oxford Handbook of Philosophy and Psychiatry*. Oxford: Oxford University Press, pp. 851–864.
- SIRUS (2015) *The Drug Situation in Norway 2014*. Annual Report to the European Monitoring centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA, Oslo, December.
- Solberg J (2011) Activation encounters: Dilemmas of accountability in constructing clients as ‘knowledgeable’. *Qualitative Social Work* 10: 381–398.
- Stortingsmelding [White paper]. Nr. 30 (2011–2012). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk, alkohol-narkotika-doping* [See me! An overall drug policy: alcohol-drug-doping]. Oslo: Ministry of Health and Care Services.
- Van Berkel R and Borghi V (2008) Introduction: The governance of activation. *Social Policy and Society* 7: 331–340.
- Vergés AMA, Haeny AMMA, Jackson KMP, et al. (2013) Refining the notion of maturing out: Results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *American Journal of Public Health* 103: 67–73.

- Wetherell M (1998) Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society* 9: 387–412.
- White WL (2012) *Recovery/Remission from Substance Use Disorders: An Analysis of Reported Outcomes in 415 Scientific Reports, 1868–2011*. Philadelphia: Philadelphia Department of Behavioral Health and Intellectual disability Services.
- White WL and Kelly JF (2011a) Alcohol/drug/substance “abuse”: The history and (hopeful) demise of a pernicious label. *Alcoholism Treatment Quarterly* 29: 317–321.
- White WL and Kelly JF (2011b) Recovery management: What if we really believed that addiction was a chronic disorder? In: White WL and Kelly JF (eds) *Addiction Recovery Management: Theory, Research and Practice* New York: Humana Press, XI, 236 s.: ill.

Lillian Bruland Selseng (2017). Formula stories of the
«the substance-using client»: Addicted, unreliable,
deteriorating and stigmatized.

Contemporary Drug Problems. Vol. 44 (2), 87 – 104.

[Redacted due to copyright issues. Article available at:
<https://doi.org/10.1177/0091450917698963>]

Vedlegg 1

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysningar

Harald Harfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47 55 58 21 17
Fax: +47 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr: 985 321 884

Lillian Bruland
Avdeling for samfunnsfag
Høgskulen i Sogn og Fjordane
Postboks 133
6851 SOGNDAL

Vår dato: 26.03.2012

Vår ref: 29845 / 3 / MSI

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 14.02.2012. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 27.03.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29845 *Meiningsdanning og lokalt rusarbeid*
Behandlingsansvarlig *Høgskulen i Sogn og Fjordane, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig *Lillian Bruland*

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.09.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdís Namtvedt Kvalheim
Knut K Skjok
Marte Sivertsen tlf: 55 58 33 48
Vedlegg: Prosjektvurdering

Marte Sivertsen
Marte Sivertsen

Vedlegg 2

Førespurnad til tilsette om å delta i forskingsprosjekt

Førespurnad til tilsette om å delta i forskingsprosjektet ”Meiningsdanning og lokalt rusarbeid”

Eg jobbar for tida med eit forskingsprosjekt som handlar om å jobbe med lokalt rusarbeid. Eg er tilsett som stipendiat ved Høgskulen i Sogn og Fjordane og prosjektet er del av eit arbeid med mi doktorgradsavhandling. I dette prosjektet ønskjer eg å intervjuje tilsette som har som ein del av sin arbeidskvardag å arbeide med menneske med rusvanskar. Er du ein av dei vil eg gjerne ha deg med i prosjektet.

Til tross for at rusvanskar er ein sentral og utfordrande problematikk for det lokale hjelpeapparatet, er det lite forskning som har undersøkt korleis vanskanane vert opplevd og forstått av dei som arbeider med problematikken. Utgangspunktet for denne studien er at eg ynskjer å utforske korleis de som arbeider med menneske med rusvanskar erfarer arbeidet dykkar. Vidare vil eg undersøkje korleis dei opplevingane som kjem til uttrykk går inn i meir overgripande forståingar og diskursar. Kunnskapen og erfaringane de som tilsette har er viktig og eg ønskjer å få ein detaljert kunnskap om dei ulike situasjonane de møter. Prosjektet vil ha preg av medforskning ved at dei tilsette som deltek i studien, vil vere sentrale bidragsytarar både gjennom individuelle intervju og gjennom fokusgruppeintervju.

Intervju og fokusgruppeintervju.

Eg ønskjer å intervjuje dei av dykk ved kontoret som arbeider direkte med klientar med rusvanskar. Gjennom intervjuja ønskjer eg å følgje arbeidet dykkar med ein klient ved at de fortel anonymisert om arbeidet dykkar med denne klienten. Intervjuja vil ta utgangspunkt i hendingar og erfaringar i arbeidet og intervjuja krev ingen førebuing frå dykk.

Eg ønskjer å intervjuje dykk fleire gongar og slik følgje dykk i arbeidet. Kor ofte vi møtest vil avhenge av kor mykje som skjer i arbeidet med denne klienten. Om de samtykker vil intervjuja bli tatt opp på bandopptakar.

Etter ei tid, når eg har besøkt og intervjuja alle i frå dei ulike kommunane som deltek, vil eg invitere dei som har høve til det til fokusgruppeintervju. Der vil eg leggje fram mine foreløpige analysar slik at vi saman kan diskutere og reflektere over dei erfaringane som er gjort.

Det er sjølvsgatt frivillig å delta, og du kan trekkje deg når som helst utan å gje opp årsak til det. Opplysningane eg får vert handsama konfidensielt. Det er berre meg, sekretæren som skriv ut intervjuja og min rettleiar Oddbjørg Skjær Ulvik som kjem til å ha tilgang til den informasjonen som eg får, og vi har teieplikt. Prosjektet skal gjerast ferdig i 2015 og resultatane vil bli presentert i artiklar. Ingen einskildpersonar eller kontor vil kunne kjennast

att i publikasjonane. Opplysningane vert anonymisert og lydopptak vert sletta når prosjektet er avslutta, innan 01.09.15.

Forskningsprosjektet er finansiert av Høgskulen i Sogn og Fjordane, og det er meldt inn til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). I tillegg er det søkt Arbeids- og velferdsdirektoratet om tilgang til data og dispensasjon frå teieplikt i samband med forskning.

Eg håper de finn prosjektet interessant og at de ønskjer å delta. Ta gjerne kontakt dersom de har spørsmål eller om de ynskjer at eg skal komme på eit møte for å fortelje meir om prosjektet. Dersom de samtykker til å delta treng eg at de skriv under på vedlagte samtykkeskjema.

Med beste helsing

Lillian Bruland Selseng
Høgskulen i Sogn og Fjordane
Postboks 133
6851 Sogndal
Tlf: [...]
E-post: [...]

Rettleiar: Førsteamanuensis Oddbjørg Skjær Ulvik

Høgskolen i Oslo
Pilestredet 35
0166 Oslo
Tlf. [...]

Vedlegg 3

Samtykkeerklæring for tilsette

SAMTYKKEERKLÆRING FOR TILSETTE

Eg har blitt informert om formålet med doktorgradsstipendiat Lillian Bruland Selseng sitt prosjekt ”meningsdanning og lokalt rusarbeid”.

Eg har fått vite korleis opplysningane eg gjev i intervju og i løpet av hennar feltarbeid på min arbeidsstad skal handsamast og lagrast i ettertid. Eg har fått vite at det er frivillig å delta i prosjektet, og at eg kan trekke meg frå prosjektet kor tid eg vil - og utan å gje opp årsak til dette.

Eg har og blitt informert om at eg har rett til innsyn i materialet som eg har bidrege med.

Eg samtykker i å delta i prosjektet og i at resultata frå dette prosjektet vert publisert anonymisert.

Namn:

Arbeidsstad:

Telefon:

E-post:

Dato:

Underskrift:.....

Vedlegg 4

Intervjuguide

Intervjuguide

Namn

Alder

Utdanning

Arbeidsoppgåver

Kor lenge har du arbeidd her?

Kan du fortelje meg om korleis du blei NAV-rådgjevar og byrja å arbeide med rus?

Kan du anonymisert fortelje meg korleis du gjer og erfarer arbeidet med ein konkret klient med rusproblem?

Intervju 2:

Sist fortalte du at ...,- Kan du fortelje meg kva som har skjedd i klientsaka sidan sist?»

Utforsk og konkretiser hendingar, handlingar, opplevingar, uttrykk